

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Resim Öğretmenliği Bilim Dalı

“ÇOCUK RESİMLERİNDE İMGELERİN YERİ”

Yüksek Lisans Tezi

Oya BÜYÜKKARABACAK

İstanbul, 2008

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Resim Öğretmenliği Bilim Dalı

“ÇOCUK RESİMLERİNDE İMGELERİN YERİ”

Yüksek Lisans Tezi

Oya BÜYÜKKARABACAK

Danışman: Prof. Dr. Erol BULUT

İstanbul, 2008

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

241101820050171
Resim Öğretmenliği
Oya BÜYÜKKARABACAK

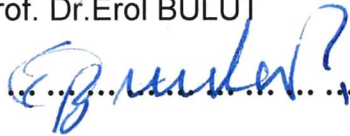
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ SINAVI TUTANAĞI

Resim Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Oya BÜYÜKKARABACAK** "**ÇOCUK RESİMLERİNDE İMGELERİN YERİ**" adlı tezini lisansüstü öğretim yönetmeliğinin 15. maddesine göre hazırlayarak enstitüye teslim etmiştir. Enstitü yönetim kurulunun 04.07.2008 tarihli toplantısında belirlenen ve aşağıda adları ve imzaları bulunan jüri üyeleri huzurunda aday, ilgili yönetmelik gereği 01-08-2008 ... tarihinde 60.. dakika boyunca tezini savunmuş ve sonuçta başarılı olduğu / ~~düzeltilme alması gerektiği / başarısız olduğu~~ hususunda oy birliği / ~~oy çokluğu ile~~ karar verilmiştir.

Bu tutanak enstitü müdürlüğüne sunulmak üzere tarafımızdan iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

Saygılarımızla,

(Tez yöneticisi)	Ad SOYAD : Prof. Dr.Erol BULUT
	İmza : ... ...
(Üye)	Ad SOYAD : Prof. Dr. Sefer ADA
	İmza : ... ...
(Üye)	Ad SOYAD : Prof. Dr. Tayfun AKKAYA
	İmza : ... ...
(Yedek üye)	Ad SOYAD : Yrd. Doç. Dr. Ahmet ŞİRİN
	İmza :
(Yedek üye)	Ad SOYAD : Prof. Dr. Ahmet ÖZOL
	İmza :

Not:

1.Yüksek lisans tez sınavı lisansüstü öğretim yönetmeliğinin 15/c maddesi gereğince "... tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Sınav süresi en az 45, en çok 90 dakikadır."

2.Düzeltilme alan öğrenci lisansüstü öğretim yönetmeliği'nin 15/d maddesi gereğince sınav tarihinden itibaren "... en geç 3 ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur."

3.Bu tutanak lisansüstü öğretim yönetmeliği'nin 15/d maddesi gereğince tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili ana bilim dalı başkanlığınca enstitüye bildirilir.

ÖNSÖZ

Çocuk resimlerindeki imgeler konusu, anneliğimin ilk günlerinde karşımda duran iki minik varlığı yaşatabilecek miyim kaygısını taşıdığım, çıkardıkları bir takım seslerden ya da hareketlerden nelere ihtiyaçları olduğunu anlayabilme çabası içinde olduğum bir dönemde oluşmaya başladı. Konu seçimimde ilham kaynağım olan henüz bir buçuk yaşındaki sevgili kızlarım Ada ile Deniz minik bedenleriyle, varlıklarıyla en başından önemli katkıyı sağlamışlardır.

Bilgisi, sabrı ve bana olan güvenini gösteren tavrıyla tezimin her aşamasında beni desteklediğini hissettiğim çok değerli Hocam Prof. Dr. Erol Bulut'a çok teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında hem maddi hem manevi desteğini esirgemeyen, özellikle çeviriler konusunda önemli katkısı bulunan, ayrıca kızların bakımıyla yoğun olarak ilgilenerek beni özgürleştiren eşim Mert Büyükkarabacak'a çok teşekkür ederim.

Manevi, moral desteğiyle ve yaptığı önemli çevirilerle bana bu süreçte güç veren Agah Kösecioğlu'na ve kaynak oluşturmamda çok büyük katkıları olan, çevirileriyle moral desteğiyle yanımda olan Atay Özgövde'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimi yazabilmem için kızlarımın güvende, huzurlu bir şekilde bakıldığını düşünmek, yani hiçbir açıdan ihmal edilmediklerini bilmek benim için oldukça önemli bir noktaydı. Bunu sağlayabilecek iki kişiden biri Annem'di. Bu desteğini benden esirgemeyen annelere özgü fedakarlığını gösteren Havva Çeltikci'ye gönülden teşekkür ederim.

ÖZET

ÇOCUK RESİMLERİNDE İMGELERİN YERİ

Bu tezde genel olarak, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda, çocuk resimlerinin gelişim basamakları bilgisine dayanarak çocuk resimlerinin görünenin ötesinde anlamları olduğu anlatılmaya çalışılmış, buna bağlı olarak gelişen imgesel anlatımların nerede, nasıl ortaya çıktığı ve çocuk resmindeki önemi sorgulanmıştır.

Öncelikli olarak Lowenfield'in oluşturduğu beş başlık altında çocuk resimlerinin gelişim basamakları çalışmaya temel oluşturmak amacıyla incelenmiştir. Bu başlıklar şu şekilde sıralanmıştır:

1- Karalama Dönemi	2-4 Yaş	(Scribbling)
2- Şema Öncesi Dönem	4-7 Yaş	(Preschematic)
3- Şematik Dönem	7-9 Yaş	(Schematic)
4- Gerçekçilik Dönemi	9-12 Yaş	(Realism)
5- Doğalcılık Dönemi	12-14 Yaş	(Pseudo-Naturalistic)

Bu gelişim basamaklarıyla orantılı olarak çocuk resimlerinde biçimsel bir öge olarak rengin kullanımı, anlama katkısı ve imgesel kullanımlarının olup olmadığı araştırılmıştır.

Çocuk resimlerinde konular çerçevesinde incelenen bölüm imgeler açısından daha zengin sonuçlar vermiştir. Bu çerçevede öncelikli olarak çocuğun yakın çevresini konu olan resimlere ağırlık verilmiştir. Aile, Ev, Okul, Şiddet ve Duygular başlıkları altında öncelikli olarak konularla ilgili veriler derlenerek bu konuların çocuk için önemi vurgulanmıştır. Her başlığın devamında da toplanan veriler ışığında çeşitli kaynaklardan elde edilen çocuk resimleri içerdikleri imgeler açısından değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak ortaya çıkan, çocukların yaşadıkları olayları, hissettikleri duyguları başka başka yöntemlerle yansıttıklarıdır. Ortaya çıkan başka bir önemli sonuç da çocukların resimlerinin başka verilerle desteklenmedikçe sağlıklı bir yorumunun yapılabilmesinin mümkün olmadığıdır

Anahtar Sözcükler: Çocuk resmi, imge

ABSTRACT

THE ROLE OF IMAGES IN CHILD'S DRAWINGS

In this thesis, compatibly to the mentioned general aim, I tried to clarify that children drawings have hidden meanings other than we can directly percieve and explore how and where the developing imaginary interpretations occur and their prominence in children's drawings. Undoubtedly, the theories of children's drawing development are the essential basis of this research.

Firstly, the children's drawing developmental steps that are constructed by Lowenfield are explored in order to build a basis for the study. The steps are listed in this order:

- 1- Scribbling Age: 2-4
- 2- Preschematic Age: 4-7
- 3- Schematic Age: 7-9
- 4- Realism Age: 9-12
- 5- Pseudo-Naturalistic Age: 12-14

Due to these developmental steps, as a formal item in children's drawings, the use of colour, its support to the content and whether it has imaginary use or not are searched.

The parts about the topics in children's drawing resulted in more detailed data. Prominently drawings about the child's close surrounding are paid more close attention. Under the topics such as Family, Home, School, Violence and Emotions ;related data is arranged and the importance of these topics for the child are

emphasized. In the consequence of each topic, child drawings picked from different sources are interpreted due to the images they contain.

In conclusion, children reflect their emotions through unique methods. Another important result is children drawings can't be interpreted truly unless other related data is available.

Key words: Child drawings, image

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
RESİMLER DİZİNİ.....	viii

BÖLÜM I

1.1 GİRİŞ.....	1
1.1.1 Problem.....	1
1.1.2 Tezin Amacı.....	3
1.1.3 Tezin Önemi.....	3
1.1.4 Tezle İlgili Varsayımlar.....	3
1.1.5 Tezin Sınırları.....	4
1.1.6 Tanımlar.....	4

BÖLÜM II

2.1 Araştırma Yöntemi.....	11
2.1.1 Araştırma Modeli.....	11
2.1.2 Araştırmanın Evreni.....	11
2.1.3 Örneklem.....	12
2.1.4 Verilerin Toplanması.....	12
2.1.4.1 Veri Toplama Aracı.....	12
2.1.4.2 Uygulama.....	12
2.1.5 Verilerin Çözümlemesi.....	12

BÖLÜM III

3.1 ÇOCUK RESİMLERİNİN GELİŞİM BASAMAKLARI.....	13
3.1.1 Karalama Dönemi (1-4).....	14
3.1.2 Şema Öncesi Dönem (4-7).....	18
3.1.3 Şematik Dönem (7-9).....	19
3.1.4 Gerçekçi Dönem (9-12).....	20

3.1.5 Doğalcılık Dönemi (12-14).....	22
--------------------------------------	----

BÖLÜM IV

4.1 ÇOCUK RESİMLERİNDE RENGE BAĞLI İMGELER.....	24
---	----

BÖLÜM V

5.1 ÇOCUK RESİMLERİNDE KONULARA BAĞLI OLARAK İMGELERİN İNCELENMESİ.....	31
5.1.1 Çocuk Resimlerinde Aile İle İlgili İmgesel Anlatımlar.....	31
5.1.2 Çocuk Resimlerinde Ev İle İlgili İmgesel Anlatımlar.....	44
5.1.3 Çocuk Resimlerinde Şiddet İmgesi.....	49
5.1.3.1 Fiziksel İstismarı Anlatan Resimler.....	51
5.1.3.2 Cinsel İstismarı Anlatan Resimler.....	56
5.1.3.3 Duygusal İstismarı Anlatan Resimler.....	63
5.1.3.4 İhmal Durumunda Ortaya Çıkan Resimler	67
5.1.3.5Çocuk Resminde Medyanın ve Doğal Gelişim Sürecinin Etkisiyle Oluşan Şiddet İmgeleri.....	69
5.1.4 Çocuk Resimlerinde İmgesel Olarak Okul.....	71
5.1.5 Çocuk Resimlerinde Duygularla İlgili İmgesel İfadeler.....	76

BÖLÜM VI

6.1 SONUÇ	79
6.2 ÖNERİLER.....	84
KAYNAKÇA	87

RESİMLER DİZİNİ

Numarası	Resmin Adı	Sayfa Numarası
Resim 1	Mandala çizim (37 aylık)	6
Resim 2	Toplanmış, bir araya getirilmiş şekiller (40 Aylık)	6
Resim 3	Saydam resim	7
Resim 4	Bacakları açılarak düzlenmiş bir masa	7
Resim 5	İki yaş (Karalamaları) çizimleri (Kellogg)	14
Resim 6	İki yaş (Karalamaları) çizimleri (Gaitskell ve Hurwitz)	14
Resim 7	Karalama dönemine ait figür çizimi (2 yaş)	15
Resim 8	Karalama dönemine ait figür çizimi (2;6 yaş)	15
Resim 9	“Rabbit goes hop hop hop” (tavşan hop hop hop gidiyor) hareket bildiren bir karalama (1;6 yaş)	16
Resim 10a	Uçak çizimleri (E/2;2)	16
Resim 10b	Uçak çizimleri (E/2;2)	16
Resim 11	Kellog’un belirlediği 20 karalama şekli	17
Resim 12	İnsan figürü (4 Yaş)	18
Resim 13	İnsan figürü (4 Yaş)	18
Resim 14	Taban çizgisi ve saydamlık özelliğini gösteren 7 yaş resmi	19
Resim15	Şematik kadın figürü (9 yaş)	19
Resim 16	Gerçekçi döneme ait özenli bir resim (K/ 10)	21
Resim 17	Doğalcılık dönemine ait yetenekli bir öğrencinin resmi (E/13)	22
Resim 18	6 yaşındaki bir kız çocuğunun renkli resmi	26
Resim 19	Mutlu bir aile resmi (K/10)	32
Resim 20	Aile bireylerinin yan yana çizilmiş resmi (E/10)	34
Resim 21	Kinetik Aile Resmi (K/11)	34
Resim 22	Ailenin birlikte yaptığı bir faaliyet sırasında resmedilmesi (E/11)	36
Resim 23	Aile piknikte (K/10)	37
Resim 24	Yaratıcı bir aile resmi	37
Resim 25	Yalnızlık ve kıskançlık duyguların ifade eden resim (K;9;0)	38

Resim 26	Babası ile iletişim kopukluğunu gösteren resim (K/12;2)	39
Resim 27	Kıskançlık ve yalnızlık duygusuyla kayıkla denize açılan çocuk (E/9)	40
Resim 28	Evdeki şiddet ve iletişimsizliği yansıtmaktadır (E/8;4)	41
Resim 29	Babaya karşı olumsuz duyguları yansıtan resim	41
Resim 30	Ev içi şiddeti çok açık olarak gösteren bir resim (K/9)	42
Resim 31	Ailesi parçalanmış yetenekli bir kız çocuğunun resmi (K/11)	43
Resim 32	Ailenin birleşeceğine dair umutları yansıtan bir çocuk resmi (K/7;9)	44
Resim 33	4-7 yaş arası ev çizimleri	45
Resim 34	Üçgen ve saydam özellikli ev resmi (K/8;0)	46
Resim 35	Yer çizgisi üzerinde süzülen ev resmi (E/6)	48
Resim 36	Çizgilerin arasında yüzen ev resmi (K/7)	48
Resim 37	Babası tarafından fiziksel istismara uğramış bir çocuğun resmi (E/7)	51
Resim 38	Babası tarafından fiziksel istismara uğramış bir çocuğun resmi (E/6)	52
Resim 39	Sağ eli ve ayakları büyük çizilmiş anne resmi (K/4)	53
Resim 40	Eli sakatlanmış baba resmi (E/8)	54
Resim 41	Asansöre sıkışmış baba resmi (E/8)	54
Resim 42	Kuzey İrlandalı çocukların resimleri	55
Resim 43	Yaşadığı istismara rağmen kendini mutlu ve güvenli gösteren bir erkek çocuğunun resmi (E/7)	56
Resim 44	Babası tarafından cinsel istismara uğrayan bir çocuğun insan resmi (E/13)	58
Resim 45	Dile vurgu yapılan çocuk resmi (K/8)	58
Resim 46	Cinsel istismara uğramış çocuğun çizdiği kadın figürü (K/10)	58
Resim 47	Sivri iğneleri olan arıların resmi (K/10)	59
Resim 48	Cinsel istismara uğramış bir çocuğun vücutsuz kafa resmi (K/8)	60
Resim 49	Alt yarısı çizilmemiş insan resmi (K/9)	60
Resim 50	Cinsel istismara uğrayan çocuğun vücudun üst yarısı olan kendi resmi (K/9)	60

Resim 51	Cinsel istismara uğramış çocuğun karalama halindeki kendi resmi (E/6)	61
Resim 52	Cinsel olarak istismar edilen kız çocuğunun kendi resmi (K/12)	62
Resim 53	Aynı kız çocuğun bir yıl sonra yaptığı kendi resmi (K/13)	62
Resim 54	Cinsel istismara uğrayan çocuğun evinin geceki halinin resmi	63
Resim 55	Güven problemini yansıtan resim (E/6)	65
Resim 56	Çocuğun yaşadığı bunalımı yansıtan resim (K/9)	66
Resim 57	Siyah gökkuşağı resmi (K/9)	66
Resim 58	Eve hapsedilmiş çocuk resmi (K/8)	67
Resim 59	[Kızın adı] berbat mı? İsimli resim (K/8)	67
Resim 60	Anne özlemini ifade eden resim (E/8;7)	68
Resim 61	Ergen bir erkek çocuğa ait şiddet içerikli resim	69
Resim 62	Ergen bir erkek çocuğa ait şiddet içerikli resim	69
Resim 63	Yemek yemeyen ve tüm vücuduyla görebilen Planorbison	70
Resim 64	Planorbisons, uzay araçları ve binalar	70
Resim 65	Şiddet öğeleri içeren öğretmen resmi (E/9)	72
Resim 66	Öğretmeni sevecen bir ortam içinde yansıtan resim (E/9)	73
Resim 67	Okul değişikliğinde yaşanan sıkıntıları anlatan resim (K/7)	74
Resim 68	Sekiz hafta sonra aynı kız çocuğuna ait resim	74
Resim 69	Okul fobisini yansıtan resim (K/8)	75
Resim 70	Okul fobisini yansıtan resim (K/6;7)	75
Resim 71	Mutlu, üzgün, kızgın ifadeli çocuk resimleri	76
Resim 72	Korkunç bir rüyayı anlatan çalışma	78
Resim 73	Mutlu bir rüyayı anlatan çalışma	78

BÖLÜM I

1.1 GİRİŞ

*"Resim yapmak çocuk için simgesel bir oyundur. Çocuğun bu oyunda ortaya koyduğu şey onun duygusal ve düşünsel yaşamıyla ilgili imgeleridir. Çocuğun uyum sağlaması gereken toplumsal, nesnel gerçekler dünyası ile çelişkileri, istekleri, sevinç ve tedirginlikleriyle bir iç dünyası vardır. Birinciye ortak anlatım aracı olan dil ile anlatabilen çocuk ikinciye bu dil ile anlatmayabilir. Bu nedenle çocuğun çocuk sanatı olarak adlandırılan -ki kesinlikle sanat değildir- bu ilk kendiliğinden simgesel anlatımları çevreyi toplumu kısaca nesnel gerçekleri, benimseme ile "ego"nun dışavurumunun bir bileşkesinden başka bir şey değildir"*¹

Piaget, 1953

1.1.1 Problem

Çocukluk döneminde yaşanmış olaylar, duygular, ilerleyen yaşın sorumlulukları ve hayatın insan üzerindeki diğer etkilerine bağlı olarak bellekten kaybolma eğilimindedirler. Oysa yetişkin bireyler arasındaki ilişkilere, bireylerin hayata bakışına yön veren temel ilkeler, o dönemlerde çözümlenmiş ya da çözümlenmemiş problemlere dayanmaktadır. Çocukluk dönemi, bebeğin anneden önce fiziksel ve sonra ruhsal olarak bağımsızlaşması sonucu kendisini, babasını, diğer aile bireylerini tanıması ile en basit eylemlerden en karmaşık olaylara kadar her şeyin nasıl olup bittiğinin anlaşılması, anlamlandırılması ile devam eden, insan hayatındaki birçok

¹ Ahmet Atan, (2008)

ilklerin gerçekleştiği yoğun bir suretir. Bu çalkantılı surete ilk olarak beslenmek, uyku gibi temel fiziksel ihtiyaçlar dil ile ifade edilmeye başlanır. Duygular ise çocuğun gelişimiyle de bağlantılı olarak çok değişkenlik gösterirler ve çocukların yaşadıkları bir durumu anlamlandırıp ifade edebilmeleri dil kapasiteleri açısından belli zorluklar taşır. Bir şeyin ifade edilmesi durumunda alınan olumsuz bir tepki duyguların ifade edilmesi bir yana fiziksel ihtiyaçların bile ifade edilmesini sonlandırarak çocuğun ie kapanmasına neden olabilir. Bir şekilde geçilmiş olan bu sıkıntılı sureler bizler için ancak ya anne, baba olduğumuzda ya da öğretmenlik gibi çocuklarla ilişki gerektiren bir meslek seçtiğimizde yoğun olarak tekrar karşımıza çıkarlar. Elbette sure bizim için geçmişteki kadar sancılı değildir ama bu sefer de karşımızda anlaşılmayı bekleyen ocuk ya da çocuklar vardır.

Bir iletişim aracı olarak dil, bebeklik döneminden öğrenilmeye başlanıp ilk üç yıl içinde konuşmanın gelişmesiyle en temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde kullanılır hale gelir. Duygusal ihtiyaçlarla ilgili kavramlar ise daha soyut düzeyde ifadeler içerdiğinden özellikle erken çocukluk döneminde kullanılmazlar. Bundan dolayı bir iletişim aracı olarak resim faaliyetinin kendisi erken çocuklukta önem taşır. Ama ocuk için bu önem duygularını ifade etme aracı bulmuş olmaktan kaynaklanmaz, elinde tuttuğu herhangi bir çizim malzemesinin ucundan çıkan lekenin herhangi bir yüzey üzerinde bıraktığu heyecandır. Bu karalama surecinin çocuğu gtrdğu nokta sürekli deneyimleyerek oluşturduğu belli biçimlerin düşünce ve duygu dünyasını kağıt yüzeyine bir şekilde aktarmasını sağladığıdır. Çocukların gelişim düzeyleriyle paralellikler taşıyan ocuk çizimleri bireysel farklılıklarla beraber çoğunlukla benzer koşullar altında benzer biçimleri, benzer resimsel tepkileri üretirler. Dolayısıyla evrensel özellikler de taşıyan bu üretimler bize kağıt üzerinde ortak bir imgesel dilin oluştuğunu gösterirler.

ocuk resimlerinde hangi ortak koşullar altında ne tür imgeler ortaya çıkmaktadır ve bu imgelerin taşıdıkları anlamlar nelerdir? Bu sorular araştırmamızın temel problemleri olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.2 Tezin Amacı

Çocuk resimlerinde kullanılan imgeler büyük oranda bilinçaltı yansımalarıdır. Bundan dolayı çocuk resimleri, çocukların yaşadıkları ortam, olayların onlar üzerindeki etkileri, yaşama bakışları gibi temel konularla ilgili ipuçları taşırlar. Ayrıca çocuklar imgeleri yetişkinlerden farklı anlamlarda kullanabilirler. Bu durum çocukların resimlerinin çoğunlukla anlaşılmasına ya da yanlış anlaşılmasına neden olur. Tezimizin amacı çocuk resimlerindeki imgelerin hangi koşulların sonucu ortaya çıktığını araştırarak taşıdıkları anlamları ortaya koymaktır.

1.1.3 Tezin Önemi

İletişim kopuklukları ya da iletişimsizlik eğitim sürecine yeni katılmış çocukların eğitimle ilgili umutlarını, heveslerini yok etmektedir. Çocuk resimlerinde kullanılan imgelerin araştırılması bize onların resimlerini daha iyi anlamamızı sağlayarak eğitim sürecindeki iletişimin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu konuyla ilgili Türkiye’de yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Eğitimcilerin elinde bulunabilecek kaynak sayısı birkaç tanedir. Araştırmamız, eğitimcilere, anne babalara, çocukları resimleri üzerinden anlama yolunu göstermeye çalışacaktır.

1.1.4 Tezle İlgili Varsayımlar

Kaynaklardan elde edilen çocuk resimlerinin çocuklar tarafından yapıldığı varsayılmıştır.

İmgesel açıdan çözümlenen çocuk resimleriyle ilgili kaynaklarda geçen bilgilerin doğru olduğu varsayılmıştır.

1.1.5 Tezin Sınırları

Bu araştırma, çocuk resimlerini konu alan yabancı ve yerli yazılı kaynaklar ile sınırlıdır.

Çocuk resimlerini konu alan yabancı ve yerli yazılı kaynaklardaki renk konusuyla sınırlıdır.

Çocuk resimlerini konu alan yabancı ve yerli kaynaklardaki aile, ev, okul, şiddet, duygular konularının işlendiği çocuk resimleri ile sınırlıdır.

Kaynaklardan elde edilen çocuk resimleriyle ilgili imgesel çözümlemeler aynı kaynaklardaki bilgilerle sınırlıdır.

1.1.6 Tanımlar

İmge: İmge; sanatçıların düş güçleri ile yarattıkları, duygu ve düşüncelerle ilgili kavramları da içeren, aynı zamanda simgesel nitelik gösteren zihinsel görüntüler olarak tanımlanmaktadır.²

Tezimizin konusu gereği görsel imgeden söz ediyoruz ve görsel imge görme duyumuzla oluşmaktadır. “Nesne görülür, nesnenin dış çizgileri, kitlesi, rengi, göz merceklelerinden geçerek beyinde bir ‘imge’ olarak kaydolur. Bu süreçte beyin kaydettiği yalnızca nesnenin görünümüdür. Ancak, deney ve yaşantılarımıza dayanarak biliriz ya da sonradan öğreniriz ki, o nesnenin, göze görünmeyen kimi özellikleri vardır. Bu o nesnenin içeriğidir ve algılama ile ilişkilidir.”³ Beyinde kaydedilmiş imgeleri yeri geldikçe tekrar gözümüzde canlandırabiliriz. Gözümüzde canlandırmaya çalıştığımız şey ise bellek imgesidir ve görsel imgeye göre daha az belirgindir.

² İmge, <http://www.toplumdusmani.net/modules/dictionary/detail.php?id=2504> erişim 02.04.2008

³ İnci San, Sanat ve Eğitim, Ütopya Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2004, s. 28

İmgelerin üç farklı işlevi vardır. Bunlar, resim, simge ve gösterge olarak kullanılmalarıdır. “Bir imge bu üç işlevin her biri için kullanılabilir ve çoğu kez de aynı anda birden fazla işlevi yerine getirebilir. Kural olarak imge, hangi işlevi göreceğini söylemez. Bir üçgen, bir tehlike göstergesi ya da bir dağ resmi veya bir hiyerarşi simgesi olabilir.”⁴

Bir imge, bir içeriğin ayırt edici özelliklerini görsel olarak yansıtmaksızın onun yerine geçiyorsa sadece gösterge olarak hizmet eder, harfler, rakamlar, trafik işaretleri gibi. Fakat tüm görsel şeyler de aynı zamanda birer göstergedirler.

“Eğer imgeler, soyutluk düzeyi bakımından kendilerinden daha aşağıda bulunan şeyleri betimliyorsa resim’dirler. Betimledikleri nesnelerin ya da etkinliklerin bir takım ilgili niteliklerini –şekil, renk, hareket- kavrayıp sunarak görevlerini yerine getirirler.”⁵ Aşırı gerçekçi bir resimde hatta bir fotoğrafta, yeniden düzenleme, konuyu verecek bir seçicilik ve yorumlama vardır. Resimler, modellerin basit kopyaları değildirler. Fakat soyutluk düzeyleri farklı olabilir.

Bir imge, şeylerin kendisinden daha yüksek bir soyutluk düzeyindeki betimlemeleriye simge olarak işlev görür. Örneğin köpek kavramı köpeğin kendisini gösterebilir, fakat burada köpek varlık ispatı dışında gücü, sadakati simgeliyor olabilir. Bu durumda imgeyi soyutlama çabası kullanıcıya kalmaktadır.⁶ Yani simge aşamasında imgeler artık gördüğümüz nesnelerle özdeşliklerini kaybetmiş, aklımız tarafından içerik olarak yeniden tanımlanmışlardır.

Mandala: En basit anlamıyla karalama dönemi çocuk resmindeki çapraz iki çizgiyle bölünmüş daire şeklini ifade eder. Mandala çocuk resimlerindeki güneş ve figürü oluşturacak temel şekillerin ilkidir. Çocuk resminde soyuttan somuta geçişin de göstergesidir. Sanskritçe daire anlamına gelen bu şekil, doğu felsefesinde evrenin sembolü olarak kabul edilirken Jung psikolojisinde insan ruhu ile aklın birliğini temsil eder.⁷ “Carl Jung ve Rudolf Arnheim mandalayı, (sinir sisteminin temel bir

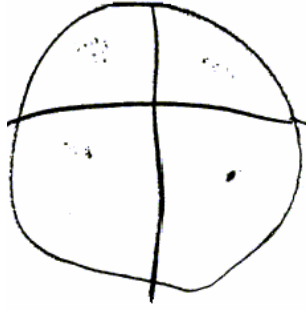
⁴ Rudolf Arnheim, Görsel Düşünme, Çev: Rahmi Ögdül, Metis Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2007, s. 157

⁵ Rudolf Arnheim, (2007), s. 159

⁶ Rudolf Arnheim, (2007), s. 160

⁷ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, Remzi Kitabevi, 12. Baskı, İstanbul, 2007, s. 29

özelliği olarak) fiziksel bir koşuldan çıkan ve (en basit haliyle düzenlilik isteği nedeniyle) aynı zamanda psikolojik bir gereksinim olan, kültürden bağımsız, evrensel bir sembol olarak görürler.”⁸

Resim 1. Mandala çizim (37 aylık)

Resim. 2 Toplanmış, bir araya getirilmiş şekiller (40 Aylık)

Sembol (Simge): Soyut düşünce veya kavramları betimleyen nesneler, kişiler, biçimler, sesler veya renklerdir. En temel anlamı ile bir simge, bir kavramın uzlaşımsal betimlemesidir; bir düşüncenin, nesnenin, niteliğin, niceliğin vb. Ruhbilimsel ve düşünbilimsel açıdan, tüm kavramlar doğaları itibari ile simgesel olup, betimlemeleri simgesel bir anlam taşıyan yapay belirtilerdir.⁹

Saydamlık: Genellikle 5-7 yaş dönemindeki çocukların, birşeyin arkasında ya da içinde bulunan şeyleri de resme dahil etme durumudur. Saydamlık özelliği çoğunlukla ev çizimlerinde ortaya çıkar. Evin duvarları saydammış gibi içindeki eşyalar, insanlar da ev resminin kontürleri içinde gösterilir. Figürlerde de özellikle hamile kadınların karnında bebek resmedilir.¹⁰

⁸ Kazım Artut, Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, Anı Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, 2001, s:197

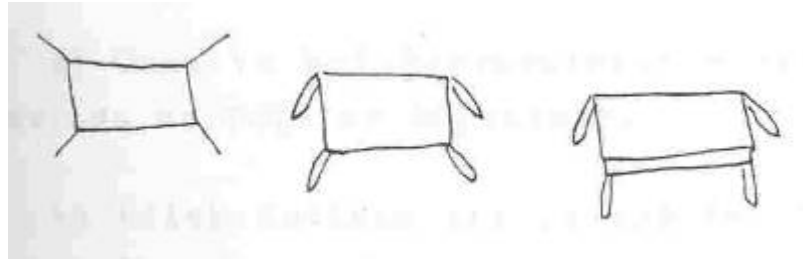
⁹ Sembol, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sembol#Semboller> , erişim 06.04.2008

¹⁰ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s. 46

Resim 3 Saydam resim

Düzleme: Bu özellik de çoğunlukla 5-7 yaş döneminde görülür. Çizimin düz bir yüzey üzerine yapıldığı düşünülerek nesneler de düzleştirilerek çizilir. Bir masanın tüm bacakları ya da bir arabanın tüm tekerlekleri bir zemine yapıştırılmış gibi görünür. Çocuklarda, düzleme özelliğinde saydamlık özelliğinde olduğu gibi varlığını bildiği parçaları gösterme kaygısı olabilir.

Resim 4 Bacakları açılarak düzlenmiş bir masa

Sembiyotik: “Sembiyoz içerikli olan, bağımlı ve asalak.”¹¹

Sembiyoz: “En genel hatlarıyla "birlikte yaşama" anlamına gelen kavram. Biyolojik yönü: bazı canlıların başka canlılar sayesinde asalak ve bağımlı bir hayat sürmesi.

¹¹ Sembiyotik, Uludağ Sözlük, <http://www.uludagsozluk.com/k/sembiyotik> ,erişim, 15.06.2008

Psikolojik yönü: kişinin başkalarının yaşam enerjisi, kişiliği, statüsü sayesinde yaşaması, ona bağımlı olması, onsuz yapamaması durumu.”¹²

Fallik: “Kökeni Latince phallus olan, dilimize yerleşmiş ve psikolojik çağrışında penis.”¹³

Fallik dönem: “Bu dönem, aşağı yukarı 3-6 yaşları arasını kapsamaktadır. Çocuklar bu dönemde genital organlarından zevk aldıklarını fark ederler. Karşı cins ebeveyne açık olarak daha fazla sevgi gösterisinde bulunurlar. Gelişimin bu döneminde cinsel organlarının işlevlerine ilişkin cinsel ve saldırgan içerikli duygular önem kazanır. Oedipus karmaşası, farklı cinsten olan ebeveyne karşı cinsel duyguların aynı cins olana karşı ise düşmanca duyguların oluşması ile belirlenir. Freud, son derece önemli kişisel ve duygusal gelişim yüzlerinin bu ilk 7 yılda biçimlendiğini savunur. Psikanalistlere göre çocuğun da kendine özgü bir tür cinsel yaşamı vardır fakat bu büyüklerinkinden çok ayırdır. Çocuk cinsiyetini de bu evrenin başında öğrenir. 3-4 yaşlarında iken çocuk nasıl doğduğunu sorar. Bu zamanda atlatmaca yanıtlar yerine doğru yanıt verme yolu tutulmalıdır. Bu yapılmazsa bu sorunlar çocukta birer karmaşa biçimine dönüşebilir ve sürer gider. 4-6 yaşlarında ya da bu yaşları izleyen zamanda çocuk cinsel organlarıyla oynayarak kendi kendine bir tür doygunluk duyar.”¹⁴

Terapist: Terapi yapan kişi

Terapi: “Antik yunan kökenli bir sözcük. ‘tedavi etmek’, ‘bakmak’. ‘hizmet etmek’, ‘tapmak’, ‘pohpohlamak’ anlamlarını taşıyan ‘therapeuein’ fiiline dayanır.”;

tdk ya göre; “bir hastalığı yenecek etkenleri ve bu etkenlerin kullanılma yöntemlerini bularak hastanın sıkıntılarını giderme, iyi etme işi, sağaltım.”¹⁵

Adaptif: “sabit olmayan; karşısındakine göre kendini ayarlayan sistemlerdir.”¹⁶

¹² Sembiyoz, Uludağ Sözlük, <http://www.uludagsozluk.com/k/sembiyoz> ,erişim, 15.06.2008

¹³ Fallik, İtü Sözlük, <http://www.itusozluk.com/goster.php/fallik> ,erişim, 10.07.2008

¹⁴ Fallik dönem, Psikoloji Portalı, http://www.psikoloji.gen.tr/freud/index_dosyalar/fallik.htm , erişim, 10.07.2008

¹⁵ Terapi, <http://sozluk.sourtimes.org>, erişim 28.07. 2008

¹⁶ Adaptif nedir? <http://www.uludagsozluk.com/k/adaptif/>, erişim 28.07.2008

Ensest: “Dilimize büyük bir ihtimalle İngilizceden geçmiş 'incest' kelimesinin Türkçeleştirilmiş adı 'ensest'; tam manasıyla aile içi cinsel ilişkidir. Bir diğer adı da 'yasak sevi'dir.”¹⁷

Travma: “1- Sarsıntı. 2- *tıp* (***) Bir doku veya organın yapısını, biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yerel yara.”¹⁸

Anksiyete: “Anksiyete veya endişe, canlılarca deneyimlenen kaygı, korku, gerilim, sıkıntı halidir. Canlıların dış ortama uyum çabasında koruyucu bir tepkidir. Denetim dışına çıkıp kişinin işlevselliğini aksattığında Anksiyete bozuklukları olarak incelenir. Psikiyatride bir grup hastalığın genel adıdır.

Terleme, titreme, çarpıntı vs. gibi bedensel belirtileri görülebilir. Başına kötü bir şey geleceğini düşünme, rezil olmaktan veya komik duruma düşmekten korkma gibi bilişsel (düşünsel), fakat çoğu kez nedeni belirsiz, tanımlanamayan bir gerginlik durumudur.

Anksiyete, genelde kavramsal, somatik, duygusal ve davranışsal bileşenlere sahip olmak biçiminde tanımlanır (Seligman, Walker & Rosenhan, 2001). Kan basıncı ve kalp atışının artması, terleme, ana kas gruplarına ani kan akışının hücum etmesi nedeniyle kaslarda gerginlik, bağışıklık ve sindirim sistemi fonksiyonlarının yavaşlaması gibi fiziksel etkileri vardır. Bunlara ek olarak mide bulantısı, el ve ayaklarda soğukluk, titreme -üşüme hissedilir.

Duygusal açıdan ise hastalık korku ve panik hissine neden olur. Kişi her şeyi olabilecek en olumsuz yönüyle ele alır, moral seviyesi an alt düzeydedir. Davranışsal olarak ise hasta, anksiyete kaynağından kaçma eğilimi gösterir. Yine de anksiyeteden sadece patolojik bir durummuş gibi bahsetmek yanlış olur. Bu his, korku, kızgınlık, üzüntü ve mutluluk gibi duygularla beraber gelen, insanoğlunun hayatta kalmasıyla bağlantılı temel duygulanımlardan birisidir.”¹⁹

¹⁷ Ensest nedir?, <http://www.ensest.tripod.com/nedir.htm>, erişim, 28.07.2008

¹⁸ Travma, <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>, erişim, 20.07.2008

¹⁹ Anksiyete, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Anksiyete>, erişim, 15.07.2008

Depresyon: “Depresyon genel olarak çöküntü anlamına gelen Fransızca kaynaklı bir kelimedir. Klinik depresyon, kişinin sosyal işlevlerini ve günlük yaşama dair etkinliklerini rahatsız edecek, bozacak dereceye ulaşmış üzüntü, melankoli veya keder durumudur.”²⁰

Post-travmatik stres bozukluğu: “Ruhsal bozukluğu olmayan kişilerde doğal afet, felaketler, ciddi kazalar, yangın, ölüm, işkence, terör gibi bireylerin bedensel, ruhsal, toplumsal yaşamını tehdit eden olaylar karşısında ağır stres tepkisi birdenbire ortaya çıkar, zamanla azalır ve geçer. Başlangıçta aşırı korku, çaresizlik, dehşet belirtilerinin yanında dalgınlık, donukluk, ilgisizlik, kişilik bölünmesi gibi belirtiler bulunabilir. Uyku bozuklukları vardır. Bu bozukluk en az iki gün en fazla bir ay sürer. Uzaması travma sonrası stres bozukluğuna neden olur. Kişi sürekli endişe, kaygı, korku, çaresizlik, dehşet içinde yaşar. Olayı anımsamak, düşünmek istemez. Bu belirtiler üç aydan fazla sürerse bozukluğun kronikleşmesi söz konusu olabilir. Uyum bozukluğu kişinin aile ev , iş, yakın ve uzak çevre ilişkilerini olumsuz etkiler. Güven duygusu kaybolur.”²¹

Ekoloji: “Ekoloji, canlıların birbirleri ve çevreleriyle ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Ekosistem ise canlı ve cansız çevrenin tamamıdır. Ekosistemi de abiotik faktörler (toprak, su, hava, iklim gibi cansız faktörler) ve biyotik (üreticiler, tüketiciler ve ayrıştırıcılar) faktörler olmak üzere iki faktör oluşturur.”²²

Okul fobisi: “Okul fobisi kuvvetli bir endişe nedeniyle çocuğun okula gitmeyi reddetmesi ya da bu konuda isteksiz görünmesidir. Okul fobisi olan çocuklar, okula olan isteksizliklerini tipik bir biçimde bedensel yakınmalarıyla dile getiren, böylelikle evde kalabilmek için anne babalarını ikna etmeye çalışan çocuklardır.”²³

²⁰ Depresyon, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Depresyon>, erişim, 15.07.2008

²¹ Post travmatik stres bozukluğu, <http://www.webhatti.com/saglik-yasam/114416-travma-sonrasi-stres-bozuklugu-post-travmatik-stres.html>, erişim, 20.08.2008

²² Ekoloji, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ekolojik>, erişim, 28.08.2008

²³ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s.171

BÖLÜM II

2.1 ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1.1 Araştırma Modeli

Araştırma modeli olarak betimsel model tercih edilmiştir. Öncelikli olarak çocuğun resimsel gelişim basamakları incelenmiş, normal çocukların yaşlarına göre ne düzeyde resimler yapabileceği ortaya konmuştur. Ardından çocuk resimlerinde biçimsel bir öge olarak renkle imge ilişkisine dair veriler taranmıştır. Biçimsel ögeler üzerinden çocukların resimlerinde oluşturdukları imgelere ulaşamayacağı anlaşıldığından kompozisyon ve mekan gibi diğer ögelere değinilmemiştir. Ancak renkle ilgili ortaya çıkan sonuçların anlamlı olduğu düşünülerek tez içinde kalması uygun görülmüştür. Çocuk resimlerinde konular üzerinden yapılan araştırma ise imgelerin ortaya çıkarılması, temel örneklerin kullanılması açısından zengin bulunmuş ve özellikle çocuğun yakın çevresini konu alan resimleri araştırma çerçevesinde incelenmiştir.

2.1.2 Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, çocuk resimleri ile ilgili yazılı kaynaklardan elde edilen gelişim basamakları, renk, aile, ev, okul, şiddet, duyguların dışavurumu konularıyla ilgili seçilmiş çocukların resimleri oluşturmaktadır.

2.1.3 Örneklem

Çocuk resimleriyle ilgili kaynaklardaki çocuğun resimsel gelişim basamaklarıyla, çocuk resimlerindeki renk kullanımıyla, aile, ev, okul, şiddet ve duygular gibi konularla ilgili çocuk resimlerinden seçilerek oluşturulmuştur.

2.1.4 Verilerin Toplanması

2.1.4.1 Veri toplama aracı

Yerli ve yabancı kaynaklardaki okul öncesi ve ilköğretim dönemi çocuk resimlerinin taranarak, konular çerçevesinde seçilmesi.

2.1.4.2 Uygulama

Çocuk resimlerindeki imgelerin çözümlenmesi

2.1.5 Verilerin Çözümlenmesi

Araştırmanın tüm aşamalarıyla ilgili toplanılan veriler ışığında okul öncesi ve ilköğretim çocuklarının yaptığı resimlerin içerdiği imgelerin çocukların yaşamıyla ilgili özel bilgiler ve resimlerdeki kompozisyon, renk, oran-orantı, figürlerin yerleşimi, figürlerin çiziliş biçimleri gibi biçimsel öğeler de dikkate alınarak çözümlenmesi yapılmıştır.

BÖLÜM III

3.1 ÇOCUK RESİMLERİNİN GELİŞİM BASAMAKLARI

Çocuk resimleri ile ilgili; sanatçı, eğitimci, ruhbilimci, psikolog, sanat tarihçisi sıfatlarıyla birçok farklı alandan araştırmacıların değişik açıklamaları bulunmaktadır. Çocuk resimleriyle ilgili oluşan bu farklı yaklaşımlar bir noktada birleşmektedir: Belli yaş dönemlerindeki çocuklar nasıl fiziksel, ruhsal, sosyal, bilişsel açılardan ortak özellikler gösteriyorlarsa, çizimleri de belli ortak özellikler taşımaktadır.²⁴ Bu araştırmacıların aynı yaş gruplarıyla ilgili yaptıkları çalışmalar sonucu çocuk resimleri çeşitli evrelere ayrılmıştır. Benzer içerikli evreler için farklı adlandırmalar kullanmışlardır. Bunlardan en sistemli olanı ve kabul göreni Lowenfield'in tanımladığı evrelerdir.²⁵ Avusturyalı Sanat Eğitmcisi Victor Lowenfield çocuk resimlerinin gelişim basamaklarını şu şekilde oluşturmuştur:

6-	Karalama Dönemi	2-4 Yaş	(Scribbling)
7-	Şema Öncesi Dönem	4-7 Yaş	(Preschematic)
8-	Şematik Dönem	7-9 Yaş	(Schematic)
9-	Gerçekçilik Dönemi	9-12 Yaş	(Realism)
10-	Doğalcılık Dönemi	12-14 Yaş	(Pseudo-Naturalistic)

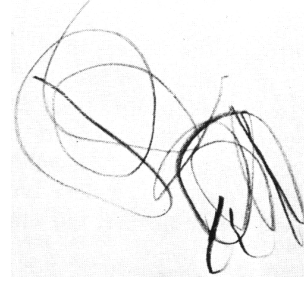
²⁴ Kazım Artut, (2001), s:195

²⁵ Olcay Tekin Kırıçoğlu, (2002), s: 75

3.1.1 Karalama Dönemi (Scribbling) 2-4 Yaş

Resim 5 İki yaş (Karalamaları) çizgileri (Kellogg)

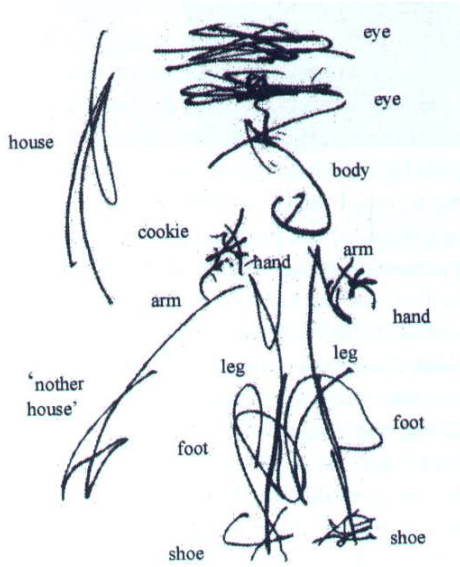
Resim 6 İki yaş (Karalamaları) çizgileri (Gaitskell ve Hurwitz)

Çocukluğun bu ilk döneminde ele geçirilen bir kalem ya da boya herhangi bir yüzey üzerinde iz bırakmış olmanın vereceği heyecanla kullanılmaya başlanır. 18 ay civarında başlayan bu faaliyet önce anlamsız, kontrolsüz karalamalar olarak gözlemlenir. “Çocuk bu dönemde, karalamalarında parmaklarını iyi kullanamamasının olumsuz izlerini de taşır. Başlangıçta parmaklar ve tümüyle el, çizgiyi gerçekleştirmek üzere yeterli kontrole sahip değildir.”²⁶ Önceleri kalem ya da boya avuç içiyle kavranarak kolun sağa sola rastgele hareket ettirilmesiyle oluşan çizgiler vardır. Fiziksel gelişimle bağlantılı olarak kas gelişimi, koldan bileğe, ele ve parmaklara doğru kuvvetlenir. El-göz hakimiyeti ve zihinsel süreçlerin gelişmesiyle birlikte de bu karalamalar, bir takım ifadeler içerir hale gelirler. Çocuğun bu 1.5 ile 4 yaş aralığında yaptığı karalamalar da kendi içinde üç döneme ayrılır:

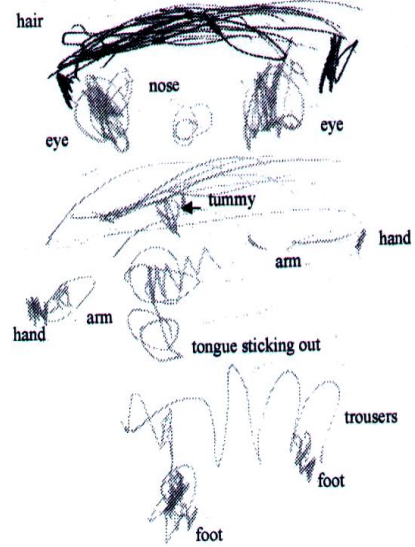
1. “İsimsiz karalamalar (Discorderly scribbling): Çizgiler gelişigüze'dir. Geniş kol hareketleri ile çizim yaparlar.
2. Kontrollü karalamalar (Controlled scribbling): Kontrollü çizgiler çocuklarda motor koordinasyonunun gelişmesiyle gerçekleşir. Yani çocuklar, kol hareketi ile çizgiler (en, boy, diyagonal, dairesel) arasındaki ilişkiyi fark ederler.
3. İsimlendirilen karalamalar (Naming of scribbling): Çocuklar, yaptıkları karalamaları bir nesne ya da obje olarak adlandırmaya başlarlar (Aslında bu çizgiler hiçbir nesne veya objeye benzemez, onlar hala bir karalamadır). Çocukların bu şekildeki davranışları önemli bir gelişmedir. Bu, onların

²⁶ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s:201

şekiller ile ilgili düşünmeye başladıklarına işaret eder. Çevrelerindeki yaşam ile ilişki kurarlar, şekillerin yapılarını algırlar. Bazı geometrik formları bir nesne veya bir insan figürü olarak isimlendirirler. Örneğin, “Baba” kavramını çemberin içinden aşağıya doğru uzanan iki çizgi (bacaklar) olarak betimleyebilirler.”²⁷

Resim 7 Karalama dönemine ait figür çizimi (2 yaş)

Resim 8 Karalama dönemine ait figür çizimi (2;6 yaş)

Çizim malzemesine ve ortamına ulaşmış olan çocuk başlangıçta bu malzemelerin ne işe yaradığını çözmeye çalışır. Bir yüzey üzerinde sürekli değişen etkiler bırakan çizim araçları çocuğun merak ve heyecanını kabartır. Çizim araçlarını sürekli deneyimleyerek, benzer etkilere ulaşır. Rastgele karalamalar çocuk için anlamlı hale gelmeye başlar. El hakimiyetinin gelişmesiyle aynı şekiller tekrar elde edilmeye çalışılır. Bu karalamalardan adlandırılabilen şekiller, çizgiler oluşur. Kavramsal sürecin başlamasıyla çocuklar bu çizgileri, şekilleri bir arada kullanarak, anlamlı çizimler ortaya çıkarırlar.

Resim 7 ve 8’de sıradan bir yetişkinin anlamsız karalamalar olarak tanımlayabileceği iki çizim görüyoruz. Oysa bu iki karalamada dikkatlice bakıldığında figürler ortaya çıkar. Çocuk için başın, gözlerin, ellerin, ayakların yerleri bellidir. Baş yukarıda ayaklar aşağıdadır. İnsan bedenini tam olarak gördüğü ve bildiği halde ancak bu

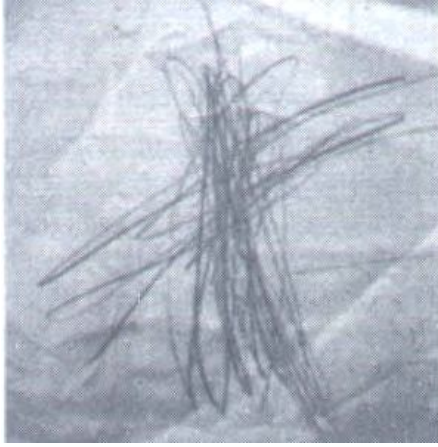
²⁷ Kazım Artut, Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerine İlişkin Bir İnceleme, Erişim 08.01.2008 <http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=545.doc>

düzeyde yansıtabilmektedir. Resim 9’da ise bir buçuk yaşındaki küçük çocuk yaptığı noktaları tavşanın zıplamaları olarak tanımlamıştır.

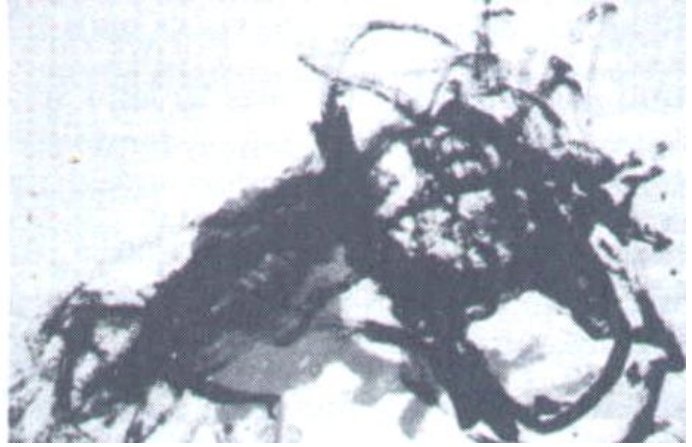

Resim 9 “Rabbit goes hop hop hop” (tavşan hop hop hop gidiyor) hareket bildiren bir karalama (1;6 yaş)

İki yaş iki aylık başka bir çocuk ise, T şeklinde yaptığı karalamaları uçak olarak tanımlamıştır. Birkaç gün sonra yaptığı lekesel başka bir çalışmayı yine uçak olarak adlandırmıştır. Matthews, bu çalışmalardan birincisini çocuğun sonradan isimlendirdiğini, ikincisini ise uçağın hareketini esas alarak yaptığını söylemiştir.(Resim 10a-b)²⁸

Resim 10a Uçak çizimleri (E/2;2)

Resim 10b Uçak çizimleri (E/2;2)

2-6 yaş arası çocukların çizim özelliklerini gösteren 7500’ten fazla resim üzerinde çalışan Psikolog Rhoda Kellogg, Çocukların Sanatını Çözümleme (Analysing Children’s Art) adlı kitabında karalama evresine ait, sağa sola rastgele çizgilerden

²⁸ John Willats, Making Sense of Children Drawings, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2005, London, s: 45-48

mandala adı verilen yapıya kadar olan 20 farklı çizim türünden bahseder. (Resim 11)²⁹

1. Karalama		Nokta vuruşlar
2. Karalama		Tek dikey çizgi
3. Karalama		Tek yatay çizgi
4. Karalama		Tek sağa sola yatay çizgi
5. Karalama		Tek kavisli çizgi
6. Karalama		Çok sayıda dikey çizgi
7. Karalama		Çok sayıda yatay çizgiler
8. Karalama		Çok sayıda çapraz çizgiler
9. Karalama		Çok sayıda eğri çizgiler
10. Karalama		Yarım eğri çizgi
11. Karalama		Eğri, bükük kapalı çizgi
12. Karalama		Zig zag veya dalgalı çizgi
13. Karalama		Tek ilmik çizgi
14. Karalama		Çok sayıda ilmik çizgi
15. Karalama		Spiral çizgi
16. Karalama		Üst üste binmiş dolgu çember çizgiler
17. Karalama		Üst üste binmiş çember çizgiler
18. Karalama		Ayrık dairesel çizgiler
19. Karalama		Tek kesilmiş çember
20. Karalama		Hatalı çember

resim 11 Kellogg'un belirlediği 20 karalama şekli

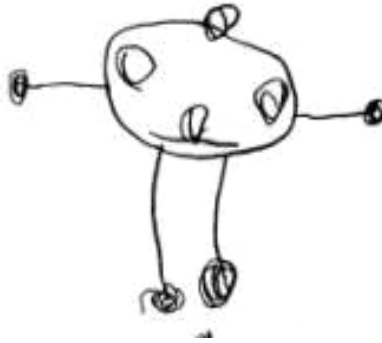
Kellogg'a göre bu çizim türleri birbirini takip ederek düzenli, sistemli bir şekilde ilerler, çizgilerden oluşan tekil şekilleri, farklı çizimlerle birleşen şekiller takip eder ve son olarak bu farklı şekiller bir alan içinde toplanırlar. Karalama dönemine ilişkin Kellogg'un en önemli gördüğü şekil birleşen şekillerden mandalalardır. Mandala, yuvarlak içine yerleştirilmiş çapraz iki çizgiyi ifade etmektedir. Mandala şeklinin önemsenmesinin nedeni, ileride oluşacak olan iribaş ya da çöp adam olarak tanımlanan figürü oluşturan temel şekillerden olmasıdır.³⁰

²⁹ Kazım Artut, Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerine İlişkin Bir İnceleme, Erişim 08.01.2008 <http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=545.doc>

³⁰ Olcay Tekin Kırıçoğlu, (2002), s:77

Bu dönemde, boyama yapmak eğlenceli geliyor olmasına rağmen renk kavramı yoktur. Boyamadan algılanan belli bir alanı renklendirmekten çok şeritler oluşturmak, çizgi olarak kullanmak ve lekeler oluşturmaktır.³¹

3.1.2 Şema Öncesi Dönem (Preschematic) 4-7 Yaş

Resim 12 İnsan figürü (4 Yaş)

Resim 13 İnsan figürü (4 Yaş)

Bu dönemde mandalalar artık anlamlı figürler haline dönüşür. Bu figürler çoğunlukla çocuğun hayatındaki en önemli varlığı, insanı göstermeye çalışır. Fakat hala el kasları yeterince gelişkin değildir. Büyük bir yuvarlağa göz olarak iki nokta ya da iki küçük yuvarlak eklenir ve ikişer düz çizgiden kollar, bacaklar çıkarılır. Saçlar eklenir, “çöp adam” ortaya çıkar. Yavaş yavaş resmine yaşadığı çevreyi de alan çocuk, yaptığı resimleri anlatmak açıklamak ihtiyacı duyar. İfade edilmeye çalışılan nesneler sembolik ve orantısızdır. Nesnelerin kendi içinde orantısızlık olduğu gibi bir kağıt üzerinde toplanan nesneler arasındaki ilişki de orantısızdır.

4-5 yaşlarından itibaren üç ana rengi fark eden çocuklar parlak ve açık renkleri kullanmayı tercih ederler. Renk kullanımında da gerçekliğe uzaktırlar, nesneleri kendi renklerine boyamak yerine sevdikleri renge boyarlar. Sınırlı alanların içlerini boyayabilirler. Yaptıkları resimlerde saydamlık ve düzleme görülebilir. Bazı resimlerde düz bir taban çizgisi kullanırlar ve insanları, eşyaları bu çizginin üzerine yerleştirirler. 6-7 yaşlarında sembol resimden şema resme geçişler hissedilir. Kağıt yüzeyi ve sembolize edilen nesnelerle ilgili arayışlar söz konusudur. Artık dünyayı

³¹ Kazım Artut, (2001), s:201

kendisiyle tanımlamaktan kurtulmaya başlayan çocuk çevrede olup bitenleri de gözlemlemeye, anlamaya, anlamlandırmaya çalışır. Renkler anlamlarına ya da gerçekliklerine uygun şekilde kullanılmaya başlanır. Figür olarak insan, çöp adam olmaktan çıkarak en kazanır ve geometrik şekillerle ifade edilmeye çalışılır. Figürlerde gövdenin varlığını göstermesiyle birlikte elbiseler eklenir ve cinsiyet belirtilir. Önemledikleri şeyleri vurgulamak ya da anlatmak istedikleri konuyla ilgili bölümleri abartılı olarak gösterirler.³²

3.1.3 Şematik Dönem (Schematic) 7-9 Yaş

Resim 14 Taban çizgisi ve saydamlık özelliğini gösteren 7 yaş resmi

Resim 15 Şematik kadın figürü (9 yaş)

Çevreyle ilişkisi artan çocukta kavram gelişimi görülür. Çevresindeki her şeyi çizgilerle sembolize edebilir. Sembolize ettiği nesneleri tekrar tekrar çizerek geliştirir. Lowenfeld, çocuk resimlerinde oluşan bu simgelere şema adını vermiştir. Çocuk resimlerindeki şemalar, çocukların daha önce birçok kez ilişki kurup tanıdıkları ve gördükleri nesnelerin benzerlerinin, resim düzlemine değişik gereçlerle

³² Kazım Artut, (2001), s:202-206

aktarılmasıyla oluşurlar. Bu şemaların daha ileride gerçekleşecek olan resimlerin birer prototipleri oldukları söylenebilir.³³

Çocuklar oluşturdukları bu şemalara her çizimlerinde yeni bir detay ekleyerek değiştirebilirler. Şema üzerinde yoğunlaşan çocuk, nesnelerin birbirleriyle ilişkisini gözetmeden çizebilir. Kendince önemseydiği, yapmaktan zevk aldığı şemaları daha detaylı ya da daha büyük yapabilir.

Resimsel problemler yaşamaya başlamış olan çocuk, taban çizgisini kullanır. Taban çizgisiyle ilgili olarak “Beş bin çocuk resmini kapsayan bir çalışmada 3 yaşındaki çocukların %1’inde yer çizgisine rastlanırken, bu oran 8 yaş çocuklarında %96’ya ulaşmıştır.”³⁴ Taban çizgisi ona zaman zaman perspektif kullanımında yardımcı olabilir. İki farklı taban çizgisiyle resmine derinlik katabilir. Ayrıca iki boyutlu yüzey üzerinde çalışıyor olmanın verdiği sıkıntıyla çizimlerinde üç boyutlu etkisini vermenin yollarını da araştırır. Düzleme yöntemiyle çizdiği nesnelerin farklı açılarını da göstermeye çalışır. Taban çizgisi ve düzleme yöntemi mekana ilişkin kaygılarını da barındırır.

“İnsan figürleri profilden ya da cepheden gösterilir. Şemalar geometrik şekillere benzer (gövde dikdörtgen, baş daire, etek üçgen gibi). En önemli figüratif konuların başında; yakın çevresi, kendisi, ailesi ve arkadaşları gelir. Figürlerde cinsiyet ayrılığından kaynaklanan ayrıntılar belirgindir. (Kırpıklar, dudak boyaları, kırmızı yanaklar, yüzük, kolye, sigara ve şapka gibi.)”³⁵ Resim konuları içinde anlık olaylar, özellikle oyun, spor gibi hareket ifade eden durumlar yer alır.

3.1.4 Gerçekçilik Dönemi (Realism) 9-12 Yaş

Bu dönem çocuğu, genel gelişiminin bir sonucu olarak resimde gerçekçi olmak ister. Çünkü o artık içinde bulunduğu toplumun bir üyesi olarak, yaptıklarıyla kabul görmek, kendini değerli hissetmek ihtiyacı içindedir. Bu açıdan resimlerinin

³³ Olcay Tekin Kırıçoğlu, (2002), s:82

³⁴ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s:202

³⁵ Kazım Artut, (2001), s:208

beğenilmesi onun için önemlidir. Gördüğü nesneleri, olayları, figürleri kağıt üzerine gerçeğine uygun olarak nasıl aktaracağı sorusu onu, kompozisyon, ışık-gölge, perspektif, renklerin kullanımı gibi resimsel problemleri çözmeye yönlendirir. Bu problemleri kimisi ya öğrenerek ya da kendince yöntemlerle çözer. Çözememiş olanlarsa hem kendi beğenilerine hitap etmediği hem de çevreden aldıkları olumsuz tepkiler sonucu zamanla resim yapmaktan uzaklaşırlar.

Resim 16 Gerçekçi döneme ait özenli bir resim (K/ 10)

Resmin genelinde olduğu gibi figürlerde de detaylı çalışma görülür. Önceki dönemlerde figür yapmak için kullandığı geometrik şekillerin yerine daha esnek çizgiler kullanmaya başlarlar. Figürlere yaptıkları eylemlere uygun hareketler verilmeye çalışılır. Farklı bakış açılarından yapabilirler. Figürlerdeki cinsiyet farklılığı belirgin olarak gözlemlenir.

Renkleri, çizilen nesnelerin gerçekliklerine uygun olarak kullanırlar. Resimde mekan gelişmiştir. Konuya uygun mekanlar detaylı bir biçimde yansıtılır. Figürle mekan arasında bağlantılar kurulur. Ön plan, arka planlar oluşmaya başlar. Öndekiler büyük, arkadakiler daha küçük çizilerek basit bir perspektif uygularlar. Konulu resimlerde

resmin tamamını tasarlayabilirler. Fakat detaylara takıldıklarında kağıt yüzeyini yeterli bir şekilde değerlendiremeyebilirler.

Çocukların bu döneminde yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı duygusallık görülür. Daha detaylı ve bazı açılardan daha doğru çizimler, resimler yapıyor olmalarına rağmen bu dönem çocuklarının resimleri öncekilere göre daha kuru ve sevimsiz gözükebilir. Bunun nedenleri arasında coşkularını ve özgünlüklerini kaybetmeye başlamış olmaları yatmaktadır. Aynı zamanda dil gelişimi ile kendilerini ifade yetenekleri de oldukça gelişmiştir. Dolayısıyla resim gibi farklı ifade araçlarına ihtiyaçları azalmıştır.³⁶

3.1.5 Doğalcılık Dönemi (Pseudo-Naturalistic) 12-14 Yaş

Resim 17 Doğalcılık dönemine ait yetenekli bir 7. sınıf öğrencisinin resmi (E/13)

Mantık dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde hem zihinsel hem fiziksel anlamda önceki dönemlere göre daha gelişkindirler, el hakimiyetleri oldukça güçlenmiştir. Fakat bu dönem onlar için ergenliğe adım anlamına da geldiğinden duygusal çatışmalar yaşayabilirler. Yani olayları, söylenenleri belli bir mantık çerçevesinde değerlendirebilirler ancak değişken ruh halleri sağlıklı düşüncelerine, karar vermelerine engel olabilir. Dünya olayları ile ilgilenmeye başlar, toplumsal kuralları çözmeye, anlamaya çalışırlar. Kendileriyle ilgilidirler, nasıl göründükleri,

³⁶ Olcay Tekin Kırıçoğlu, (2002), s: 90-93

arkadaşlarının onlar hakkındaki düşünceleri önemlidir. Bireysel kimlik arayışı içindedirler.³⁷

Bu süreç resimlerine, konuların seçimi, detaylarla ilgilenme, bireyselliklerini ya da kişisel zevklerini ifade etme şeklinde yansır. İnsan figürü çiziminde tüm detaylarla birlikte, cinsel kimliklerin fark edilmiş olması da yansıtılır. Figürlerin hareketleri kolların, bacakların öne arkaya uzatılmasının yanında elbiselerindeki kıvrımlarıyla da gösterilir. Işık, renk, oran-orantı, perspektif konularıyla özellikle ilgilenirler. Yetişkinler gibi resim yapma eğilimindedirler ki bu dönemde artık resimsel birçok sorunu öğrenerek çözebilirler. Renk kullanımında daha dikkatlidirler. Ünlü sanatçıların yapıtlarını merak eder, ilgi duyarlar. “Bazen kendi resimlerini beğenmezler ancak eleştiriye de tahammül edemezler, çok sık eleştirirler.”³⁸

³⁷ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s:203, 262-303

³⁸ Kazım Artut, (2001), s:211-212

BÖLÜM IV

4.1 ÇOCUK RESİMLERİNDE RENKLERİN İMGESEL KULLANIMI

Yetişkinler için her rengin başka bir anlamı ve yorumu vardır. Etrafımızda gördüğümüz her şeyi ister direk kullanıma yönelik ister sanat ürünü olarak üretilmiş nesneler olsunlar öncelikli olarak içeriklerine işlevlerine bakmadan görünüşlerine ve renklerine göre yorumlar, değerlendiririz. Aynı şeyi çocuklarımızın resimleri için de yapar, renkle ilgili o güne kadar kafamızda oluşmuş olan kalıplara göre değerlendirmeye kalkarız. Oysa çocuklar her konuda olduğu gibi renk konusunda da bizlerden, yetişkinlerden çok farklı düşünüyor olabilirler. Bilinen bir gerçek, çocukların yaş gruplarına göre bile renk kullanımlarında farklılıklar olduğudur.

Çocuk resimlerinin gelişim basamaklarında da bahsettiğimiz gibi karalama döneminde çocuklar renkleri bilinçsizce kullanırlar, renk farklılıklarının ve anlamlarının ayırdında değildirler. Beş yaş civarında çocuk resimlerinde renk uyumu gözlemlenir. Bu dönem renk kullanımı nesnel olmasına rağmen bazı çocuk resimlerinde çevrede gördükleriyle uyumlu eşleştirmeler bulunabilir. Şematik dönemde ise renkler belli kurallar çerçevesinde kullanılmaya başlanır. Örneğin ağacın gövdesi kahverengi, tepesi yeşildir, güneş sarıdır. “Bu dönemde renk kullanımı daha katı ve kurallara dayalı olabilmesine rağmen, rengin beklenmedik kullanımı daha kolay fark edilebilir ve (anlatım açısından) bir önceki dönemden daha

fazla öneme sahiptir.”³⁹ Gerçekçilik dönemindeki çocuklar da dönemlerine uygun olarak rengin doğadaki kullanımına sadık kalmaya gayret ederler.

Yapılan bir araştırma, çocukların yaşlarına göre renk kullanımındaki farklılıkları doğrular niteliktedir. Bu incelemede, çocuklara dört farklı konuda resim yapmak üzere sekiz farklı renkte boya veriliyor. “Aile”, “Oynayan Çocuklar”, “Doğum Günü Partisi”, ağaç, çiçekler ve bir gölcük içeren “Bahçe” konularıyla ilgili resim yapmak üzere soldan sağa yeşil, mor, siyah, turuncu, kırmızı, kahverengi, mavi, sarı renklerde boya sıralı olarak sunuluyor. Yaşlara göre sonuçlara bakıldığında üç yaşındakilerin siyah dışındaki her rengi kullandığı fakat tek renkli çalışmayı tercih ettikleri ortaya çıkıyor. Dört yaşındakilerin renk kullanımında konuya uygunluğa dikkat etmeye başladıkları, özellikle de “Bahçe” konusunda daha gerçekçi boyamalar yaptıkları gözlemleniyor. Yarisından fazlası konu başına iki renkten fazlasını ve en çok yeşil ile en az mor rengini kullanıyorlar. Beş yaşındakiler, renk kullanımında daha seçici davranıyorlar ve konuya uygunluğa dikkat ediyorlar. “Aile” ve “Oynayan Çocuklar” konularında figürlerin çizimi ve ten rengi öne çıktığı için tek renk, “Bahçe” konusunda çizilen şeylerin farklılıklarından kaynaklı çok renk kullanımının yüzde seksen oranında olduğu gözlemleniyor. Çimenler yeşil, su ve gökyüzü mavi, ağaç gövdeleri kahverengi ile boyanıyor. Konulara uyumlu renk seçimleri yaptıkları için bütün konularda kullanılan renkler değerlendirildiğinde en çok kullanılan iki renk yeşil ve turuncu, en az kullanılan renkler de sarı, siyah ve mor olarak belirleniyor. Altı yaş ve üstündekilerde ise konuya uyumlu renk kullanımı mükemmel olarak değerlendiriliyor. Fakat bu yaşlardaki çocukların konuya uygunluk kaygısının renk seçimlerini sınırladığı da düşünülüyor. Mor dışındaki tüm renklerin eşit oranlarda kullanıldığı gözlemleniyor.⁴⁰

Araştırmanın sonuçlarına göre, küçük çocuklar belirgin bir şekilde renk kullanımını önemsemeden, oyun oynarcasına kullanıyorlar boyaları; yaş ilerledikçe kullanılan renklerin konuya uyumlu olmasına dikkat ediliyor ve daha da büyük çocuklarda artık renkler belli kurallara göre kullanılmaya başlanıyor. Renk kullanımına ilişkin bu

³⁹ Cathy A. Malchiodi, Çocukların Resimlerini Anlamak, Çev: Tülin Yurtbay, Epsilon Yayıncılık, 1. Baskı, 2005, İstanbul, s:161

⁴⁰ Claire Golomb, The Child’s Creation of a Pictorial World, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London, 2004 s:136

kurallar öğrenildikçe ve yerleştikçe renkler konulara daha uyumlu hale geliyor belki ama renk kullanımıyla ilgili özgürlükler de uyum oranında kaybedilmiş oluyor. Aynı araştırma karalama dönemindeki küçük çocuklarla gerçekçi dönemdeki büyük çocukların tek renk kullanımına ağırlık vermesini, biçimin öne çıkmasının, önem kazanmasının etkili olduğu şeklinde yorumluyor.

Resim 18 6 yaşındaki bir kız çocuğunun renkli resmi

Büyük ve çok küçük çocuklar dışında renk kullanımının önemsendiği özellikle şema öncesi dönem çocuklarının resimlerinin bu açıdan oldukça özgün olduğu açıktır. Çünkü onlar ne şematik dönemin kurallarına ne de gerçekçi dönemin doğal zorunluluklarına tabidir. Bu dönem içinde üç ana renk, sarı, kırmızı, mavi tanınır ve adları öğrenilir. Zamanla bunlara yeşil, mor ve turuncu eklenir, öğrenilen renklerin çoğu kullanılmaya çalışılır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu dönemde renk kullanımının nesnelerin gerçeklikleriyle ilgisi yoktur. Hoşa giden renkler tercih edilir. Bir araştırmaya göre şema öncesi dönem çocukları renkleri, şizofren erişkinler

gibi kullanırlar.⁴¹ Bu dönem çocukları için renkler resimlerini güzelleştiren süsleme amaçlı dekoratif bir unsurdur. Yapılan resimlerde, ister ev, ister figür olsun çizilen nesnelerin her yeri başka başka renklerle boyanmış olabilir. Şema öncesi dönem resminin sevimliliği, canlılığı önemli oranda renk kullanımından kaynaklanmaktadır.

Renk kullanımında etkili olan başka bir faktör de çocukların neyin resmini yapacaklarıyla ilgilidir. Araştırmada da görüldüğü gibi örneğin bir insan figürü ya da aile resmi çizmesi istendiğinde ve o an için çocuk figürlerdeki detayları önemiyeorsa renk kullanımını geri plana atabilir ya da bir bahçe, park gibi renkli mekanların resmi istendiğinde renk kullanımını öne çıkarabilir.

Duygular ve renk ilişkisini ortaya çıkarmaya çalışan nadir çalışmalardan biri de Golomb tarafından yapılmıştır. İki deney kümesi oluşturularak, birinci kümeden “bir mutlu, bir üzgün, bir de kızgın çocuk”; ikinci kümeden “bir mutlu bir de korkunç rüya” resmetmeleri istenmiş. İlköğretimin ilk 6 sınıfı seviyesindeki öğrencilerle yapılan bu araştırmanın sonucuna göre, “birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar olan öğrencilerde, mutlu, mutsuz ve kızgın çocuk resimlerinin %50’sinden çocuğunda aynı ya da benzer renk kümeleri kullanılmıştır. Bu eğilim 6. sınıflarda büyük oranda azalmaktadır. Birinci sınıflar farklı ruh durumlarını simgelemek için renk seçtiklerinde, mor mutlu çocuğu, mavi üzgün çocuğu kırmızı ise kızgın çocuğu simgelemek için kullanılmıştır. Bu farklı duygular için sanki bir renk kodu varmış çağrışımı yaratan sonuçlar, diğer sınıflar için doğru olmamıştır. Daha büyük çocuklardan, örneğin 6. sınıflar mavi rengi hem mutlu hem kutsuz hem de kızgın ruh halini anlatmakta eşit sıklıkta kullanmışlardır.”⁴² Mutlu ve korkunç rüyalarla ilgili de renk konusunda net bir veri elde edilememiş, çocuklar bu konuları biçimlerle ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Bu araştırmanın güvenilirliğini başta Golomb tartışmaktadır. Çünkü konu çocuklara önceden bildirilmiş, süre kısıtlaması yapılmıştır. Ayrıca gerçekten korkunç rüya görmüş ve bunun üzerine çalışmayı yapmış olan çocuklarla sipariş üzerine korkunç rüya resmi yapmış olan çocukların resimlerinin farklılıkları gözlemlenmiş.

⁴¹ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 46

⁴² Claire Golomb, (2004) p.138

Tek tek renklerin kullanımıyla ilgili yeterli, sağlıklı araştırmalar bulunmamakla, ve var olan bilgiler çoğunlukla izlenimleri ifade etmekle birlikte bazı genellemeler yapılmaktadır. “Örneğin, saldırganlık, öfke ve nefret, ‘can alıcı önemde bir mesele, yakıcı bir sorun, yükselen duygular ve tehlike’ ile tutkuyu, sevgiyi yansıtan kırmızının en duygusal renk olduğu düşünülmektedir. Hem büyük hem küçük çocuklarda kırmızı aynı zamanda baskın ve tercih edilen renktir. Saf sarı, genellikle enerji, ışık ve olumlu hislerle ilişkilendirilirken mavi, sakinlik, depresyon, su ve gökyüzüyle ilişkilidir. Siyahın aşırı kullanımı ise daha ziyade olumsuz duyguları yansıtır.”⁴³

Çocuklarda renk kullanımına ilişkin gözlemlerden birine göre de yoğun ve sıklıkla kırmızı rengini kullanan çocuklar duygusal sıkıntılarıyla ilgili açıklama yapmak istediklerini ifade ederler. Israrla soğuk renkleri seçenlerse gerçek duygularını bastırma, saklama çabasındadırlar. “Araştırmalarını renk konusunda yoğunlaştıran uzmanlar, sıcak renkleri seçen çocukların çoğunlukla sevecen, uyumlu ve işbirliğine önem veren kişiler oldukları, buna karşılık sürekli olarak soğuk renkleri seçen çocukların ise iddiacı, çekingen çocuklar olduklarını belirtmektedir.”⁴⁴ Ayrıca bir başka araştırmada, büyük çocukların soğuk, küçük çocukların sıcak renkleri tercih ettikleri fark edilmiş ve bu tercihin küçük çocukların doğal tepkisellikleri, büyüklerin ise gelişmiş denetleme hislerinden kaynaklandığı düşünülmüştür.⁴⁵

Renk tercihlerinde çocukların kişilik yapılarının da etkili olabileceğine dair yorumlar vardır. “Öğrencilere; ‘En çok beğendiğin renk hangisi?’ şeklinde bir soruya karşılık olarak verilen bazı ilginç yanıtlar şu şekildedir (Linderman, 1997).

“Mavi, çünkü benim gözlerim mavi. Deniz ve gökyüzü gibi”.

“Mavi, çünkü o da kendim gibi canlı”.

“Yeşil, çünkü bana şekerleri hatırlatıyor”.

“Pembe, beni iyi hissettiriyor”.

“Kırmızı, çünkü sıcak, solmayan bir renk”.

⁴³ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:162

⁴⁴ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 52

⁴⁵ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:162

“Siyah, beni üzgün, soğuk, yavaş, ölü gibi hissettiriyor”.

“Gri, çünkü kamyonun çarptığı bir kedim vardı”.

“Kırmızı ve maviyi daha çok seviyorum. Çünkü gözünüze çarpıyor, şimşek gibi parlıyor”.

Yukarıda verilen yanıtlar çocuğun renklere ilişkin duygusal tavırlarının bir göstergesi olarak düşünülebilir.”⁴⁶

Çocukların renk kullanımıyla ilgili Konya’nın Karatay İlçesi’ndeki ilköğretim okullarının 1-5. sınıflar arasında 125 öğrenci ve onların sınıf öğretmenleriyle yapılan bir araştırmanın sonuçları da oldukça ilginçtir. Çocuklara en sevmedikleri renk sorulduğunda %45 oranında siyah ve siyaha yakın renkler çıkmış, neden olarak çocuklar siyahın korkuyu temsil ettiğini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada, resim eğitimi konusunda sınıf öğretmenleri, okul ortamı ile ilgili yetersizlikler ve ailelerin resim eğitimi konusundaki olumsuz yaklaşımları vurgulanarak, renk seçimi konusunda evde aile büyüklerinin müdahalesinin ve okul ortamında da sınıf öğretmenlerinin % 50 oranında yönlendirmelerinin etkili olduğu ortaya konmuştur. Oysa aynı öğrencilerin %77’si sınıfta özgürce resim yapmak istediklerini de ifade etmişlerdir. Bu çalışmadan çocukların yaşadıkları mutlu ve mutsuz olayların, çevre koşullarının, kültürel ortamın, inançların, kişisel farklılıklarının, cinsiyetin ve tutulan futbol takımı gibi özel ilgilerin renk seçiminde önemli olduğu, çocukların genellikle sıcak renkleri tercih ettikleri sonuçlarına varılmıştır. ⁴⁷

Yukarıdaki araştırmanın sonuçlarıyla da desteklediği bir başka önemli nokta da renk kullanımında malzemenin etkileridir. Çocuklar genellikle iyi boyamayan, hoş bir doku bırakmayan, canlı parlak renkler çıkarmayan boyaları kullanmaktan, kötü bir kağıt, yüzey üzerinde çalışmaktan zevk almazlar. Yetişkinlerin, boyaların dikkatli bir şekilde, özellikle tasarruflu kullanılmasına yönelik ifadeleri de renk kullanımını azaltır. Hatta bu durum çocukların resim yapma konusundaki genel motivasyonlarını da çoğunlukla olumsuz olarak etkiler.

⁴⁶ Kazım Artut, Okul Öncesinde Resim Eğitiminin Çocuğun Duygusal ve Sosyal Gelişimine Etkisi adlı makale, <http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=699.doc> , erişim 10.07.2008

⁴⁷ Esra Güvenç, İlköğretim Birinci Basamağı Çocuk Resimlerinde Renk Kullanımında Okul, Aile ve Kültürel Etkilerin Araştırılması, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005, s.92-95

Cinsiyete göre de renk kullanımında farklılıklar olduğu gözlemlenmiş ve kız çocuklarının erkeklere göre renk kullanımında daha dikkatli olduğu sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM V

5.1 ÇOCUK RESİMLERİNDE KONULARA GÖRE İMGELERİN KULLANIMI

Çocuklar, özellikle küçük çocuklar bir konu çerçevesinde resim yapmaktan hoşlanırlar. Rastgele başladıkları resimlere bile sonradan, hikaye uydurmakta da oldukça başarılıdırlar. Her iki durumda da kendilerini ifade ederler. Konuyu baştan belirleyip o doğrultuda resimler yaptılarsa anlatmak istediklerini anlatma çabası apaçık ortadadır. Sonradan konu ya da hikaye uydurulan durumlarda da çocuklar, çoğunlukla o günlerde kafalarını meşgul eden olayların ipuçlarını verirler. Özellikle küçük çocuklarda konular çocuğun kendisi ve yakın çevresi ile ilgilidir. Başta ailesi, sonra arkadaşları, komşuları, okul hayatı, öğretmeni ile ilgili konular belirgindir. Yaş ilerledikçe resimlerdeki çevre de genişlemeye başlar. Çocuğun özel ilgi alanları ile ilgili konular (süslü elbiseli kız çizimleri, arabalar, futbol, bilgisayar vb.) ve geleceğe yönelik hedefleri ile ilgili “meslekler” gibi konular resim konuları olarak karşımıza çıkarlar.

5.1.1 Çocuk Resimlerinde Aile İle İlgili İmgesel Anlatımlar

“Çocuk gelişme aşamalarının kazanılmasında aile önemlidir. Altıncı aya kadar çocuk kendisi ile annesini bir bütün olarak algılar. Birinci aydan itibaren annesini diğer objelerden ayırt edebilse de, onu kendinden ayrı olarak düşünemez. Hareketlerindeki artışa paralel olarak çevresel uyaranları tanımaya başlar. İkinci yaşa doğru annesinin de çevreye ait olduğunu kavrar. Bu sembiyotik bağlılık çocuğun ileride gelişecek

kişiliğinde güvenli bir zemin oluşturur. Anneye olan bu bağlanma ileride kurulacak ilişkilerin ilk temelini teşkil eder. Güvenli aile ortamındaki çocuk davranışlarında, koşarak boyuna sarılma, kucağa zıplama gibi sevecen ve rahat öğeler vardır. Hoşgörü ve cezalandırmanın amacına uygun kullanıldığı iyi aile çocuk ilişkisi, çocuğun topluma uyumunu kolaylaştırır. Kendini kontrol edebilen, sorumluluk duygusuna sahip kişiliğin temelleri böyle bir aile ortamında atılır. Aile ayrıca çocuğa cinsel kimliğin gelişmesine olanak yaratan model sunar. Böylece kendine güvenen, kendi kararlarını verebilen, girişken ve yapıcı kişiliğin temelinde uyumlu aile-çocuk ilişkisi vardır.”⁴⁸ Bireyin gelişiminde böylesi bir etkisi olan aile ortamının çocukların resimlerindeki yansımalarının da nöroloji, psikoloji ve eğitim alanlarındaki önemi büyüktür.

Resim 19 Mutlu bir aile resmi (K/10)

“Çocuklara resim yaptıran birçok akıl sağlığı çalışanı, çocukların aile resimlerinin içerik, yerleştirme, figürlerin büyüklükleri ve resmi yapma süreci yoluyla aile

⁴⁸ Sabiha Paktuna Keskin, Çocuk Çizgilerindeki Güç-Çöp Çocuk, Boyut Kitapları, 2. Baskı, 2007, İstanbul, s: 72

dinamikleri üzerine bilgi ilettiklerine inanırlar.”⁴⁹ Bu inanışla 1930’larda Appel ve Wolff aile resimlerinin çocukların kişiliklerini kavramaya yaradığını öne sürerler. Daha sonra Hulse, normal kabul edilen çocuklarla duygusal problem yaşadığı bilinen çocukların resimlerini toplayarak karşılaştırmalı olarak inceler. Bu karşılaştırmalı incelemede aile resimlerinin tek tek özellikleri yerine resimlerin bütününe bakmaya odaklanan Hulse, çocukların anne-babaları, kardeşleriyle ilgili derin duygularını ve ev içindeki konumlanışlarını rahatlıkla ifade ettiklerini görür.⁵⁰

Şema öncesi dönem çocuğunun gündemi ailesi ve yakın çevresi olduğundan aile konulu resim yapmayı sever. Bu dönem çocukları doğal olarak kendilerini, anne-babalarını, kardeşlerini ve kendilerine anlamlı gelen diğer kişileri anlatma eğilimindedirler. Küçük çocuklar bu konuyu işlerken süsleme öğeleri kullanmaktan hoşlanırlar. Benzerlikleri sağlamak için bazı detayları dikkatlice kullanırlar. Örneğin baba sakallı ya da bıyıklıdır, annenin güzel bir elbisesi vardır, ablanın saçları diken dikendir... Bu dönem dışındaki çocuklar ise genellikle kendi başlarına bırakıldıklarında aile konusunu işlemezler ya da aile yaşantısından bazı sahneleri canlandırmayı yeğlerler. Örneğin: “Ormanda gezinti”, “Doğum günü toplantısı”, “Piknik Yeri” gibi konuların içinde anlatım tercih edilir.⁵¹ Ayrıca büyük çocukların aile bireylerini gerçekçi olarak yansıtmaya kaygıları vardır. Bu durum aile konusunun işlenmesini zorlaştıran bir faktördür. Bundan dolayı büyük çocukların aile konusunu resim olarak ele alışları bir terapistin çocuğu tanımaya yönelik yaptırdığı, uygulamaların bir parçası olarak ya da bir öğretmenin, çocuğun duygularını ifade etmesini sağlamak amaçlı bir çalışması olarak karşımıza çıkar.

Çocukların aile konusu ile ilgili çalışma yapabilmelerinin ön koşulu kendilerini güvende hissetmeleridir. Çocuklar, güven ilişkisi oluşmamış kişilerin yanında resim yapmayı da yaptıkları resimleri vermeyi de istemezler. Bu açıdan çocukların bir kaç kez gittikleri bir terapistle resim yapmaları zor olabilirken, sınıf ortamında her gün gördükleri öğretmenlerinin gözetiminde resim yapmak daha güvenilir gelebilir. “Hulse, çocukların okulda yaptıkları aile resimlerinin, klinisyene ziyaretin çoğu

⁴⁹ Cathy A. Malchiodi, (2005), İstanbul, s:218

⁵⁰ Cathy A. Malchiodi, (2005), İstanbul, s:219

⁵¹ Zerrin Kehnemuyi, Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 2006, İstanbul, s: 102

çocukta endişe kuşku ve direnme uyandırması nedeniyle terapistin odasında ya da klinikte yapılanlardan daha ayrıntılı ve karmaşık olduğunu saptamıştır.”⁵²

Şema öncesi dönem çocukları dışındaki çocuklardan aile konusu ile ilgili çalışma alabilmenin değişik yolları ve talep şekline göre farklı sonuçları vardır. Büyük çocuklara aile resmi yaptırmak için terapistler ya da öğretmenler tarafından üç farklı ifade kullanılabilir. Bunlardan ilki “ailenin resmini çiz” talebidir. Böyle bir talep karşısında çocukların yaptıkları resim, genellikle aile bireylerinin yan yana dizilmiş çizimleridir. Mutlu ve uyumlu olan çocuklar, sıraya dizilmiş aile bireylerini resmederken, figürlerin özgün niteliklerine, detaylara ve mekana yer vererek olumlu duygularını yansıtırlar. Özenle ve rahatlıkla yapıldıkları ortadadır. Aile ortamı sıkıntılı, stresli olan çocuklar ise aile resmini yapmayı baştan reddedebilirler. Bir sürü figürü çizmenin zorluğu bir yana bu çocukların, aileleriyle ilgili sırlarını açıklıyor ve aile bireyleriyle ilgili olumsuz düşünceler taşıyor olmaktan endişeleri ve güvenlikleriyle ilgili kaygıları olabilir. ⁵³

Resim 20 Aile bireylerinin yan yana çizilmiş resmi (E/10) **Resim 21** Kinetik Aile Resmi (K/11)

Diğer uygulama Kinetik Aile Resmi’ni ifade eder. Bu uygulamada aile çizimiyle ilgili istek “Ailende sen de dahil herkesin resmini bir şey yaparken çiz. İnsanları tam olarak çizmeye, karikatür ve çöp adam kullanmamaya çalış. Herkesi bir iş, bir tür hareket yaparken çizmeyi unutma” şeklinde ifade edilir. Bu ifadeyle çizilen resimlerde aile bireyleri arasındaki ilişkiler, hiyerarşi, ev içindeki roller, konumlanışlar daha açık olarak ortaya çıkar. Ne istendiği daha açık ifade edilmiş

⁵² Cathy A. Malchiodi, (2005), s:223

⁵³ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:222

olmasına rağmen yukarıda da bahsettiğimiz gibi aile içinde problem yaşayan çocuklar çizim yapmaya baştan direnç gösterebilir ya da sıraya dizilmiş aile bireyleri resmi gibi resimler yapabilirler. Bu resimler özensiz ya da çizen çocuğun yaşının altında çizimler olarak görünebilir. Bu yolla isteksizliklerini ifade etmiş olurlar.

Üçüncü ifade yöntemi aile bireylerinden biriyle kendisini çizmesini istemektir. Bu şekilde bir ifade kullanmak çocuklar için konuyu biraz daha uygulanabilir hale getirir. Çocuklar, çok sayıda figür çizme zorluğundan ve sıkıntısından kurtulmuş olurlar. Bize de çocuğun ailesi içinde kendini daha yakın, güvende hissettiği, yanında olmayı tercih ettiği, onun için öncelikli olan bireyleri görme fırsatı yaratır. Dolayısıyla resmine almadığı kişilerle ilgili kafalarındaki hiyerarşilerini ya da olumsuz duygularını ifade etmiş olurlar.

Çocuğun dünyasında “aile” kavramının hassasiyeti ve resim konusu olarak uygulanmasındaki zorluklarla bağlantılı olarak çocukların aile konulu resimlerinin yorumlanması, yargılara varılması da oldukça güçtür. “Aile resimleri bir dizi insan figürü içerdiğinden, çocukların aile bireylerini birbirine göre farklı şekillerde yerleştirdikleri ve figürler arasına neden görsel sınırlar (figürleri hapsetmek, bölmelere yerleştirmek, birbirinden ayırmak için çizgi ya da başka nesneler kullanmak) çektikleri üzerine birçok spekülasyon yapılmaktadır. Örneğin bir resimde figürlerin birini diğerinden ayırma ya da hapsetme, başkalarından kaçınmanın bir şekli olarak düşünülür, bazı çocuklar ve belli durumlarda ise bu özellik, güvenlik hatta bağımsızlık arayışının bir ifadesi olarak anlaşılabilir. Uygunsuz hatta istismarcı davranışların (fiziksel kötü muamele veya cinsel istismar) ortaya çıktığı ailelerde çocuk, resim içinde korunma ve kaçma aracı olarak adaptif başa çıkma becerisi olarak sembolik sınırlar oluşturmaya çalışabilir. Başka vakalarda bu kendine ait bir ‘yer’ ihtiyacından ya da isteğinden olabilir.”⁵⁴ Çok çocuklu, kalabalık ailelerin olduğu toplumlarda çocuğun kendine ait bir mekana olan ihtiyacının karşılanamamasından kaynaklanan sıkıntılar yaygındır. Figürlerin yerleşimiyle ilgili yorumlamalarda hatalar, çocuğun gelişim basamaklarıyla da ilgili olabilir. Örneğin çocukların ilk insanı ifade ettikleri ya da ilk figürlerini çizdikleri şema öncesi dönemde sayfa içinde figürlerin yerleşimiyle ilgili yargıda bulunmak zordur çünkü

⁵⁴ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:220

bu evrede imgeleri kompozisyonun içine özgürce yerleştirirler. Aile bireylerini eksik çizmek normal koşullarda bir problem olarak ifade edilirken, bu durum çocuğun o anda çok sayıda figür çizmekten sıkılmış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Sonuç olarak çocukların figürleri belli şekillerde yerleştirmelerinin, eksik çizmelerinin kendilerine özgü nedenleri olabilir.

Çocuk resimlerindeki belirsizliklere rağmen, kimi resimlerin bütününden, kimilerinin de ufak bir detayından aile imgesinin çocuk tarafından nasıl kavrandığıyla ilgili ipuçları yakalayabiliriz. Ancak çocuk resimleri ile ilgili daha sağlıklı yorumlar yapabilmek ve yargıda bulunabilmek için mutlaka resmi yapan çocuk ve onun aile yaşantısıyla ilgili sözel bilgiye gereksinim duyarız.

Resim 22 Ailenin birlikte yaptığı bir faaliyet sırasında resmedilmesi (E/11)

Resimleri yapan çocuklar hakkında bilgiye sahip olmak koşuluyla çok sayıda deneyimden yola çıkarak, çocukların aile konulu resimlerindeki olumlu ifadeleri şöyle açıklayabiliriz: Bütün aile bireyleri bir arada ve özenli çizilir, boyanır. Bireylerin kişisel özelliklerine, detaylara önem verilir ve herkes bir iş, hareket

yaparken gösterilir. Tüm aile bireylerinde neşeli bir ifade vardır. Varsa evcil hayvanlar da aile ortamı içinde resmedilirler. (Resim 19) Böyle mutlu bir atmosferde evdeki hayvanlar bile neşeli ifadesine sahiptirler. Topluca bulunulan ortamlar tercih edilir, yemek sofrası, akşam sohbetleri gibi... Mekana ilişkin yansımalar bulunur. Ev içindeki süsleme öğeleri, çiçekler, duvara asılmış tablolar, eşyaların düzenindeki özen gösterilir. Özellikle eve gösterilen bu özen, çocuğun eve olan sevgisinin ve bağlılığının göstergesidir. Eğer aile bireyleri akşam sohbeti sırasında resmedilmişse, en başta aile içindeki iletişimin rahatlığını, birbirlerini anladıklarını, yardımlaşıklarını çağırıştırır. İletişimin rahat olduğu aile ortamında huzur ve güven vardır.

Resim 23 Aile piknikte (K/10)

Resim 24 Yaratıcı bir aile resmi

Resim 23'deki gibi piknik ortamı da ailenin bir arada ve mutlu olduğu bir olgudur. "Oyunlara anne ve özellikle babanın katılması ve çocukla özdeşleşmesi söz konusudur. Çocuk kendi yaşlıları ile olduğu gibi kardeşleri ve ailedeki yetişkinlerle de yakınlaşır ve onlarla özdeşleşir. Belki bu yüzden piknik serbest konularda da sıklıkla çocuk resimlerinde yer alır."⁵⁵ Bu genel özelliklerin yanında bazı çocuklar yaratıcılıklarını kullanarak özgün imgeler kullanırlar. Çizim açısından çok iyi olarak değerlendirilemeyecek olan resim 24'de çocuk, aileyi bir ağaca bağlı dallar olarak

⁵⁵ Sabiha Paktuna Keskin, (2007), s: 77

yansıtmıştır. Ayrıca annesini, onun kedisine sahip çıkarken ve onu şemsiyesi ile kollarken göstermeyi tercih etmiştir. Anne yağmur yağmadığı halde şemsiye tutmaktadır. Çocuk resimlerinde alışlagelmiş bir nesne olmamasına rağmen şemsiye, burada annenin koruyuculuğunu, kollayıcılığını sembolize etmektedir.⁵⁶

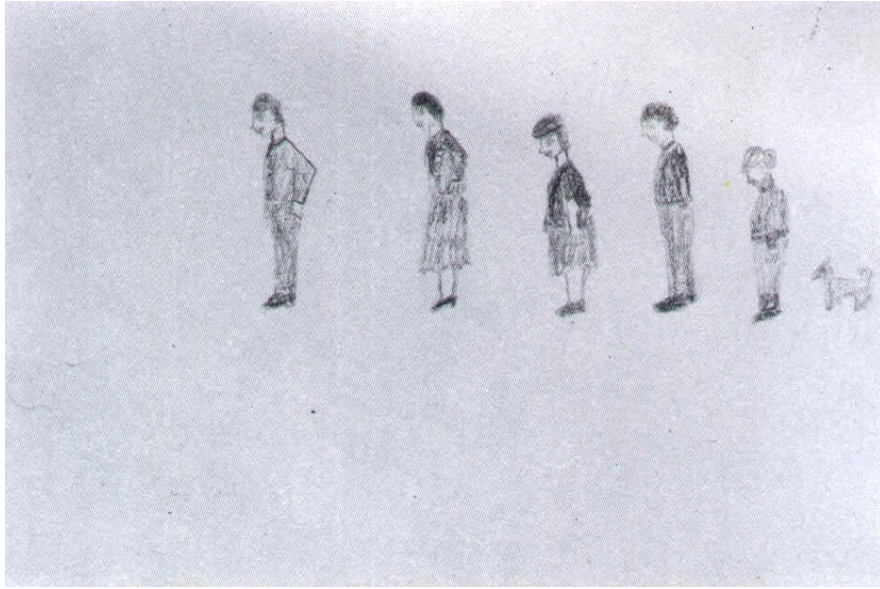
Resim 25 Yalnızlık ve kıskançlık duyguların ifade eden resim (K;9;0)

Aile içinde problemler yaşandığında ise çocuklar, daha önce de bahsettiğimiz gibi özellikle bu konuyla ilgili resim yapmaya direnç gösterebilirler. Yaşanan olumsuzlukların ifadesi özensiz çizimlerle kendini gösterir. Problem yaşanan aile bireyleri kağıt üzerinde farklı şekillerde konumlandırılabilir ya da çocuk kendini ailesinden yalıtarak sunabilir. Figürlerin yönleri, arkalarının dönük olması ya da baktıkları yönlerin farklı olması, bazı figürlerin bir şekilde hapsedilmiş, ayrılmış olması büyük oranda olumsuz duyguları yansıtır. Örneğin resim 25’de 9 yaşındaki kız çocuğu kendisini ağaçla ailenin diğer bireylerinden belirgin bir şekilde ayırmıştır. Babasının arkasını dönmüş ona baktığını sözlü olarak ifade eden bu çocuk annesi ve

⁵⁶ Sabiha Paktuna Keskin, (2007), s: 75

kardeşini tamamen farklı bir yöne doğru çizerek, onlarla olan ilişkisinin kopukluğunu, yaşadığı yalnızlık ve kıskançlık duygularını anlatmaya çalışmıştır.⁵⁷

Çocuklar bazı aile bireylerini eksik çizerek de tepkilerini ortaya koyarlar. İş, hastalık ya da ayrılık gibi sebeplerden evde nadiren görülen bireyler ve istenmeyen kişilerin çizimi ihmal edilebilir. Örneğin, kıskanılan kardeşler, baskı ve şiddet uygulayan anne ya da baba gibi figürler kompozisyon içinde yer almayabilirler. Tüm aile bireyleri yerine kendilerini yakın ve rahat hissettikleri kişileri, varlıkları resmedebilirler. Anneanne, babaanne, bakıcı gibi özellikle çocuğun bakımını üstlenen, sürekli yanlarında olan kişiler, çocuğun aile imgesi içine girerler. Bu şekilde aileden, anne-babadan dışlanmışlık duygularını ifade etmiş olurlar. Ailedeki iletişim problemlerini ise her bir üyeyi ayrı bir alan ya da kutu içine yerleştirerek ya da birbirine arkasını dönmüş bireyler olarak gösterebilirler. İnsanlar birbirlerine arkaları dönük konuşamazlar. Resim 26’da “Babasını, ‘işine çok düşkün’ birisi olarak tanımlayan çocuk, aile bireylerini arka arkaya sıralanmış bir halde resmetmekle aile içi iletişimin ne denli kopuk olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.”⁵⁸

Resim 26 Babası ile iletişim kopukluğunu gösteren resim (K/12;2)

⁵⁷ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 101

⁵⁸ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 99

Çocuk resimlerinde ilginç imgelerden biri de kayık'tır. "Çocuk resimlerinde taşıtlar, özellikle yelkenliler; trafik gibi taşıtlarla ilgili konulu resimler dışında, genellikle çocukları zengin hayallere taşıyan objeler olarak algılanırlar."⁵⁹ Fakat kayıklar aile resmi içinde yer alıyorsa daha çok o aile ortamından uzaklaşma isteğini çağırırlar.

Resim 27 Kıskançlık ve yalnızlık duygusuyla kayıkla denize açılan çocuk (E/9)

Resim 27'de 9 yaşındaki erkek çocuğu aile resmi olarak, anne, baba ve kardeşini kumsalda güneşlenirken, kendisini de kayıkla denize açılırken göstermiştir. Buradaki kayık, çocuğun aile içinde ilgi ve sevgi görmediğini, kendini yalnız hissettiğini ve kardeşini kıskandığını ifade etmesi açısından anlamlıdır. ⁶⁰

Evdeki baskı ve şiddeti yansıtan resimlerse çok açıktır. Resim 28, 8;4 yaşındaki, resim 29 ise 9 yaşındaki erkek çocuklarına aittir. Resim 28'de "Ağlaması sebebiyle çocuğunu döven bir baba ile çocuğu döv diye babasına haber veren ve gazete okuyan

⁵⁹ Sabiha Paktuna Keskin, (2007), s: 49

⁶⁰ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 92

bir anne resmini sergilerken çocuk, ailesine karşı olan duygularıyla gerçek yaşantısını ifade etmeye çalışmaktadır.”⁶¹

Resim 28 Evdeki şiddet ve iletişimsizliği yansıtmaktadır (E/8;4)

Resim 29’da çocuk, anneyi kalplerle çevrelerken babayı gerilim ifade eden çizgilerle yansıtmıştır. Ayrıca resmin sol alt köşesinde babaya yönelmiş çok silik bir yılanla nefret duyguları gösterilmiştir.

Resim 29 Babaya karşı olumsuz duyguları yansıtan resim

⁶¹ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 126

Resim 30 ise ev içinde anneye yönelik şiddeti ve çocuğun hayal ettiği mutlu aile isteğini anlatmaktadır.⁶²

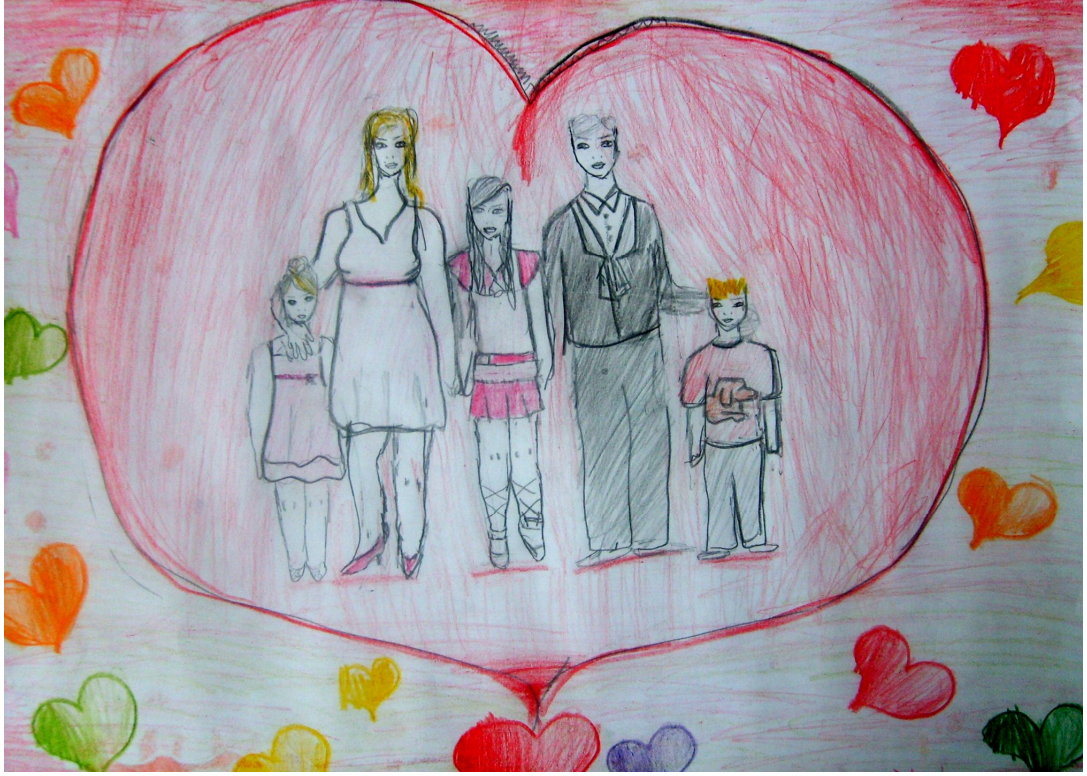

Resim 30 Ev içi şiddeti çok açık olarak gösteren bir resim (K/9)

Bazı çocuklar da yaşanan problemleri yok sayarak, tüm aile bireyleri birlikteymiş ve mutluymuş gibi resimler yaparlar. Konuyla ilgili, özlemlerini, hayallerini yansıtır. Bu resimlere çocuğun aile yaşantısıyla ilgili bilgi sahibi olunmadan yaklaşıldığında sıradan mutlu aile resimleri olduğu düşünülebilir. Bunların bir kısmı o kadar abartılıdır ki kendini mükemmellikleriyle ele verirler. Resim 31, kız çocuğunun annesi ablasını da alarak evi terk ettikten sonra yaptığı bir aile resmidir. Yaştlarının üzerinde çizim yapan bu çocuk aile bireylerinin benzerliklerini çok rahat bir şekilde yakalayarak oldukça gerçekçi yansıtmıştır. Sevgiyi gösteren büyük bir kalp içine yerleştirilen aile bireylerinin kıyafetleri detaylı resmedilirken yüz ifadelerindeki durgunluk yaşanan sıkıntıya dair ipuçları vermektedir. Kalbin yarısına anne ve ablası ile birlikte kendisini diğer yarısına da erkek kardeşiyle babasını yerleştiren bu çocuk

⁶² Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 126,134

annesinin yanına gitme isteğini sözlü olarak ifade etmiş ve bir süre sonra da annesinin yanına gitmiştir.

Resim 31 Ailesi parçalanmış yetenekli bir kız çocuğunun resmi (K/11)

Başka bir çocuğun resminde ise mutluluk arayışı balonla sembolize edilmiştir. Anne ve babası ayrılmış, hatta annesi başka bir evlilik yapmış olmasına rağmen ailesinin tekrar bir araya geleceğinden umutludur. Arkadaşlarıyla ilişkisinde uyumsuz, kavgacı olarak gözlemlenen ve saldırganlık, uykusuzluk gibi davranış problemleri yaşayan bu çocuk aile resmini “biz çocuklar en iyisine layığız!” cümlesinin altında yapmıştır.⁶³ Resim 32’de ailesini, anne-babasının ortasında kendisini el ele tutuşmuş aynı zamanda kendi elinde balonla çizmiştir. Resmin sol tarafından güneş de umutla parlamaktadır ve kuşlar gökyüzünde uçmaktadır. Bütün bunlar çocuğun ailesine ilişkin umutlu duygularını ifade etmektedir.

⁶³ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 118

Resim 32 Ailenin birleşeceğine dair umutları yansıtan bir çocuk resmi (K/7;9)

Özellikle olumsuz aile ortamı gibi çok hassas bir durumu yansıtan bu resimler, salt resimlerdeki biçimsel yapılara bakılarak değil, çocuğun aile içinde yaşadığı problemler bilinerek değerlendirilmiş resimlerdir. Yaşanan problemlerle resimlerde ortaya çıkan ifadelerin örtüştüğü açıktır.

5.1.2 Çocuk Resimlerinde Evin İle İlgili İmgesel Anlatımlar

Ev ailenin barındığı yerdir. Barınmak tüm canlılar için temel bir ihtiyaçtır. İnsanoğlunun da ısınmak, tehlikelerden korunmak, dinlenmek için sığındığı bir barınağı vardır ve bu içgüdüsel ihtiyacı karşılamak için insanlar evler yapmışlardır. “Ev ayrıca, (insanın) sevdikleri ile birlikte çevresel uyaranlara karşı kendini daha güçlü hissettiği bir ortamdır. Zaman zaman yuva kelimesiyle yer değiştirerek, insan yaşamında edindiği yerin anlamının altı çizilir.” Belki de bu anlamdan dolayı

çocuklarda ev çizimi 3 yaş gibi erken bir dönemde, insan ve güneş çiziminden hemen sonra gelir.⁶⁴

İlk ev çizimleri birkaç basit çizgiden oluşur. Bildiğimiz anlamda evi çağrıştırmayan bu ilk çizimler, çocukların sözlü ifadeleriyle anlaşılabilir. Ev çizimlerinin gelişimi deneme yanılma yoluyla olur. Bunda ailenin, kültürel ortamın, yaşanılan yerin etkisi olsa da çocuklar aşağı yukarı benzer bir ev çizimi elde ederler. Çatısı, pencereleri, kapısı, bacası olan bu evler genellikle bir ya da iki katlıdır. Bu olgu yüksek binalı kent ortamında yaşayan özellikle küçük çocuklar için de geçerlidir. Büyük çocuklar zamanla yaşadıkları bu ortamı, çok katlı, çok pencereli hatta balkon gibi detaylarıyla resimlerine aktarabilirler. Çocuk resimlerindeki diğer figürler, biçimler ya da çocukların çizgi gelişimi gibi ev çizimleri de evrenseldir. Resim 33’de Kellogg’un ev resimleri koleksiyonundan alınan 4-7 yaşları arasındaki çocukların çizdikleri tipik ev resimleri görülüyor.⁶⁵ Türk çocukların resimlerinde gördüğümüz evlere benzerlikleri çocuk resimlerindeki evrensel yapıya işaret etmektedir.

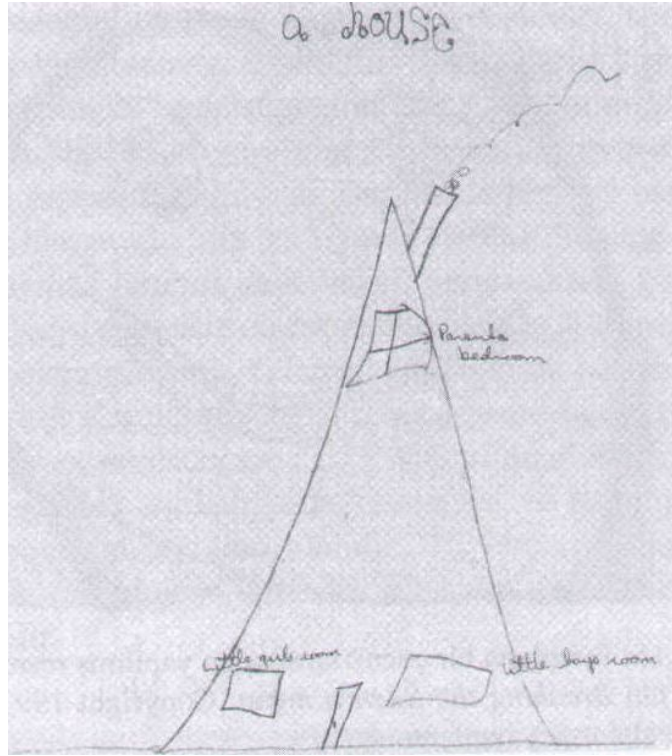
Resim 33 4-7 yaş arası ev çizimleri

Çocuğun duygusal yaşamının merkezini oluşturan ev konusu, genellikle, bireyin kişiliğini nasıl yansıttığıyla, iç dünyasıyla ilgili olarak araştırılmıştır. Bu araştırmalarda, evlerin kapılarının, pencerelerinin, çatılarının, çatılardaki bacalarının

⁶⁴ Sabiha Paktuna Keskin, (2007), s: 33

⁶⁵ Haluk Yavuzer, Resimleri (2007), s: 69

nasıl olduğu gibi detaylar üzerinden yorumlar yapılmıştır. Ayrıca “evler, ailede kimlerin yaşadığı hakkında standart bir aile resminden biraz daha fazla bilgilendiricidir. Örneğin çocuk bir aile dostunu ya da boşanmış annenin erkek arkadaşını aile resmine dahil etmeyebilir ama evinde kimlerin yaşadığı sorulduğunda bu bilgiyi aktarabilir. Ayrıca, ev resimlerini yapmak çocuklar için insan figürlerinden daha az sıkıntılı bir iştir ve üzerinde daha rahat konuşurlar.”⁶⁶ Çocuk resimlerinin saydamlık özelliği de daha çok ev resimlerinde ortaya çıkar. Çatının altındaki duvarlar şeffaflaştırılarak, evin içindeki eşyalar ve insanlar da resmedilir. Sıra dışı bir ev resminde ise ev, üçgen bir çadıra benzemektedir ve aynı zamanda saydamlık özelliği gösterdiğinden aile bireylerinin bu üçgen şema üzerinde nasıl konumlandıkları yansıtılmıştır. Bu resim aynı zamanda çocuğun kafasında aile bireyleri arasındaki hiyerarşiyi yansıtması açısından önemlidir (Resim 34). Evin içinde ya da dışında çizilen aile bireyleri de çocuğun kendini ve diğerlerini aile içinde konumlandırışı hakkında bilgi verebilir.

Resim 34 Üçgen ve saydam özellikli ev resmi (K/8;0)

⁶⁶ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:236

Özellikle, evlerin bacaları ve bacalarından tüten dumanlar araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu özellikler, hem çocuğun kendisine bakışı hem de kişilerarası görüşleriyle ilişkilendirilmiştir. Bir yoruma göre tüten baca yaşam belirtisidir. Mutlu evlerde, hareket, işleyen bir yapı ve sıcak bir ortam vardır. Dumanlar bunu yansıtabilir. Güneşli bir hava olsa da çocukların resimlerindeki evlerin bacaları genellikle dumanlıdır.⁶⁷ Başka bir yoruma göre de “bacalar aile bireyleri arasındaki kişilerarası sıcaklıkla ilişkilidir ve ayrıca kimilerince de fallik anlam verilir. (Jolles, 1971). Bacadan çıkan duman birçok insanın ilgisini çeker ve terapistler sıklıkla çocuğun ev resimlerindeki bacalardan duman, özellikle çok duman çıkıp çıkmadığını merak ederler ve bunun üzerinde dururlar. Bazı terapistlere göre, baca dumanı bireydeki ya da kişilerarası bir düzeyde evdeki bireyler arasındaki içsel gerginlik ve öfkeyle bağlantılıdır.”⁶⁸ Burada bacadan çıkan duman konusu tartışmalıdır. Bacadan çıkan duman evdeki sıcak ortamı mı yoksa aile bireyleri arasındaki gerilimleri mi temsil etmektedir? Çocukların çoğunun özellikle de şematik dönemdeki çocukların resimlerindeki evlerin bacalarından dumanlar çıktığı düşünülürse küçük çocukların hepsinin aile ortamında gerilim yaşadığını ya da tersi hepsinin yuva sıcaklığını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Belki de baca ve duman imgesini resimdeki diğer unsurlarla birlikte yorumlamak daha doğru olur.

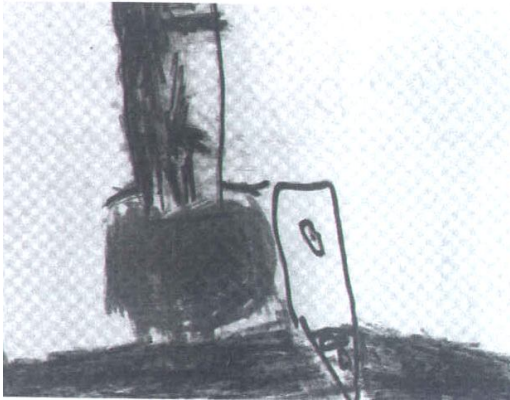
Eğer bölgenin mimari yapısı çok farklı değilse (örneğin Adana’da evlerin çatısı yoktur) çocuklar genellikle çatıları ya üçgen olarak ya da bir paralel kenara üçgen başka bir alan ekleyerek çizerler. Çatılarda çoğunlukla baca bulunur. Çatıların rengi genellikle kırmızıdır. Hatta bazen kiremitler de tek tek çizilerek gösterilir. Değişik renk ve malzemeden yapılan çatılar da vardır. Bunların rengi genellikle yeşil ya da yine kırmızıdır. Fakat çocuklar çoğunlukla klasik kırmızı çatıları yansıtırılar resimlerine. Çatılar alttaki yapının korunması açısından önemli bir mimari öğedir. Bundan dolayı resimlerdeki çatılar belki de çocuğun aile içinde korunma içgüdüleriyle bağlantılıdır. Çatıların siyah ya da koyu renklere boyanması o evdeki mutsuzluğu çağırıştırır. “Siyah çatılı evde genellikle anne-baba geçimsizliği ya da boşanma gündemdedir. Çatıda baca nadiren vardır. Baca olsa da dumanı tütmez. Siyah çatılı evlerin çevresinde kuş ötmez, çiçek yetişmez, gökyüzü bulutludur. Güneş görünmez.

⁶⁷ Sabiha Paktuna Keskin, (2007), s: 35

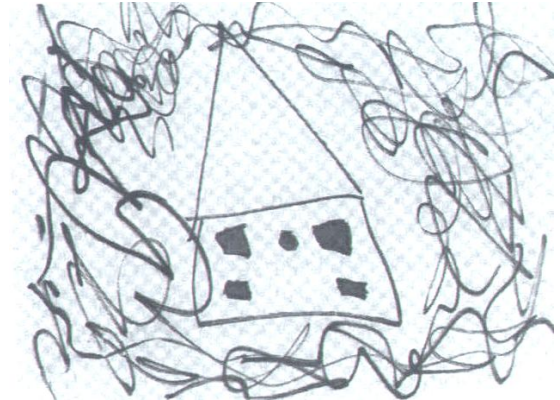
⁶⁸ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:231

Bu evlerin duvarları da kahverengi, koyu mavi ya da mor gibi koyu ve karanlık renklerle boyanır.”⁶⁹

Çocuk resimlerindeki evlerin ne anlattığıyla ilgili araştırılan başka bir nokta da havada duran evlerdir. Çok küçük çocuklar genelde evleri herhangi bir zemine oturtmadan yaparlar, baş aşağı bile çizebilirler. Şematik dönemde ise karşımıza yer çizgisi çıkar ve çizilen bu evler yer çizgisine, yer çizgisi yoksa da kağıdın kenarına sıfırlanarak oturtulur. Daha büyük çocuklarda evin duruşundan ve diğer figürlerin durumundan zemini net olarak algılarız. Bunların dışındaki durumlarsa çocuğun evinde ve yaşadığı çevredeki sorunlara işaret ediyor olabilir. Şiddet içeren evlerden gelen veya yerleşik olmayan yaşam tarzlarına sahip evsiz çocuklarla yaptığı çalışmalara ve edindiği deneyimlere dayanarak Malchiodi, çok sayıda, yer çizgisi üzerinden süzülen evler ve etrafındaki karışık çizgilerle fırtınayı ya da hortuma yakalanmışlığı andıran resimler gördüğünü söyleyerek, bunların o evlerdeki şiddetle, düzensizliklerle bağlantılı olduğunu düşünür.⁷⁰ (Resim 35 – 36)

Resim 35 Yer çizgisi üzerinde süzülen ev resmi (E/6)

Resim 36 Çizgilerin arasında yüzen ev resmi (K/7)

Bunların dışında ev resimlerinde çiçek, yol, güneş figürleri de önemli imgelerdir. Bu imgeler, genellikle olumlu duyguları çağrıştırırlar. Çiçeklerin, evin pencerelerine, yolunun kenarlarına ya da bahçesine konmuş olması o eve ve evde yaşayanlara gösterilen özeni, verilen değeri yansıtır. Evin kapısından itibaren yapılan yollar o evin yaşanılır, mutlu bir yuva olduğunu ifade eder ve mutlu evlerin tepesinde güneş sarı-sıcak gülümser. Çevresinde çocuklar oynar, insanların yüzleri güler.

⁶⁹ Sabiha Paktuna Keskin, (2007), s: 37

⁷⁰ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:234

5.1.3 Çocuk Resimlerinde Şiddet İmgesi

“Şiddet, daha en başında, insanın doğayla mücadelesinde tercih etmek zorunda kaldığı bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Beslenme ve kendini koruma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında beden gücünü doğaya karşı bir silah olarak kullanma düşüncesi, zamanla diğerine egemen olma niteliğine bürünerek insanlık tarihinin başlangıcına da vurgu yaparken, şiddetin bu dönemde çıplak, her türlü araçtan yoksun ve doğal halde saldırganlık niteliğinde olduğu gözlenir. Bu dönemde açıkça sergilenen ve gücün göstergesi olarak toplumsal anlamda meşru sayılan şiddet gösterilerinin bir dürtü olarak, bu güne kadar katettiği yolda kazandığı yeni nitelik, ilk ortaya çıktığındaki kadar serbest olmamasıdır.”⁷¹

Şiddetin örtülü yöntemlerle sürdürüldüğü günümüzde ise, kuşkusuz ödenen bedeller o günlere göre daha ağırdır. Şiddetin en yoğun yaşandığı meydan savaşlarındaki can kayıplarının yerini aynı zamanda psikolojik olarak yürütülen savaşlardaki, etkisi uzun yıllar süren toplumsal yıkımlar almıştır. İnsan ilişkileri açısından bakıldığında da durum çok farklı değildir. Kaba şiddet biçimleri sürekli yasaklanırken, bireysel silahlanmanın arttığı, medyanın şiddeti körükleyen yayınlar yaptığı açıkça görülmektedir. Bu yayınlardan özellikle çocukların etkilendiği bilinen bir gerçektir. Başka bir gerçek ise çocukların, hayatları boyunca diğer insanlarla kurdukları ilişkilerin temellerinin atıldığı aile ortamı içinde yaşadıkları şiddetin varlığıdır.

İnsanlık tarihi boyunca, zamana, duruma, kişilere, kurumlara göre değişkenlik gösteren şiddet kavramının tanımlanması da oldukça güçtür ve disiplinlere göre farklılıklar taşımaktadır. Bizi ilgilendiren kısmı çocuklara yönelik şiddet ile çocukların şiddet olgusuna yaklaşımı olduğundan Dünya Sağlık Örgütü’nün hazırladığı, Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’ndaki tanımlama bizim için uygundur. Bu rapora göre şiddet, bir kişiye, bir gruba ve topluma karşı, yaralanmayla, ölüm ve psikolojik zararlar, gelişme geriliği veya çöküntü ile sonuçlanacak fiziksel güç ya da

⁷¹ Sezer Ayan, Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet (Sivas İlköğretim Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı Doktora Tezi, Sivas, 2007, s. 7

tehdit uygulamaktır. ⁷² Çocuklara yönelik şiddet ise farklı türden istismarlarla ifade edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1999'da yaptığı bir tanıma göre, fiziksel ve/veya duygusal her türlü kötü muamele; cinsel istismar, ihmal veya kar amaçlı davranış; sorumluluk, güven, güç ilişkisi içinde gelişen veya çocuğun sağlığına, sağ kalımına, gelişmesine, saygınlığına gerçek ya da potansiyel olarak zarar verme tehlikesi olan her türlü davranış çocuk istismarıdır. ⁷³ Bu bağlamda çocuklara yönelik şiddet dört başlık altında toplanmaktadır:

1. Fiziksel istismar,
2. Cinsel istismar,
3. Duygusal istismar,
4. İhmal.

Fiziksel istismar, çocukların kaza dışında oluşan fiziksel yaralanmalarını ve öldürülmelerini; cinsel istismar, psiko-sosyal gelişimini tamamlamamış ve yaşı küçük olan bir çocuğun, bir erişkin ya da istismar edilen çocuk üzerinde gücü ve kontrolü olan başka bir çocuk tarafından cinsel doyum için kullanılmasını; duygusal istismar, çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyici tüm davranışları; ihmal ise çocukların hem fiziksel hem de duygusal ihtiyaçlarının aile ya da çocuktan sorumlu kişi tarafından sürekli olarak karşılanmadığı durumları ifade etmektedir.

Çocuklar için ifade edilmesi en zor konulardan biridir şiddet. Çünkü genellikle uygulayanlar çocukların yakın çevresindeki insanlardır. Yakın çevreden kastedilen ise öncelikli olarak çocukların anne, baba ve kardeşleri, varsa bakıcıları ile okul çağı çocukları için başta öğretmenleri ve ardından arkadaşlarıdır. Aile konusuyla ilgili bölümde de bahsettiğimiz gibi aslında çocuklar bu konuyla ilgili pek fazla konuşmayı, bu durumu ifade etmeyi istemezler. Bunun sebebi aile sırlarını açıklıyor olmak ve aile bireyleriyle ilgili olumsuz düşüncelere sahip olmaktan kendilerini suçlu hissetmek, dolayısıyla bu bilgileri açıkladığında kötü davranışlarla tekrar cezalandırılacağı hissinin oluşması ve en temelde güvenlik kaygılarıdır. Benzer

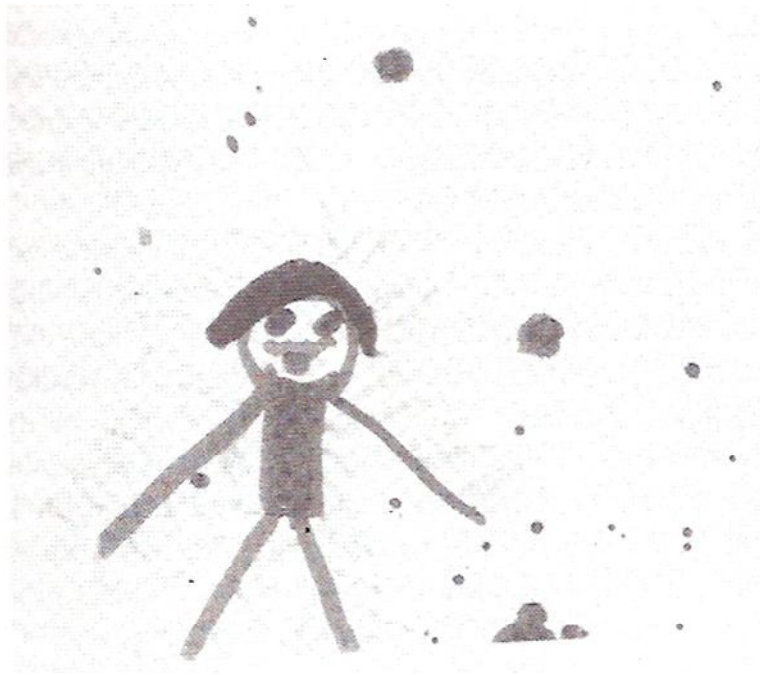
⁷² Marcellina Mian, "World Report on Violence and Health: What It Means For Children and Pediatricians", The Journal of Pediatrics, 2005, p. 14-19

⁷³ Sezer Ayan, (2007), s. 255

kaygıları öğretmenleriyle olan olumsuz duygularını ve ilişkilerini ifade etmek konusunda da yaşarlar.

5.1.3.1 Fiziksel İstismarı Anlatan Resimler

Bu tip sözel ifadesi zor olan konularda resim gibi yöntemlerle ifade önem kazanmaktadır. Resimle bile olsa çocuğun kendisine yönelik yaşadığı şiddeti paylaşmasının çocuk açısından ne kadar kaygılandırıcı olduğunu gösteren resim 37 iyi bir örnektir. Babası tarafından fiziksel istismara uğramış olan yedi yaşındaki bu resmi yapan erkek çocuk, resimde sadece babasını göstermiş, kendisini resme eklemeyerek bir çeşit savunma mekanizması geliştirmeye çalışmıştır. Yaptığı resimle ilgili açıklaması ise “Babama çok kızmıştım ve bu kızgınlığımı babam görmesin diye kendimi küçücük çizdim.” şeklindedir.⁷⁴

Resim 37 Babası tarafından fiziksel istismara uğramış bir çocuğun resmi (E/7)

Babası tarafından fiziksel istismara uğrayan 6 yaşındaki başka bir erkek çocuğu istismarın yaşandığı evi aynı kağıt üzerinde tekrar tekrar çizerek, boyayarak resmetmiştir. (Resim 38) Sonunda anlaşılmaz hale gelen resimleriyle ilgili ise

⁷⁴ Cathy A. Malchiodi, (2005), İstanbul, s:165

çocuğun sürekli olarak anlattığı hikaye aynıdır: Babası evdedir ve kaçmasının mümkün olmadığı bir şekilde yangın ya da patlama gibi bir felakette ölecektir.

Resim 38 Babası tarafından fiziksel istismara uğramış bir çocuğun resmi (E/6)

Malchiodi, çocukların yaşadıkları travmalarla ilgili imgeleri, kurtarılmaya hikayeleri ya da şiddet ve yıkıcı eylemleri resim ve oyun faaliyetleri içinde yineleyebileceklerini ifade ederek, bu imgelerin resimde yinelenmesiyle yaşanmış olan travmaya karşı çocuğun güç kazanarak iyileşme sürecine katkı sağlayacağını düşünür. İmgelerin boyalarla ya da çizgilerle tekrar edilmesi sonucu oluşan yoğun gölgeyi terapistler çocukların yaşadığı endişeye bağlarlar ve travmatize olmuş çocukların resimlerinin ortak özelliği olarak görürler. Bu özellik ve yineleme faaliyeti, aynı zamanda rahatlatıcı ve hipnotize edici olarak değerlendirilir.⁷⁵

Çocuklar yaşadıkları şiddet olayını, uygulayanları yok etmeye yönelik hikayelerle birlikte yansıtabilecekleri gibi şiddeti uygulayan kişilerin resimlerini yaparken, şiddeti uygulayan organa da vurgu yapabilirler.

⁷⁵ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:192-194

Annesini resmeden 4 yaşındaki kız çocuğu, annesinin şiddet kullandığı sağ elini ve ayaklarını büyük olarak yansıtmıştır.(Resim 39) Yaptığı resimle ilgili kullandığı sözel ifadeler ise şunlardır: “Ben kötü olduğumda annem çıldırıyor. Annemle kötü olmak hakkında konuşuruz... Büyük parmaklar yapmak zorundayım, kötü olduğumda annem büyük sağ elini kullanır. Büyük ayakları vardır... Şimdi kısa bir şortu var.”⁷⁶

Resim 39 Sağ eli ve ayakları büyük çizilmiş anne resmi (K/4)

Aile bireylerine karşı öfkeli, saldırgan davranışlarda bulunan ve kurallara uymayan 8 yaşındaki erkek çocuğu da kendisine şiddet uygulayan babasını bir resminde asansöre hapsederken diğerinde elini sakat olarak çizmeye çalışmıştır. Aynı zamanda üstün yetenekli olduğu ifade edilen bu çocuk resmiyle ilgili “Eli sakat olmuş bir adam, dayak nedeniyle, babaya benziyor” açıklamasını yapmıştır.⁷⁷ (Resim 40-41)

⁷⁶ Claire Golomb, (2004) p.159-160

⁷⁷ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 122-123

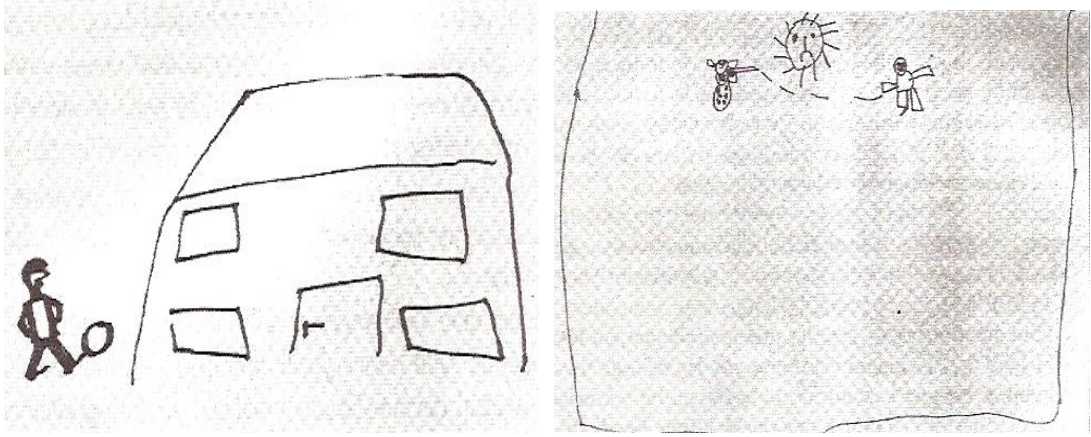
Resim 40 Eli sakatlanmış baba resmi (E/8)

Resim 41 Asansöre sıkışmış baba resmi (E/8)

Çocukların yaşadıkları şiddet olayını ifade ederken resimlerinde uyguladıkları farklı bir yaklaşım da mümkün olduğunca az öğeliliktir. Benzer bir yaklaşımı aile resimlerinde de geliştirdiklerini görmüştük. Özellikle aile içinde yaşananları yansıtmak istemeyen çocukların aile bireylerini en basit şekilde yansıttıklarını ve hatta yaşlarından geri düzeyde figür çizimleri yaptıklarını söylemiştik. Şimdi vereceğimiz örnekte ise bir savaş durumu söz konusudur. Kuzey İrlandalı çocuklarla yaşadıkları travmatik şiddeti ifade etmelerine yardımcı olmak için çalışma yaptıran Tibbetts, çocukların resimlerde minimum ayrıntı kullandıklarını ve olayla ilgili konuşma yapmak isteyen görüşmecilere direnç gösterdiklerini gözlemlemiştir. (Resim 42)⁷⁸

⁷⁸ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:190-192

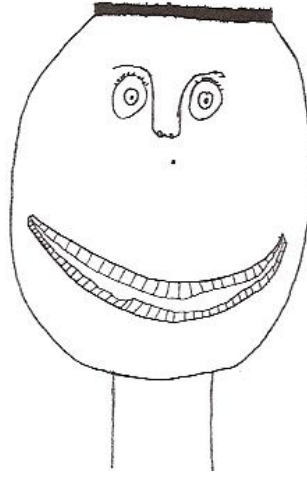

Resim 42 Kuzey İrlandalı çocukların resimleri

Bazen resimlerin çocukları yaşadıkları şiddet ortamından uzaklaştırıcı etkisi de vardır. Çocuklar yaşadıkları olumsuz olayların kendilerine zarar vermesini engellemek için hayal dünyası oluşturarak geleceğe dair umutlu olmaya çalışırlar. İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya'da bir çocukken geliştirdiği direnme biçimini Nelly Toll hatıralarında şöyle anlatmaktadır: “Resimler... Bana hayal dünyasına bir kaçış sağladı. Altmışın üzerinde suluboya resim yaptım, neşeli öyküler uydurdum ve beyaz iplikle dikerek resim ve öyküleri küçük kitapçıklarda topladım; sanatın büyüyle bu mutlu yanılsamalar dünyasının parçası oldum. 5x7 ve 7x10'luk kağıtlar, renkli çiçekler ve mavi göklerle, normal gündelik işlerle uğraşan sevecen büyükler ve tasasız çocuklarla doluydu. Bu resimler sadece sembolik olarak etrafımızdaki sürekli tehlike üstüne endişeli duygularımı yansıtıyorlardı.”⁷⁹ Tibbetts'in Kuzey İrlandalı çocuklarla yaptığı çalışmada da bazı çocukların benzer bir tavır içinde oldukları gözlenmiştir. Resim 43'te ise evinde istismara uğrayan 7 yaşındaki erkek çocuğunun “şuanda ailemde işler çok kötü fakat kardeşim ve benim için bir gün her şey daha iyi olacak” ifadesiyle yaptığı yüzünde kocaman bir gülümseme olan kendi resmi görülüyor.⁸⁰

⁷⁹ Nelly Toll, Behind the secret window: A memoir of a hidden childhood during World War II. New York: Dail, 1993

⁸⁰ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:213-214

Resim 43 Yaşadığı istismara rağmen kendini mutlu ve güvenli gösteren bir erkek çocuğunun resmi (E/7)

Çocukların yaşadığı fiziksel istismarın izleri genellikle morluklar, çürükler, kızarıklar, kırıklar vb. şekillerde görülebilir. Bundan dolayı tespit edilmesi diğer istismar tiplerine göre daha kolaydır. Ayrıca bizim toplumumuz gibi toplumlarda dayak meşru bir yaklaşım olduğundan fiziksel istismarla ilgili verilere ulaşmak da kolaydır. “Bahri Öztürk tarafından, 2001 ve 2003’te çocuk ve şiddet konusunda Türkiye genelinde yapılan araştırmalardan elde edilen veriler incelendiğinde; çocukların % 76.69’unun (bu oran 2003 yılında % 60’dır.) şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Şiddetin türü fiziksel şiddet olup, bu oran kızlarda % 69, erkeklerde % 82 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlarda erkek çocukların kız çocuklarına oranla daha fazla fiziksel şiddete maruz kaldığı gözlenmektedir.”⁸¹ Ülkemiz açısından oldukça yüksek çıkan bu oranlar başka araştırmalarla da desteklenmiştir.

5.1.3.2 Cinsel İstismarı Anlatan Resimler

Yaygın olduğu düşünülen başka bir şiddet türü de çocuklara yönelik cinsel istismardır. Hem fiziksel hem de ruhsal sonuçları açısından teşhis edilebilir olmasına rağmen açıklanması ve doğrulanması zor bir durumdur. “Çünkü bu konuda ülkemizde de olduğu gibi toplumlarda büyük bir gizlilik egemendir. Bu gizlilik enstest söz konusu olduğunda daha da güçlenmekte, yaşam boyunca ortaya çıkmama olasılığı da artmaktadır (2001 Yılı Aile Raporu, 2002). Enstestin yaygınlığı hakkında tüm toplumlarda yeterli veri bulunamamasının nedeni, bu konuda yasal

⁸¹ Sezer Ayan, (2007), s. 262-263

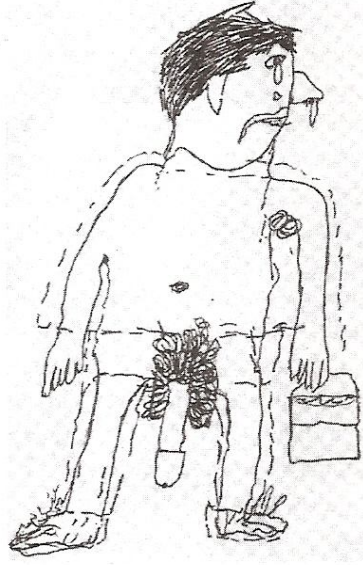
düzenlemelerin yetersizliğinden ziyade, sorunun ahlaki boyutuyla ilgili olmaktadır. Genel olarak, çocuklara yönelmiş cinsel sataşmalar olayın kurbanı çocuk olduğu için hemen herkes tarafından öfke ve dehşetle karşılanmakta, anneler-babalar, öğretmenler ve polisler bu kişileri cezalandırma duyguları ile tehlikeli eylemlere yönelebilmektedirler.”⁸²

Haklı olarak tüm toplumlarda büyük bir tepkiyle karşılanan çocuklara yönelik cinsel istismar, çocuklarda ruhsal olarak uzun süreli derin yaralar açar ve utanç, suçluluk, korku, endişe gibi duygularla birlikte anksiyete, depresyon, kızgınlık, düşmanlık, post-travmatik stres bozukluğu, uygunsuz cinsel davranışlar, kişilik çözülmesi gibi durumlar ortaya çıkarır. Çocuklarda yarattığı etki açısından çocuğun yaşına, istismarın sıklığına, süresine, derecesine, türüne, istismarı yapan kişiye göre değişkenlik gösteren cinsel istismarın tanılanabilmesi için çocuğun yaşadığı travmaya bağlı bazı göstergeler bulunabilir. Bu göstergelerin başında üreme organlarının ve/veya özel yerlerin resmedilmesinin geldiği, çocuklarla ilgili çalışma yapan birçok kişi tarafından gözlemlenmiştir.

Resim 44, çocuğun gelişimine göre belki geri olarak değerlendirilebilecek düzeyde olmasına rağmen ilk kez bakanları şoka uğratacak kadar çarpıcıdır. Birçok açıdan davranış bozuklukları sergilediği için terapistte götürüldüğünde ve kendisinden sadece bir insan resmi çizmesi istendiğine yaptığı böyle bir figürdür. Ortaya çıkan duruma önce gülerek sonra utanarak karışık tepkiler veren 13 yaşındaki çocuk, resimde yaptığı kişinin kendisi olduğunu ifade etmiştir. Bu resim üzerine uzun süreli resim terapisi yapılan çocuğun, babası tarafından hem cinsel hem de fiziksel olarak istismar edildiği ve annesinin duruma müdahale etmediği ortaya çıkarılmıştır.⁸³ Dikkat edilirse tezimizde buraya kadar verdiğimiz örnekler çoğunlukla küçük çocukların resimlerinden oluşmaktadır. Bu konuda vereceğimiz örnekler doğal olarak cinsellikle ilgili bir fikri oluşmuş ve bu durumu sözel olarak belli bir düzeyde de olsa ifade edebilecek daha büyük çocuklardan çıkmaktadır ve diğer konulara göre örnek sayısı açısından daha sınırlıdır.

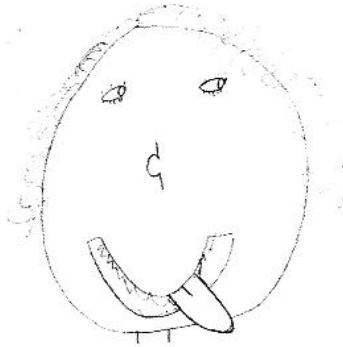
⁸² Sezer Ayan, (2007), s. 268

⁸³ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:96

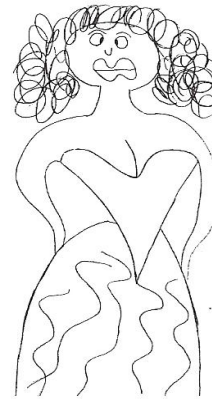

Resim 44 Babası tarafından cinsel istismara uğrayan bir çocuğun insan resmi (E/13)

“Cinsel istismara uğramış çocukların resimlerindeki cinsel çağrışımlar üreme organlarının ve de çıplak insan figürlerinin resmedilmesinden başka yollarla da ortaya çıkabilir. Çocuklar, aşırı seksi elbiseli, abartılmış bir dili olan, aşırı makyajlı veya uzun kirpikli ve benzer niteliklerde baştan çıkartıcılık taşıyan insan figürü resimleri de yaparlar.”⁸⁴ (Resim 45-46)

Resim 45 Dile vurgu yapılan çocuk resmi (K/8)

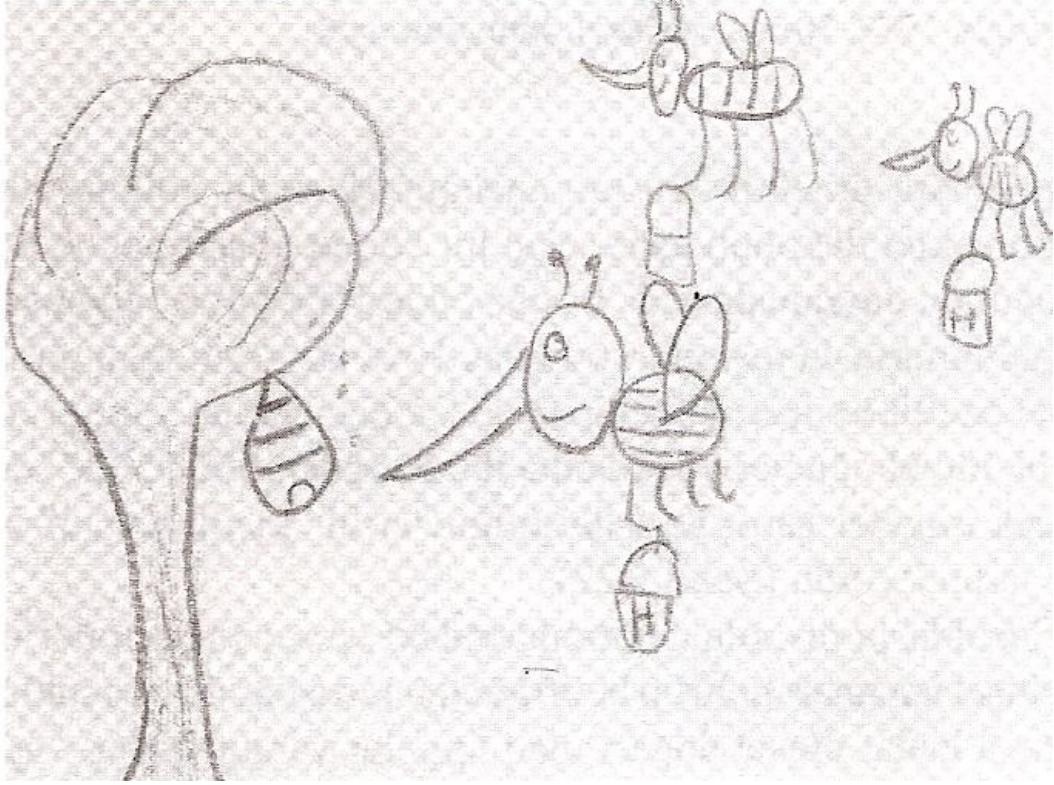

Resim 46 Cinsel istismara uğramış çocuğun çizdiği kadın figürü (K/10)

Yukarıdaki dolgun vücutlu, şaşkı bakışlı kadın figürünü çizen on yaşındaki kız çocuğunun ikinci bir resmi imgesel açıdan çok daha güçlüdür. (Resim 47) Bir ağaçtaki kovana bal taşıyan ve büyük sivri iğneleri olan arıların gösterildiği bu

⁸⁴ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:196

resimde büyük sivri iğneler fallik çağrışımları olan imgelerdir ve zaten çocuk da arıların iğnelerini “kıcıını acıtan şeyler” olarak tanımlamıştır.⁸⁵

Resim 47 Sivri iğneleri olan arıların resmi (K/10)

Cinsel olarak istismara uğramış çocuklar açısından beden imgesi tamamıyla sıkıntılı durumu ifade eder. Üreme organlarının resmedilmesi gibi belirgin bir gösterge olarak tamamlanmamış vücut imgesi de cinsel istismara uğramış çocukların resimlerinde sıklıkla gözlemlenen özelliklerdendir. Bu çocuklar vücutun üst yarısını ya da başı detaylarıyla resmederken alt yarıyı tamamen ihmal edebilirler.⁸⁶ (Resim 48-49)

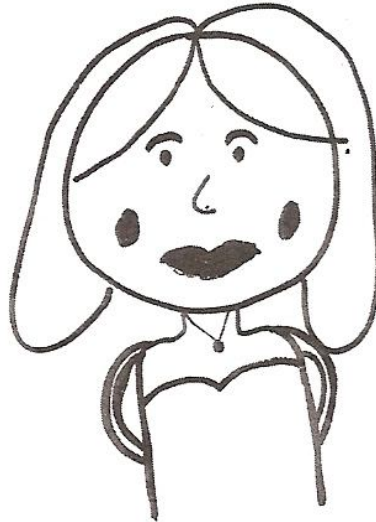
⁸⁵ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:197

⁸⁶ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:199

Resim 48 Cinsel istismara uğramış bir çocuğun vücutsuz kafa resmi (K/8) **Resim 49** Alt yarısı çizilmemiş insan resmi (K/9)

Resim 50’de de tamamlanmamış bir insan resmi görülüyor. Tuhaf bir yüz ifadesi ve yarım vücutla kendisini resmeden 9 yaşındaki kız çocuğu iki kız kardeşiyle birlikte babasının cinsel istismarına maruz kalmakta ve yeni doğacak olan kardeşin erkek olmasını ümit etmektedir. Bu duygularını “Umarım bu kez oğlan olur. Belki tanrı bize yardım eder çünkü ben hiçbir şey yapamıyorum.” sözleriyle ifade etmiştir.

Resim 50 Cinsel istismara uğrayan çocuğun vücudun üst yarısı olan kendi resmi (K/9)

Cinsel istismarla ilgili yapılan araştırmalara göre çoğunlukla saldırıyı yapanların erkek, mağdur olanların ise kadın olduğu tespit edilmiştir.⁸⁷ Bu tespit “kadınlar tacizde bulunmaz” genel yargısını kuvvetlendirse de yanlış bir yargıdır. Resim 51’de, annesinin cinsel istismarına maruz kalmış 6 yaşındaki bir erkek çocuğunun kendisini resmetmesi istendiğinde yaptığı çalışma görülüyor. Diğer resimlerinde yaşına uygun çalışmalar yapabilen bu çocuk kendisini kanlar içinde resmettiğini söyleyerek yaşının gerisinde bir çizimle, bir karalamayla ifade edebilmiştir.

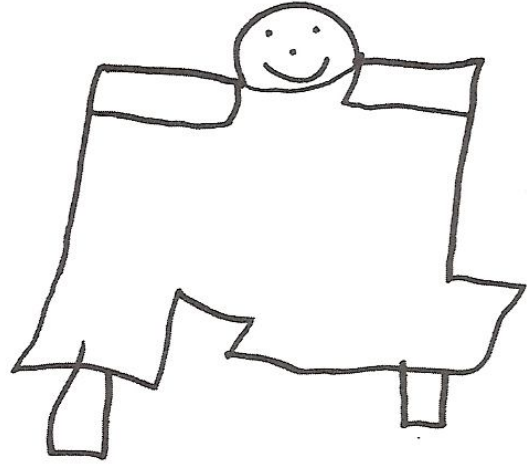
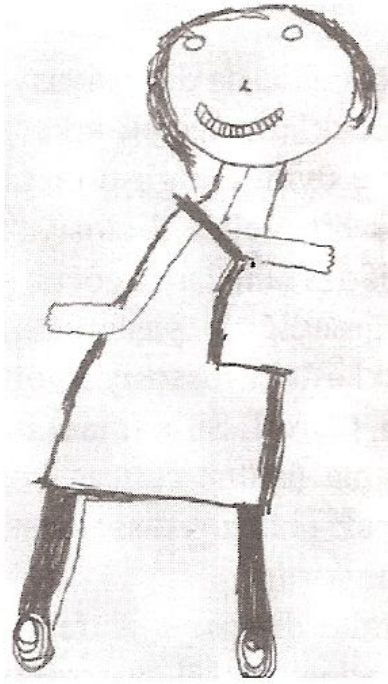

Resim 51 Cinsel istismara uğramış çocuğun karalama halindeki kendi resim (E/6)

Yaşının gerisinde çizimlerle resim yapan, 6 yaşından beri annesinin erkek arkadaşları tarafından birçok kereler cinsel istismara uğramış kız çocuğunun figürleri de oldukça çarpıtılmış haldedir. Resim 52’deki 12 yaşındayken Resim 53’teki ise 13 yaşındayken yaptığı iki figürü göstermektedir. Köşeli gövdeler, gövdelerin belli kısımları oyuk, yüzler ifadesiz, ayaklar yumuk yumuktur. 13 yaşında yaptığı resim cinsel istismar sonrası yaşadığı ruhsal bozulmanın daha da ilerlediğini net bir şekilde yansıtmaktadır.⁸⁸

⁸⁷ Sezer Ayan, (2007), s. 200

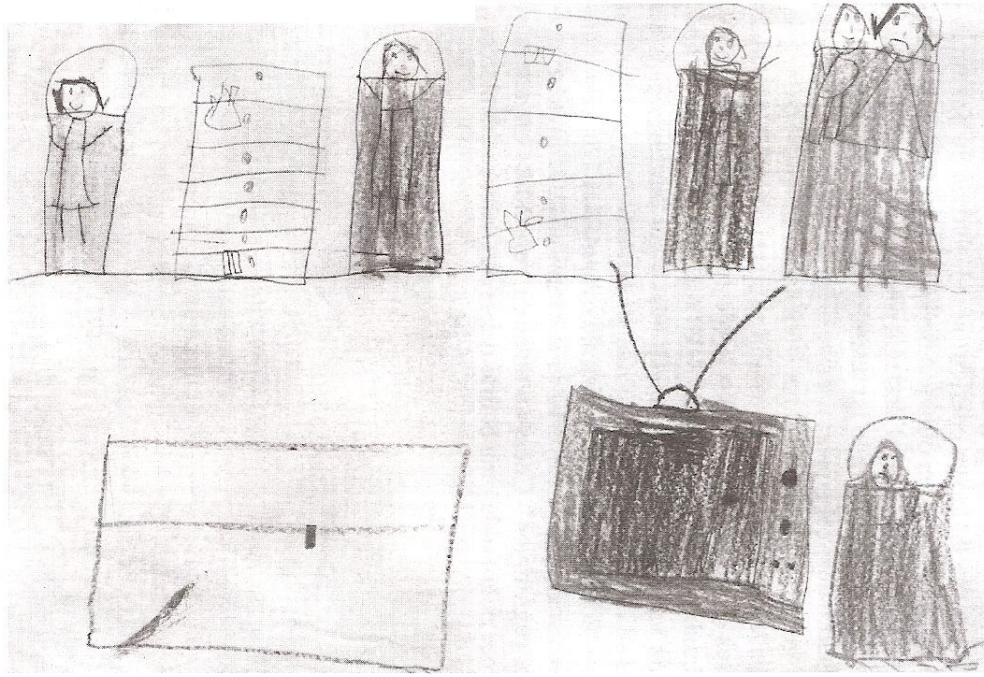
⁸⁸ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:201

Resim 52 Cinsel olarak istismar edilen kız çocuğunun kendi resmi (K/12) **Resim 53** Aynı kız çocuğun bir yıl sonra yaptığı kendi resmi (K/13)

Ev resimlerinin belli bir zamanda ya da durumda çizildiğinde o evde neler olup bittiğinin röntgeni olduğunu düşünen Malchiodi, evde bazı kötü şeyler yaşadığından şüphelendiği 7 yaşındaki bir hastasından evinin geceki halini çizmesini ister. “7 yaşındaki kız çocuğu herkesi yatarken göstermiştir: iki kız kardeşi, erkek kardeşi, babası ve annesi üst kattaki yataklarında, kendisi ise televizyonun yanında yatarken. Yatma düzenini, özellikle neden alt katta diğerlerinden ayrı bir yerde uyduğunu sorduğunda bunu ‘gece babam gelip üstüme atlayabilsin diye’ yanıtlar. Bu kız çocuğu babasının cinsel istismarına uğruyordu ve durumu kolaylaştırmak için ailenin geri kalanından ayrı tutuluyordu. Resim başka önemli ayrıntıları da gösteriyordu. Örneğin televizyonun resimdeki en büyük eşya olması gibi; belli ki televizyon istismar sırasında kızın sesini bastırmak için açık tutuluyordu.”⁸⁹ Annesini ve kendisini evin diğer bireyleri dışında tutarak mutsuz bir yüz ifadesiyle çizmiş olması da dikkat çekicidir. (Resim 54)

⁸⁹ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:236

Resim 54 Cinsel istismara uğrayan çocuğun evinin geceki halinin resmi

5.1.3.3 Duygusal İstismarı Anlatan Resimler

Fiziksel ve cinsel istismar gibi fiziksel olarak teşhis edilemeyen ve çoğunlukla diğer istismar türleriyle birlikte görülen duygusal istismar, en yaygın istismar türlerindendir. Çocukların kendilerine bakmakla yükümlü kişilerin özellikle anne ve babalarının kendilerine yönelik olumsuz davranışları sonucunda ve gereksindikleri ilgi, sevginin karşılanmadığı durumda ortaya çıkan duygusal istismar, bakan kişiye özel bir durum olabildiği gibi genellikle toplumlarda çocuk yetiştirme konusundaki yanlış bilgilerden de kaynaklanabilmektedir. Çocuklara yönelik duygusal istismar biçimleri şu davranış biçimleriyle ortaya çıkar: Reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, yalıtma, ayırma, korkutma, yıldırma, tehdit etme, suça yöneltme, duygusal ihtiyaçlarını karşılamama gibi davranışlar ve sık eleştirme, yaşının üstünde sorumluluklar bekleme, kardeşleri arasında ayırım yapma, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı, otorite kurma gibi ezici davranışlar. Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalara göre yaş küçüldükçe duygusal istismar sonucu örselenmenin daha yaygın olduğu gözlemlenmiş ve 7-14 yaş aralığındaki saldırgan çocuklarla yapılan çalışmada bu

çocukların %83'ünün babalarının otoriter olduğu ve %54'ünün de dayakla cezalandırıldığı ortaya çıkmıştır.⁹⁰

Duygusal etkileşimin azlığı durumunda bireyin duygusal dünyası ile birlikte, fizyolojik, zihinsel ve toplumsal gelişiminin de olumsuz olarak etkilendiğini söyleyen Haluk Yavuzer bu etkileri şöyle sıralamaktadır:

- 1- Duygusal etkileşimin azlığı, bebeğin büyüme ve gelişimini geciktirip engelleyebilir.
- 2- Oturmak, ayakta durmak gibi motor gelişim belirtilerinde gecikme görülebilir. Yemek yememek, yatağını ıslatmak gibi olumsuz belirtilere neden olabilir.
- 3- Dil gelişimi gecikir. Bazı konuşma bozuklukları görülebilir.
- 4- Zihinsel gelişim gecikir. Dikkatin bir konuya toplanması konusunda uğranılan güçlük, çocuğun öğrenmesini ve akıl yürütmesini etkiler.
- 5- Çocuğun diğer insanlarla başarılı ilişkiler kuramaması sonucu, sosyal gelişmede gecikme ve saldırganlık gibi olumsuz davranışlar görülebilir. Bunun sonucunda meydana gelen sosyal tepkiler, bireyin kişiliğini etkiler ve içe dönük, bencil bir kişilik oluşumuna yol açabilir.⁹¹

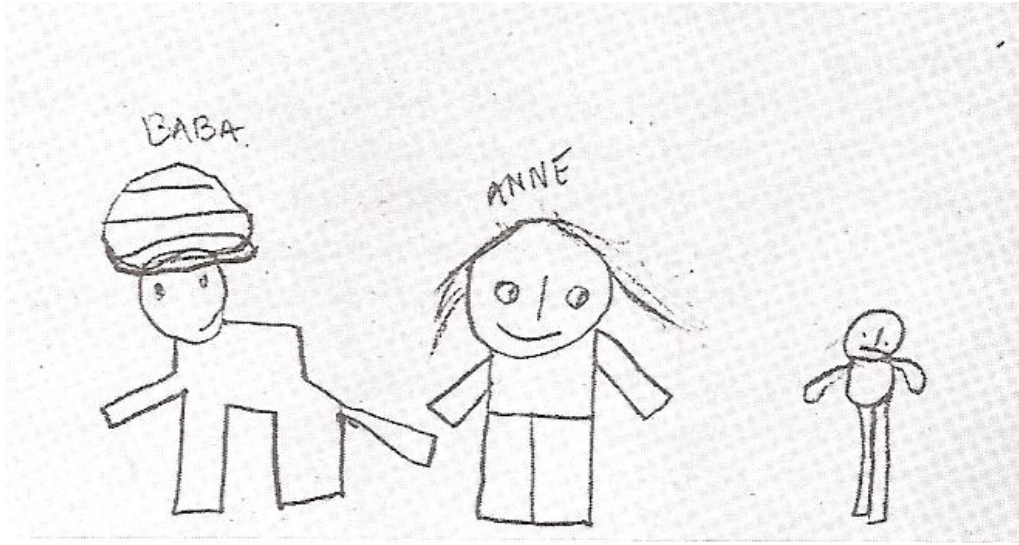
Haluk Yavuzer, anne-babanın aşırı “sevgi”sinin de benzer sonuçlar doğurduğunu, bu çocukların sadece kendileriyle ilgili olduklarını, yaşam savaşımdan kaçtıklarını, onları koruyan kişiler olmadığında yalnızlık ve korku hissettiklerini söyler. Ayrıca özellikle bebeklik döneminde anne ile olan ilişkinin önemine vurgu yapar.

Duygusal istismar yaşayan çocuklar aynı zamanda başka türden bir istismara uğramıyor olabilirler fakat özellikle çocuğun yakını tarafından yapılan fiziksel ve cinsel istismar durumu yaşanıyorsa beraberinde duygusal istismar da yaşanmaktadır. Daha önceki başlıklarda verdiğimiz örneklerin çoğuna duygusal istismar da eşlik etmektedir. Bundan dolayı burada sınırlı sayıda örnekle yetineceğiz.

⁹⁰ Sezer Ayan, (2007), s. 269-271

⁹¹ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s.139

Resim 55’de babasından korkan ve buna bağlı olarak nefret duyguları taşıyan 6 yaşındaki erkek çocuğu aile resmini yaparken babayı kendine uzak ve biçim olarak tuhaf bir halde çizmiştir. Yavuzer’in yorumuyla babaya kuyruk eklemiştir. Kendisini oldukça cılız bir şekilde yansıtırken figürlerde ellerin ve ayakların olmayışı dikkat çekmektedir. Bütünüyle bakıldığında çocuğun yaşadığı güvensizliği yansıtan bu resimde babanın yüz ifadesi belirsiz, annenin güleç, çocuğun ise mutsuz şeklindedir.⁹²

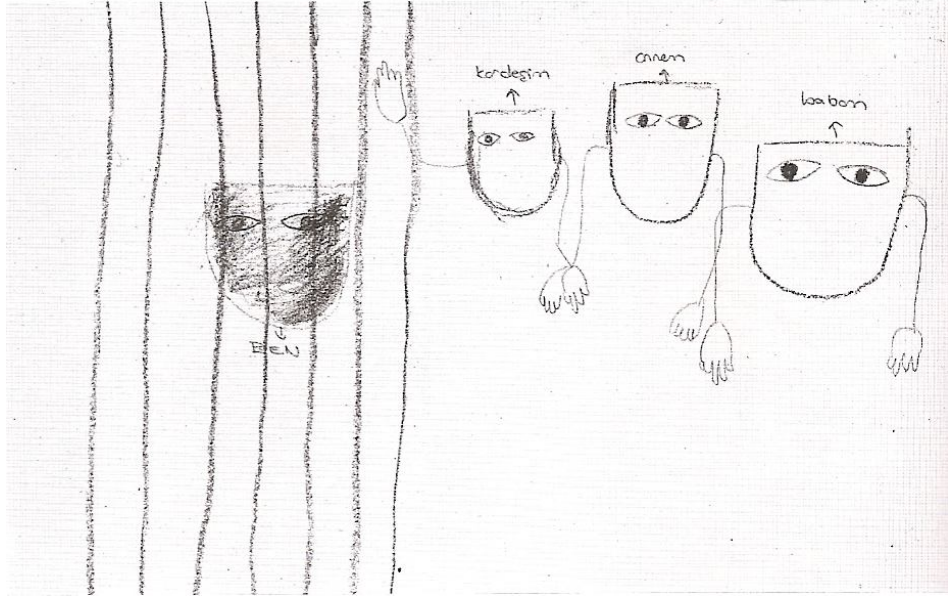

Resim 55 Güven problemini yansıtan resim (E/6)

Resim 56’da 9 yaşındaki bir kız çocuğunun yaşadığı yalnızlık ve suçluluk duygularıyla girdiği bunalım hali yansıtılmıştır. Kendisini anne, baba ve kardeşinden ayrı bir bölümde parmaklıklar arkasında karalanmış bir yüzle çizmiştir. Diğer aile bireylerinin göz ifadelerinden mutlu olmadıkları hissedilmektedir. Özellikle babanın bakışları bir çaresizlik durumunu çağrıştırmaktadır ki zaten babanın bazı kötü alışkanlıkları olduğu ve çocuğun bu durumdan dolayı sevdiği halde babasına nefret duyguları beslediği, bunun sonucu bunalıma girdiği bilinmektedir.⁹³

⁹² Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 163

⁹³ Haluk Yavuzer, Resimleriyle Çocuk, (2007), s: 128

Resim 56 Çocuğun yaşadığı bunalımı yansıtan resim (K/9)

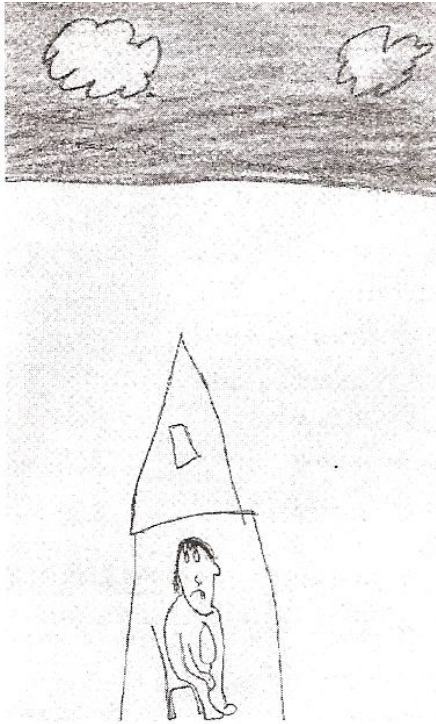
Bazı çocuklar duygusal istismarı o kadar ağır yaşarlar ki bu sürecin sonunda depresyona girerler. Olumsuz duyguların ifadesinde siyah, koyu renklerin, yağmur ve gözyaşlarının bu anlamda kullanılan imgeler olduğu biliniyor. Resim 57’de siyah gökkuşağı olarak yansıyan duygular 9 yaşındaki bir kız çocuğuna ait depresyon durumunu anlatmaktadır.⁹⁴

Resim 57 Siyah gökkuşağı resmi (K/9)

⁹⁴ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:173

Resim 58, annesi ve annesinin birlikte yaşadığı arkadaşının fiziksel istismarına bağlı olarak girdiği depresyondan dolayı kendisini çevreden soyutlama çabasında olan 8 yaşındaki kız çocuğuna aittir. Kendisini diğer insanlardan soyutlayarak koyu renkli bir gökyüzünün altında bir eve hapsedilmiş, mutsuz bir yüz ifadesiyle sandalyesinde otururken göstermiştir. Resim 59 ise istismar sonucu çocukların kendilerini ne kadar kötü hissettiklerine iyi bir örnektir. İhmal edilmiş ve tacize uğramış 8 yaşındaki kız çocuğu kendini komik ve olumsuz özelliklerle çizmiş ve “[kızın adı] berbat mı” diye isim koymuştur. ⁹⁵

Resim 58 Eve hapsedilmiş çocuk resmi (K/8)

Resim 59 [Kızın adı] berbat mı? İsimli resim (K/8)

5.1.3.4 İhmal Durumunda Ortaya Çıkan Resimler

Fiziksel istismardan daha yaygın olduğu düşünülen bir başka şiddet türü de ihmaldir. Yaygın olmasına rağmen ölüm, ağır yaralanma ile sonuçlanmadıkça göz ardı edilebilen ve tanısı soyut olan bir durumdur. İhmal, fiziksel olarak çocuğun

⁹⁵ Cathy A. Malchiodi, (2005), s:175-179

beslenme, temizlik, barınma gibi ihtiyaçlarının, duygusal olarak da sevgi, ilgi, sağlıklı iletişim gibi ihtiyaçlarının karşılanmadığı durumları ifade etmektedir. “İhmalin nedenlerine eğilen araştırmacıların genel kanısı, ihmalin daha çok toplumsal, ekonomik ve ekolojik nedenlerin yol açtığı, bilinçsizlik, eğitimsizlik ve yoksulluktan kaynaklandığıdır.

İhmal konusunun çocuk resimlerindeki yansımaları büyük oranda aile ve ev konularındaki örneklerde işlenmiştir. Bundan dolayı temsili olarak vereceğimiz örnekte 8.5 yaşındaki erkek çocuğunun yaptığı, anneye duyulan özlemle ilgili bir resimdir (Resim 60). Parmak emme davranışı gösteren çocuk anneyi renkli olarak yansıtmış, elindeki çiçekle anneye olan özlemini ifade etmeye çalışmıştır. Kağıdın içinde küçük olarak yerleştirilen figürlerin ifadeleri olumludur. Belli ki çocuk ailenin tekrar bir araya geleceğini ümit etmektedir.

Resim 60 Anne özlemini ifade eden resim (E/8;7)

5.1.3.5 Çocuk Resminde Medyanın ve Doğal Gelişim Sürecinin Etkisiyle Oluşan Şiddet İmgeleri

Çocukların uğradıkları şiddet olaylarını yansıtan resimlerin dışında özellikle medyanın etkisiyle şiddet olgusunun güzellenmesi gibi sebeplerden şiddet olaylarına ilgi duyan çocukların resimleri de vardır. İnsanın doğasında içgüdüsel olarak var olduğu ifade edilen şiddet olgusunun uygun ortamlar yaratıldığında canlandırılabilir bir durum olduğu açıktır. Kar amaçlı olan medyanın insanlardaki bu şiddet eğilimini kullanarak yaptığı yayınlar giderek ağırlık kazanmaktadır. “Batı ülkelerinde yapılan araştırmalar, ortalama olarak bir çocuğun 14 yaşına gelinceye kadar televizyonda 11.000 cinayet sahnesine tanık olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı araştırmalar, çizgi filmlerin %94’ünün şiddet ve cinayet konularına yer verdiğine işaret etmektedir.”⁹⁶ Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre de okul çağı çocukları haftada ortalama 27 saat televizyon izlemekte, 12 yaşına gelene kadar 8000’i cinayet olmak üzere 100.000 şiddet görüntüsüne tanık olmaktadır.⁹⁷ Erkek çocuklarda özellikle ergenlik döneminde şiddet öğelerinin olduğu bilinmektedir. Bu kadar yoğun bir medya etkisiyle kafalarda sıradanlaştırılan ve olağanlaştırılan şiddetin çocuk resimlerine yansımaması mümkün değildir. Resim 61 ve 62’de medyadaki öğelerden etkileneilerek yapılmış ergen erkek çocuklarına ait çalışmalar görülmektedir.

Resim 61 Ergen bir erkek çocuğa ait şiddet içerikli resim

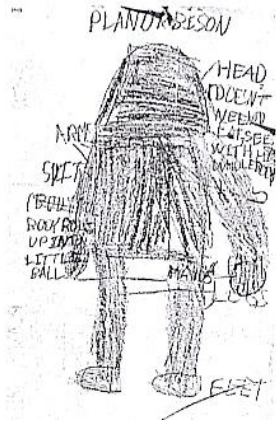

Resim 62 Ergen bir erkek çocuğa ait şiddet içerikli resim

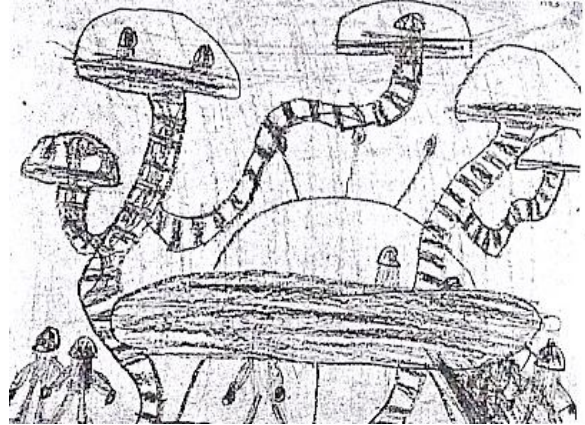
⁹⁶ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s.225

⁹⁷ Sezer Ayan, (2007), s. 72

Ergenlik döneminden önce erken çocuklukta erkek çocuklarında şiddet içeriğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. “Combort in Child Art –Çocuk Sanatında Savaş- adlı eserinde, Slyvia Feinburg (1976) kendi çocuğunun resimlerindeki temayı, erken çocukluktan ergenliğe geçişe kadar incelemiştir. 4-5 yaşlarında canavar ve dinazor temalarını kullanırken 6 yaşından itibaren, bombalar, roketler, uçaklar gemilerin olduğu savaş resimleri ana temalar olur. Feinburg’a göre 6-12 yaşları arasında iyi-kötü veya zafer-yenilgi arasındaki çekişme ana tema oluyor.”⁹⁸ Dnah Blake (1988), yaşına göre ileri konuşma yeteneği olan 6 yaşındaki Roger’ın yarattığı dünyayı ve gelişimini incelemiştir. Roger, önceleri Planorbisons (iyi adamlar) adı verdiği uzay yaratıkları ile onların savaşlarını, yaşamlarını anlatan bir dizi çizim yapıyor. Mor ve mavi renklerde olan ve insana benzeyen, yemek yemeleri gerekmeyen, bütün vücutlarıyla görebilen bu yaratıklara daha sonraları daha güçlü iyi adamları Terrikeips’leri de ekliyor. 2 sene boyunca sürdürdüğü bu temada sadece bir kadın yaratık bulunuyor. Alev kafaları ve her şeyi buharlaştıran silahları ile bu uzay yaratıklarını ve gemilerini yer yer üç boyutlu olarak yansıtıyor. İnsana göre daha üstün olan bu yaratıklar dünyasında iyi adamlar savaşlarda hep kazanan taraf oluyor. Alev kafaları, patlamalar, kurşunlar, her tür şiddet olayı zararsız bir şekilde kağıt üzerinde yansıtılırken Roger saldırgan duygularını sosyal olarak kabul edilebilir bir biçimde dışavurma şansını yakalamıştır. (Resim 63-64) ⁹⁹

Resim 63 Yemek yemeyen ve tüm vücuduyla görebilen Planorbison

Resim 64 Planorbisons, uzay araçları ve binalar

⁹⁸ Claire Golomb, (2004), p.161

⁹⁹ Claire Golomb, (2004), p.161-163

5.1.4 Çocuk Resimlerinde İmgesel Olarak Okul

Okullar, genel olarak toplumlarda her yönden sağlıklı bireyler yetiştirmeyi, bilgiyi ve kültürü gelecek nesillere aktarmayı hedefleyen kurumlar olarak oluşturulmuşlardır. “Dewey’e göre okul, karmaşık bilgileri basitleştiren, zararlı çevresel etkenleri azaltarak, arınmış eylem düzenini sağlayan, bireyi yakın çevre sınırlamalarından kurtararak, daha geniş çevreyle ilişki kurmasına olanak hazırlayan bir kurumdur.”¹⁰⁰

Okul her bireye hayatı boyunca gerekli olacak sayısal sembol, kavramlar, değerler gibi bilgiye dayalı bir donanımla birlikte insan ilişkileri ve sosyalleşme gibi toplumsal ihtiyaçlarla ilgili temel prensipleri kazandırma işlevlerine sahiptir. Aile ortamından çıkıp ilk sosyal ilişkilerin kurulduğu ortam olması açısından bireyin hayatında önemli bir yere sahiptir. Çocuklar okul ortamında ilk kez tanımadıkları insanlarla ilişki geliştirmeye ve ortak kurallara uymaya çalışırlar. Anne, babadan sonra ilk kez başka bir yetişkin olarak öğretmen model olmaya başlar. Öğretmenle olan ilişki zaman içerisinde gelişerek çocuklar üzerinde anne ve babadan daha etkili hale gelebilir. Model alınan kişi olarak öğretmenin her türlü davranışı, kişilik yapısı çocuk üzerinde izler bırakır. “Okul çağı, aynı zamanda gruplaşma çağıdır. Çocuğun akran ya da oyun gruplarından birine katılması, çocuk için bir gereksinim olduğu kadar, onun sosyalleşebilmesi için bir zorunluluktur da. Çocuk bu evrede sadece başkalarının fikir ve tutumlarının bilincine varmakla kalmaz, aynı zamanda onların dikkat ve onayını kazanmaya da özen gösterir. Hep kendi iç dürtülerine göre hareket etmiş olan çocuk, artık şimdiki değerlendirmelerinde büyüklerinin ölçülerini bulmaya ve onları kullanmaya çalışır. Çocuk 10 yaşına geldiğinde, duygularını sosyal grubun istekleri doğrultusunda değiştirme olanağına sahiptir. Böylelikle daha olgun bir davranış tipi gösterme yolunda ilk adımlarını atmaya başlar.”¹⁰¹

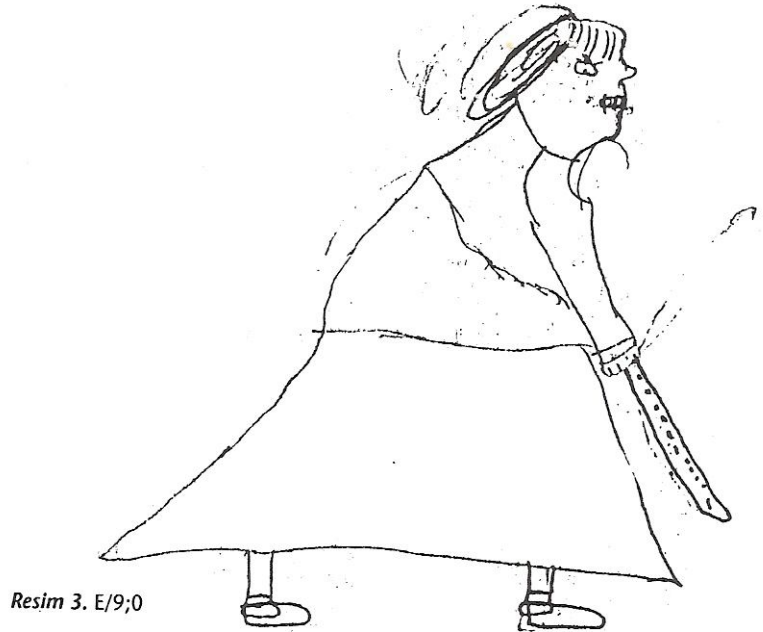
Aile yapısı, çevre koşulları, öğretmen kişiliği gibi etmenlere bağlı olarak çocuklar okulla ilgili olumlu ya da olumsuz düşüncelere sahip olurlar. Olumlu düşünceler çocukları, gelecekte yapılacak meslek olarak öğretmenliğe, akademik başarıya yönlendirirken, olumsuz düşünceler okul fobisi oluşturabilir.

¹⁰⁰ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s.146

¹⁰¹ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s.153

Resim 65 ve 66'deki örnekler, 1979'da Klepsch'in yaptığı bir araştırmaya aittir. Bir Öğretmen Çiz tekniği olarak adlandırılan tekniğin geçerliliğini ölçmeye çalışan araştırmada 132 tane 3. sınıf öğrencisine önce başka bir kişinin daha sonra da öğretmenlerinin resimlerini yapmaları söyleniyor ve belirlenen 13 kriterle değerlendirme yapılıyor. Değerlendirme sonucunda iki çocuk dışındakilerin öğretmeni ve diğer kişiyi belirgin olarak farklı çizdikleri sonucuna varılıyor. Fakat ortaya çıkan sonuç, çocuğun öğretmenine bakışından ziyade kendi kişiliği ile ilgili ipuçları verdiği şeklinde yorumlanıyor.¹⁰²

9 yaşındaki erkek çocuğuna ait olan resim 65, oldukça yalın bir şekilde çizilmiştir. Vücudun diğer kısımlarına oranla yüzdeki ifade, kaşların çatılmış, gözbebeğinin aşağı bakar hali, dişlerin gösteriliş biçimi ile çok nettir. Ele verilen sopa ile çizim çocuğun öğretmene olan yaklaşımını ya da kendi saldırgan tavrını açıklıkla sergilemekte, konuyu güzelleştirmeye yönelik hiçbir çaba gözlenmemektedir.

Resim 3. E/9;0

Resim 65 Şiddet öğeleri içeren öğretmen resmi (E/9)

¹⁰² Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, (2007), s.16

Resim 66’te ise sevecen bir öğretmen tavrı resme hakim olmuştur ve resim o kadar özenle çizilmiştir ki hiçbir detay atlanmamıştır: sıcak bir güneş, etraftaki banklar, çöp kovası, ağaçlar, çiçekler. Kollarını sağa sola açmış olarak çizilen öğretmen tüm çocuklarını sevgiyle kucaklama tavrındadır ve çocuklar kol hareketleriyle rahat bir hareket içindedirler. Koyu açık değerleri, kompozisyonu, figürlerin hareketleri, derinlik anlayışı ile bu resim belli ki üstün yetenekli bir çocuğa aittir.

Resim 66 Öğretmeni sevecen bir ortam içinde yansıtan resim (E/9)

Okul ortamının, çocuğun sosyal ilişkilerinin gelişiminde çocuk için ne kadar belirleyici olduğunu göstermesi açısından resim 67 ve 68 önemli örneklerdir. Bu iki resim 7 yaşındaki bir kız çocuğuna aittir. Çok disiplinli bir Avrupa okulundan oldukça esnek bir Amerika okuluna geldiğinde yaşadığı sıkıntıları yansıtan ilk resimde “ kendisini hem üst sıradaki merkezi figür hem de altta sağdaki figür olarak iki kere çizmiş. ‘Amerikan’ tarzı saçları çılgınca dalgalanan üç kız tarafından kuşatılmıştır. Amerikan okulundan hoşlanan ablası, kendisine keman dersi veren ve bir hanıma yakışmayan pantolonuyla onu çok şaşırtan bir kolej öğrencisi ve Nancy diye bir başka Amerikalı kız. Bu neşeyle gülümseyen figürlerin ortasında kendisini,

acınacak derecede kısa saçlı, kolsuz ya da koruyucu atlama ipiyle kapatılmış, melankolik ve ağlayan bir kız çocuğu olarak göstermiştir.”¹⁰³ Yaşadığı boşluğu “artık kimse bana ne yapmam gerektiğini söylemiyor” şeklinde ifade eden bu kız çocuğunun sekiz hafta sonra yaptığı ikinci resim yeni girdiği bu ortama alıştığının, uyum sağlamaya başladığının önemli bir göstergesidir. Çizilen dört figür arasında uyum sağlanmış, hepsi birbirine benzer bir biçimde bakımlı, saçları düzgün taranmış, gülümseyen ifadeleri ve ip atlama hareketiyle yansıtılmıştır. Sadece bir figürde ip hala başı sınırlayan bir şekilde gösterilmiştir.

Resim 67 Okul değişikliğinde yaşanan sıkıntıları anlatan resim (K/7) **Resim 68** Sekiz hafta sonra aynı kız çocuğuna ait resim

Okul fobisi oluşmuş çocuklardan okul çizmesi istendiğinde yaptıkları resimler ise genellikle ev içinde yapılan aile resimleri olarak yansımaktadır. Şiddetli okul korkusunun olduğu durumlarda çocuklar evlerinden çıkmayı istemezler. Okul fobisi oluşmasında ailenin aşırı koruyucu durumu, aile bireylerine bağımlılık gibi durumların etkili olduğu düşünüldüğünden okul ortamında bu çocuklar kendilerini güçsüz ve yalnız hissedebilirler. Resim 69, okul fobisi olan 8 yaşındaki bir kız çocuğunun aile bireyleriyle birlikte olma özlemini ifade eden saydam ev resmidir.

¹⁰³ Rudolf Arnheim, (2007), s. 290-291

Resim 69 Okul fobisini yansıtan resim (K/8)

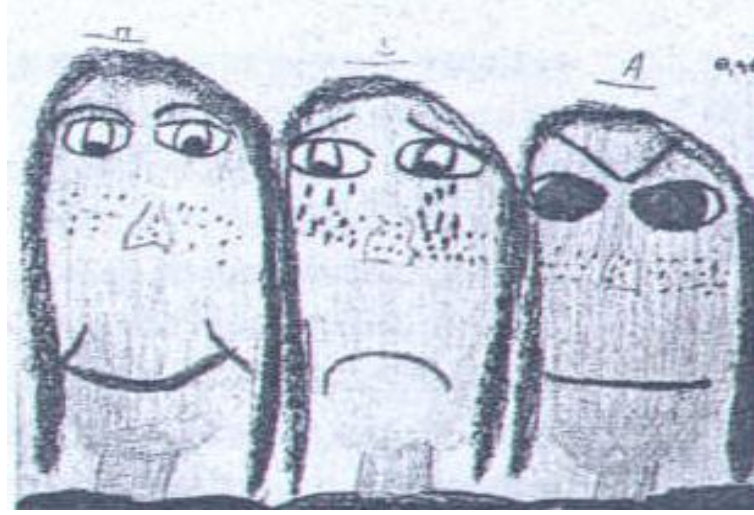
Resim 70, baba ve abla otoritesinin egemen olduğu bir aile ortamında yaşayan 6;7 yaşındaki kız çocuğunun okul fobisi ile ilgili yaptığı saydam ev resmidir. Bu resimde çocuk, anne baba ve bir çocuktan oluşan klasik aileyi bir çatı altında renklendirmeden ifade etmeye çalışmıştır. Resimde abla figürü yoktur.

Resim 70 Okul fobisini yansıtan resim (K/6;7)

5.1.5 Çocuk Resimlerinde Duygularla İlgili İmgesel İfadeler

Çocuklar için resim faaliyeti bazen bir kinetik faaliyet bazen de bir anlatım aracıdır. Bu faaliyet çocuklar tarafından anlatım aracı olarak kullanıldığında ya bir olayı anlatır ya da bir duyguyu ifade eder. Çocuklar, olayların aktarımında genellikle direkt anlatım kullanırlarken duyguların ifade edilmesi dolaylı yollarla olabilir. Yetişkinler için bile duygularının farkına varmak ve bunları ifade edebilmek zordur. Üstelik çocukların hisleri genellikle karmaşık, zıt ve büyükler için şaşırtıcı olabilecek kadar değişkendir. Resim öğretmeni ve terapisti olan Cathy Malchiodi'nin dediği gibi “neyse ki sanat pek çok duyguyu aynı anda içeren pek az yöntemden biridir.”

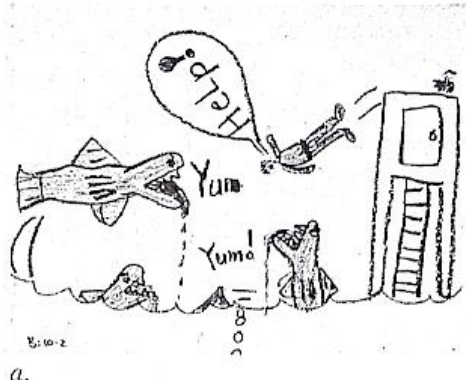
Resim 71 Mutlu, üzgün, kızgın ifadeli çocuk resimleri

Renkle ilgili bölümümüzde de bahsettiğimiz renk ve duygu ilişkisi üzerine Golomb'un araştırması, çocukların özellikle duyguları tasvir etmeleri istendiğinde boyamadan çok çizimi ön plana çıkardıkları sonucunu vermiştir. Bunun üzerine, çocukların resimlerinde duyguları nasıl ve ne zaman ifade etmeye başladıkları ve bu gelişmede resmin temel bir rol oynayıp oynamadığı sorgulanmıştır. Zıt duyguları ifade ederken kullanılan yöntemler, renk kullanımı, ifade biçimlerinde göze çarpan yönler, çizgi kalitesi ve vücut duruşu gibi noktalarda odaklanan bu çalışmada çocuklardan mutlu-üzgün-kızgın çocuk ile korkunç ve mutlu rüya resmetmeleri istenmiştir. 6 farklı sınıf seviyesinde 175 öğrenciyle yapılmış çalışmanın sonuçlarına göre duyguların yüz ifadeleriyle anlatılmaya çalışıldığı özellikle dudaklara ve kaşlara

verilen şekillerin belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Bütün yaş gruplarındaki çocuklar mutluluk ifadesini ağız son noktaları yukarı eğimli çizgilerle, mutsuzluk ifadesini de aşağı eğimli çizgilerle yansıtırken yaş ilerledikçe ortaya çıkan temel farklılık dudakların tek çizgiyle ifadesinin yerini kalp şeklindeki iki boyutlu dudak biçiminin almış olmasıdır. “Dudakların erken dönemlerden itibaren duyguları ifade etmek için kullanılmasına rağmen, kaşların kullanımı aşama aşama artar. Birinci ve ikinci sınıflarda kaşlar ara sıra ve hep aynı şekilde gözlemlenmiştir. 3. sınıfların resimlerinde kaşlarla daha sık karşılaşırız, mutlu çocukta yarım dairelerle sınırlı çocuktaki eğik çizgiler arasında kimi şekilsel farklılıklar da dikkat çeker. Kirpik çizim oranları yaşla birlikte artar, mutlu çocuk resimlerinde daha sık kullanılmasıyla ilgili bir küçük eğilim de göze batar. Bir üzüntü işareti olarak gözyaşları 1. sınıflarda %10 oranında kullanılmışken, bu oran 3. sınıflarda %90’a kadar çıkar, 6. sınıflarda ise çizilen resimlerin %50’sinde gözlemlenmiştir.”¹⁰⁴ Tüm yaş gruplarında insanlar ayakta, yüzleri dönük ve çoğunlukla da büst olarak resmedilmişlerdir. Artan yaşa bağlı olarak sınırlı sayıda kollar da devreye girmiştir. Mutlu çocuk ifadesinde kollar, ellerde bir ödül tutuluyormuş gibi yukarı kaldırılmış, üzgün ifadesinde ise vücuda paralel olarak aşağı sarkıtılmış olarak yansıtılmıştır.

Mutlu ve korkunç rüyaların tasvirinde ise çoğunlukla rüya gören kişi ile rüyada yaşananlar baloncuklarla ayrıştırılmıştır. Mutlu rüyada baloncuklar içinde işlenen temalar, birinci sınıflarda gökkuşağı; ikinci sınıflarda azalan gökkuşağı teması ile birlikte mutlu insanlar, zenginlik, evcil hayvanlar, şekerlemeler; dördüncü sınıflarda gücü, iktidarı, popüleriteyi, şöhreti, yıldız olmayı vurgulayan zenginlik-arkadaşlık; altıncı sınıflarda ise tatiller, servet, popülerite, okul, evcil hayvanlar ve şekerlemeler olarak ortaya çıkmıştır. Korkunç rüya tasvirinde ise daha az çeşitlilik mevcuttur. Birinci sınıflar, hayaletler, cadılar, vampirler, mezarlıklar, örümcekler gibi temalar kullanırken iki ve üçüncü sınıflarda canavarlarla birlikte rüyayı gören kişiye zarar veren makineler değişen temalar olarak ortaya çıkmıştır. Altıncı sınıflarda ise zarar görme ve tehditle ilgili temalar daha da gelişmiş, canavarların yerini korkutucu özellikleri olan saldırgan insanlar almış, akan kan ve çılgılık gibi imgelerle temalar zenginleştirilmiştir.

¹⁰⁴ Claire Golomb, (2004), p.140

Resim 72 Korkunç bir rüyayı anlatan çalışma

Resim 73 Mutlu bir rüyayı anlatan çalışma

Rüya ile ilgili yapılan çalışma açık bir şekilde mutlu, üzgün, kızgın çocuk çizimi çalışmasından daha zengin sonuçlar vermiştir. “Duygular en çok anlamlı bir bağlam içinde çizildiğinde başarıyla ifade edilmiştir. Mesela mutluluk bir arkadaşla oyun oynama, hazine bulmak, bir oyunu kazanmak şeklinde, korku ise saldırılmak veya canı incitilmek, bir dağdan sarkıtılmak vs gibi temalar ile ifade edilmiştir. Yani dış olaylar ve bağlam duyguların ifadesinde çok yardımcı olmaktadır. Burada rastlanan imgeler oldukça kültür bağımlıdır. Mesela, gökkuşağı ve canavarlar çizgi film ve reklam kuşaklarından gelmektedir. Çocukların çizimlerindeki nesnelerin bilinen şeyler olmasına rağmen aynı zamanda bir metafor olarak kullanıldığını da görmekteyiz. Örneğin hazine bulma, onunla satın alınabilecekleri de beraberinde ima etmektedir.”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Claire Golomb, (2004), p.146

BÖLÜM VI

6.1 SONUÇ

Bu tez net bir şekilde göstermektedir ki çocuklar için resim yapmak, sihirli bir güçtür. Bu sihirli güç sayesinde dille anlatılamayacak pek çok şey anlatılabilir hale gelmektedir. Yetişkinlerin basit karalamalar olarak göreceği küçük çocukların çizimleri bile beklenenin çok üstünde bir şeyler anlatıyor olabilir. Bu durum, özellikle küçük çocukların resim faaliyetine neden çok ilgi gösterdiklerini de açıklar niteliktedir. Yazı başlayana kadar efektif olarak devam eden resim faaliyeti diğer tüm faaliyetlere göre kalıcı özellik taşımaktadır. Dans etme, oyun oynama, hikaye anlatma gibi faaliyetler hareketin sona ermesiyle biten faaliyetlerdir. Resim faaliyetinde anlatılanların kanıtı ise kağıt üzerinde kayıt altına alınmıştır çoktan.

Çocuklar, bir form ya da iz yaratırken, bir şekil çizerken aynı zamanda dünyayı, kendilerini ya da çizdikleri objeleri keşfederler. Bu keşif sırasında objeye benzeyen formlar oluşturma basit amacıyla türlü basamaklar atlanmaktadır. Çocuk resimlerinin gelişim basamakları olarak adlandırılan bu basamaklar, çocukların fiziksel, sosyal, bilişsel gelişimleriyle paralellikler taşımakta ve aynı yaş gruplarındaki çocukların çizimleri benzer özellikler göstermektedir. Dolayısıyla yaşından ileri ya da geri gelişim özellikleri taşıyan çocukların genellikle resimsel alandaki gelişimleri de ileri ya da geri görünebilmektedir. Bu, zeki çocukların her zaman için aynı zamanda üstün yetenekli oldukları anlamını taşımaz. Fakat kavrayışlarındaki zenginliğin, algılarındaki açıklığın büyük oranda resimlerine yansıdığını söyleyebiliriz. Aynı durum yaşının gerisinde resim yapan çocuklar için de geçerlidir. Bu çocuklar farklı sebeplerden çoğunlukla da psikolojik sebeplerden yaşlarının gerisinde çizimler yapıyor olabilirler. Fakat burada da zeka geriliği olan çocukların resimlerinin kesinlikle gerilik derecelerine uyumlu olduğunu söylemeliyiz. Çocukların yaşlarının

altında resim yaptıkları durumlar mutlaka başka yöntemlerle sorgulanması gereken durumlardır. Çünkü ister fiziksel ister ruhsal olarak bir probleme işaret ederler.

Çocuğun resimsel gelişim basamaklarıyla ilgili söyleyebileceğimiz başka bir durum, dilin gelişimine bağlı olarak resim faaliyetine olan ilginin değiştiğidir. İlerleyen yaşla birlikte sözel ifade güçlenmekte, hem çocuğun hem de çocuğun etrafındaki yetişkinlerin çocuk resimlerine olan ilgisi azalmaktadır. Büyük çocuklarda resim yapma isteği çocuğun yetenekli olup olmadığına ve etraftan aldığı olumlu ya da olumsuz tepkilere göre değişkenlik gösterir. Çocuğun resimsel gelişim basamakları içinde yetişkinler tarafından en çok sempatiyle karşılanan resimler ise şema öncesi dönem ile şematik döneme ait resimlerdir.

Çocuk resimlerinin gelişim basamakları temel alınarak, biçimsel bir öge olarak rengin imgesel kullanımları incelendiğinde çok küçük ve büyük çocuklarda biçim oluşturmaya yönelik kaygılar ağır bastığından renk kullanımının geri planda olduğu gözlemlenir. Karalama dönemindeki çocuklar kalemi eline yeni almış olmanın verdiği heyecanla oluşturulan basit formlarla gördükleri nesneler arasında bağlantı kurmaya çalışırken rengin farkında bile değildirler henüz. Büyük çocuklar ise geçirmiş oldukları birçok basamaktan sonra yeniden formu yakalamaya yönelirler. Gerçekçi anlamda resim yapma kaygısı ile hareket ederler ve gördükleri ile çizdikleri nesnelerin birebir aynı olması için çaba gösterirler. Dolayısıyla renk geri plandadır. Ama özellikle renk kullanımları istendiğinde olabildiğince gerçekçi bir mantıkla kullanırlar.

Renkler ilk olarak beş yaş civarında adlandırılarak ana ve ara renkler olarak ayrıştırılmaya başlanır. Bu dönemden itibaren de çocuk resimlerinde etkin hale gelir. Şema öncesi ve şematik dönem çocukları için önem taşıyan renk kullanımı başlangıçta oldukça özgürken yaş ilerledikçe sınırlandırmaya gerçekçi olarak kullanılmaya başlanır. Özellikle şematik dönem çocuk resimlerinde rengin katı kurallara bağlı kullanıldığı gözlemlenir. Bu renk kullanımındaki özgürlük ve sınırlılık durumuyla doğru orantılı olarak küçük çocukların doğal tepkiselliklerine bağlı sıcak renkleri büyük çocukların ise gelişmiş denetleme hislerine bağlı soğuk renkleri tercih ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Renk ve duygularla ilgili yapılan araştırmalardan çok sağlıklı sonuçlara ulaşılamamıştır. Fakat kırmızının şiddeti, öfkeyi, tehlikeyi, sevgiyi; sarının enerji ve ışığı; mavinin sakinlik, dinginlik, su ve gökyüzünü çağrıştırdığı söylenebilir. Renkle ilgili çok net olarak ifade edilebilecek önemli yargılardan biri siyaha ilişkindir. Siyah renk kullanılan resimler kesinlikle olumsuz ifadeler içerirler.

Renk kullanımında konu da etkilidir. Bahçe konusu gibi konular çok renk kullanımını teşvik ederken, aile bireylerinin resmedilmesi gibi konular renk kullanımını geri plana itmektedir. Cinsiyet, kültür, malzemenin kalitesi, öğretmen, aile ve çevre gibi etmenlerin çocukların renk tercihlerinde etkili oldukları gözlemlenmiştir.

Konular çerçevesinde çocuk resimleri incelendiğinde daha belirgin imgesel anlatımlarla karşılaşılmıştır.

Aile resimleri genellikle aile bireylerinin yan yana dizilmiş resimleri ya da ev içinde iş yaparken gösterilen aile bireyleri resimleri olarak karşımıza çıkarlar. Tezimizdeki örneklere dayanarak aile ile ilgili problemleri yansıtan resimlerdeki olumsuz imgeleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Aile bireyleri değişik bölümlerde resmedilebilir.
- 2- Aile bireyleri oldukça özensiz, detaydan yoksun çizilebilir.
- 3- Aile bireyleri sıraya dizilmiş, ifadesiz olarak yansıtılabilir.
- 4- Aile bireylerinin hepsinde ya da bazılarında olumsuz yüz ifadeleri olabilir.
- 5- Bazı aile bireyleri birbirlerine uzak çizilebilirler.
- 6- Otorite gibi durumlar boy farklılıkları ve aile bireylerinin değişik konumlarda resmedilmesiyle ifade edilebilir.
- 7- Bazı aile bireyleri resmedilmez, özellikle, sevilmeyen, istenmeyen, korkulan.
- 8- Aile kavramı içinde olmayan fakat çocuğun kendini daha yakın hissettiği başka kişilerden oluşan bir aile resmedilebilir.
- 9- Tamamen başka bir aile resmi yapılabilir.
- 10- Özellikle aile bireyleri arasındaki iletişimsizliği gösteren resimlerde bireylerin yönü farklı, arkaları birbirlerine dönük resmedilebilir.

- 11-Özellikle kardeş kıskançlığı durumunda konuyla alakasız bir şekilde ‘kayık’ gibi özel imgeler resimde bulunabilir.
- 12-Şiddeti ifade etmek için zikzaklı gerilim çizgileri ya da bir kişiye yönelik nefreti gösteren ‘yılan’ gibi özel simgeler bulunabilir.
- 13-Yaşanan olumsuzlukların tam tersi olarak mutlu aile tablosu çizilebilir.

Aile konusuyla ilgili tezimizde ortaya çıkan olumlu imgeleri de şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Aile bireylerinin tamamı çizilir.
- 2- Çoğunlukla çizim için ailenin birlikte bulunduğu ortamlar, yemek masası, akşam sohbetleri, piknik yeri vb. seçilir.
- 3- Hepsinde olumlu bir yüz ifadesi bulunur.
- 4- Her bireyin kişilik özellikleri yansıtılmaya çalışılır, detaylara özen gösterilir.
- 5- Ev içini gösteren resimlerde eşyalar, süslemeler gösterilir.
- 6- Evde yaşayan evcil hayvanlar resme dahil edilir.
- 7- Resmin tamamlanmasına özen gösterilir.
- 8- Balonlar ve ip atlama gibi çocukların mutlulukları ifade eden özel imgeler resimlerde yer alabilir..

Çocukların ev resimleri de aile ile ilgili dolaylı bilgiler taşıyan resimlerdir. Ev konusunda dikkat edilmesi gereken önemli imgeler evlerin bacaları ve bu bacalardan çıkan dumanlardır. Tartışmalı olmakla birlikte bacası olan ve dumanı tüten evler mutluluğu, o evin yaşanılır bir yer olduğunu ifade etmektedir. Diğer olumlu imgeler ise evin yolunun olması, yolunda ya da pencerelerinde çiçekler, tepesinde parlayan güneşin olmasıdır. Baş aşağı dönmüş, tekrar tekrar çizilmiş, karışmış, dönen ya da uçan ev resimleri ise olumsuz ifadeleri çağrıştırmaktadır.

Şiddet konusunda ortaya çıkan imgeler ise konunun kendisi gibi oldukça çarpıcıdır. Fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal durumuna göre şiddet olgusunun çocuk resimlerine yansıma biçimlerinde farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Fiziksel istismar ile ilgili imgeleri şu şekilde ifade edebiliriz: Şiddet uygulayan bireyle kendini aynı kağıt yüzeyinde yansıtmama; istismarla bağlantılı çizimlerin

aynı kağıt üzerinde tekrar tekrar çizilmesi ve bir kaos görüntüsünün resme hakim olması; şiddet uygulayan kişilerin resimlerini yaparken şiddeti uygulayan organları büyük, eksik vb. şekillerde çizerek vurgulama; resimlerin bütününde minimum öğenin kullanılması; yaşanan durumun tam tersini aşırı derecede yansıtmak, büyük bir gülümseme gibi.

Cinsel istismarla ilgili anlatım biçimlerini şöyle ifade edebiliriz: Üreme organlarının resmedilmesi; figürlerin çıplak olarak resmedilmesi; dil gibi cinsel çağrışım yapan organlara vurgu yapılması; aşırı makyajlı, dolgun vücutlu, seksi elbiseli figürler çizilmesi; arıların iğneleri gibi fallik anlamlar taşıyabilecek imgeler kullanılması; beden çizimleriyle ilgili problemler; kendi resmini yapması istendiğinde vücudun üst yarısını ve kafa kısmını vurgulayan resimler yapılması; kendi resmi istendiğinde yaşının gerisinde figür çizilmesi; yaşın çok gerisinde ve tuhaf biçimlerde figürler çizilmesi; ev düzeni içinde çıkabilecek dikkat çekici yaklaşımlar, yatma düzeni gibi.

Duygusal istismarla ilgili ifadeleri şöyle özetleyebiliriz: kendini eve hapsolmuş resmetme; yağmurlu, bulutlu havası olan resimler yapma; siyah gibi koyu renkler kullanma; kendini kötü, çirkin, aşağılar bir şekilde resmetme; güvensizlik ifade eder biçimde sayfa içinde figürleri çok küçük ve kenarlara yakın resmetme; korku duyulan kişilerle araya mesafe koyma; korku duyulan kişiyi tuhaf biçimlerde çizme; siyah gökkuşağı çizme; ağlayan, üzgün ifadeli figürler çizme.

İhmalle ilgili resimlerde ortaya çıkan ifadeler ise tüm istismar türlerinde ortaya çıkan ama özellikle duygusal istismarı yansıtan resimlerle ortak özellikler taşımaktadır.

Okul konusunda olumsuz ifadeler, figürlerdeki mutsuzluk ifadeleri, özensiz çizimler, özellikle öğretmeni kötü ya da şiddet öğeleriyle yansıtmak şeklinde gelişirken, olumlu ifadeler taşıyan resimler öğretmeni öğrencileriyle birlikte gösterirler ve özen gösterilmiş, tamamlanmış resimlerdir. Okul fobisi olan çocuklarsa okulla ilgili çizim yapmayı baştan reddederek ev ve aile resimlerini yaparlar.

Duygular konusunda ise çocuklardan mutlu, üzgün, kızgın ifadeler istendiğinde bunları direk olarak yansıtabildikleri görülmektedir. Fakat korkunç rüya ve mutlu rüya gibi dolaylı şekilde duyguların ifade edilmesi istendiğinde çağrışım yapılan

temalar açısından zenginlik ortaya çıkmaktadır. Çocuklardan mutlu rüya resmi yapmaları istendiğinde ortaya çıkan temalar, gökkuşağı, mutlu insanlar, zenginlik, popülerite, şöhret, yıldız olmak, evcil hayvanları içermektedir. Korkunç rüya resimlerinde ise yaşa göre değişen şekilde hayaletler, cadılar, vampirler, örümcekler, kişiye zarar veren makineler, kişiye zarar veren kötü insanlar, akan kanlar, çılgınlıklar gibi çağrışımlar yaptığı görülmüştür.

Aile, Ev, Şiddet, Okul, Duygular olarak belirlenen konular altında çıkan ortak sonuçlar şunlardır: Eğer konu başlığı çocuk için olumsuz çağrışımlar yapıyorsa çizmeyi reddetme, yaşının gerisinde çizme, olabildiğince basit ya da karmaşık çizme, tamamen ters ya da başka bir konuyla ilgili çizim yapma gibi tepkiler ortaya çıkıyor. Olumlu çağrışımları olan konularda ise son derece detaylı, renkli, tamamlanmış, dengeli, konuyla uyumlu çalışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte çocukta resim yapma isteği gözlemleniyor.

6.2 ÖNERİLER

Çocukların özgürce resimler yapabilmeleri ve kendilerini rahatça ifade edebilmeleri için güvenli ortamlar yaratılmalıdır. Bunun için öncelikli olarak görev Milli Eğitim Bakanlığı'na düşmektedir. Bakanlığa bağlı tüm okullarda teknik açıdan donanımlı resim atölyeleri oluşturulabilir. Çocuk resimlerinin gelişim basamaklarının ve diğer özelliklerinin, öneminin anlatıldığı öğretmenlere ve ailelere yönelik seminerler düzenlenebilir. Öğretmenler teftiş edilirken çocukların resim faaliyetlerinin aksatılıp aksatılmadığı sorgulanabilir.

Üniversitelerin bu konudaki duyarlılığı da oldukça önemlidir. Eğitim fakültelerinde özellikle sınıf öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğrencilere çocuklar için resim faaliyetinin gerekliliğini kavratıcı çalışmalar yapılabilir. Çocuk resimlerinin sanat ürünü olmadıkları, her çocuğun yaş ve gelişim seviyesine uygun bir çizim kapasitesi olduğu mutlaka vurgulanmalı, öğretmenin buradaki rolünün kesinlikle gösteren değil, çocuklara resim yapmak için ortam sağlayan kişi olma özelliği taşıdığı anlatılmalıdır. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin çocuk resimlerinde gördükleri kritik

ifadeleri değerlendirip gerekli rehberlik servislerine yönlendirebilecek seviyede yetiştirilmeleri oldukça önemlidir. Benzer şekilde rehber öğretmenlerin de ocuk resimleriyle ilgili biraz daha bilgili ve duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Grştkleri ocuklar ile ilgili pek çok bilgiye sahip olabilirler fakat çocukların yaptıkları resimler onlara çocuğun bakış açısını bir sürü sözel bilgiden daha net ifade ediyor olabilirler.

Anne baba olan yetişkinler çocuklarının resim ortamını tamamen zgr bırakmalı, kendi bakış açılarıyla ocuk resimlerini yorumlamamalıdır. ocuklarının yetenekli olup olmadıklarına kendi başlarına karar verip çocuklarıyla ilgili yargıya varmamalıdır. Keza ocukların resim yapmak için yeteneğe ihtiyaçları yoktur. ocuklarının yeteneksiz olduğuna dair bir yargıları olsa bile bunu kesinlikle çocuğun yanında ifade etmemelidirler. ocuklarının yaptıkları hiçbir resme “şu şöyle çizilir, boyanır, yapılır” şeklinde müdahalelerde bulunmamalıdır. Genelde aileler resim faaliyetini çok gereksiz görme eğiliminde ya da çocuklarının başarısını olumsuz etkiler diye düşünmektedirler. Resim faaliyeti kesinlikle çocukların başarısını olumsuz olarak etkilemez aksine çocuğun görsel algısının, gözlem yeteneğinin gelişmesini sağlayarak sayısal-sözel tüm alanlardaki başarısına olumlu katkılar sunar.

Hangi yaş grubunda olurlarsa olsunlar çocukların resimleriyle ilgili yorumlarda özellikle olumsuz yorumlarda bulunulmamalı, olumsuz tepkiler verilmemelidir. Çocukların yaptığı resimler, olumsuz ifadeler taşıyan, kötü çizilmiş resimler olsalar bile çocukların resim yapmaya yönelik motivasyonunu kırıcı ifadeler kullanılmamalıdır. Çünkü byleyi tepkiler çocuğun tamamen içine kapanmasına, resim yapmak gibi zgr bir alanın onun için yok olmasına neden olabilir.

Korkutan, şaşırtan düzeyde karşılaşılan ocuk resimlerinin bu konuyla ilgili kişilere gösterilerek yorumlanması daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Bununla birlikte bilinmelidir ki hiçbir çocuğun resmi, salt resme bakılarak değerlendirilemez. ocuk resimleri, çocukla ilgili diğer bilgiler ve bazı testler gibi ek yöntemlerle birlikte anlamlandırılabilir.

Genel olarak çocukların resim çalışmaları her durumda teşvik edilmeli ve motivasyonlarını arttırıcı olumlu tepkiler verilmelidir. Çünkü onların resimlerinde yetişkinlere kolaylıkla söyleyemedikleri bazı önemli sözler saklanmış olabilir.

KAYNAKÇA

- Arnheim, R. (2007). *Görsel Düşünme*, (R. Ögdül, Çev.) İstanbul: Metis (Eserin aslının basım tarihi 1997).
- Artut, K. (2001). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ayan, S. (2007) *Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet (Sivas İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayav, D. (2006). *Resimde Göstergebilim, Çocuk Resimlerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bostancı, F. (2006) *Çocuk resmini konu, Çizgi, Şekil ve Renk Açısından Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Coşkun, B. (2003). *Çocuk Resminde Yakın Çevre (9-12 Yaş örneklerinde problemlili aile ve okul)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gander M. J. Ve Gardiner H. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (A. Dönmez, H. N. Çelen, B. Onur, çev.). (6. Baskı). İstanbul: İmge Kitabevi. (Eserin aslının basım tarihi 1993)
- Golomb, C. (2004). *The Child's Creation of a Pictorial World*, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Güvenç, E. (2005). *İlköğretim Birinci Basamağı Çocuk Resimlerinde Renk Kullanımında Okul, Aile ve Kültürel Etkilerin Araştırılması*,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Harris, D. B. (1963). *Children's Drawing as Measures of Intellectual Maturity*, New York: Harcourt, Brace.

Kandinsky, W. (2005). *Sanatta Ruhsallık Üzerine*, (G. Ekinci, Çev.), (2. Baskı). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın (Eserin aslının basım tarihi 1911)

Kehnemuyi, Z. (2006) *Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi*, (5. Baskı). İstanbul Yapı Kredi Yayınları.

Keskin, S. P. (2007). *Çöp Çocuk- Çocuk Çizgilerindeki Giz*, (2. Baskı). İstanbul: Boyut Yayınları.

Kırıışoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim-görmek öğrenmek yaratmak*, (2. Baskı). Ankara: Pegema Yayıncılık.

Leppert, R. (2002). *Sanatta Anlamın Görüntüsü-İmgelerin Toplumsal İşlevi*, (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.(Eserin aslının basım tarihi1996).

Malchiodi, C.A. (2005). *Çocukların Resimlerini Anlamak*, (T. Yurtbay, Çev.) İstanbul: Epsilon Yayınevi.(Eserin aslının basım tarihi1998).

San, İ. (2004) *Sanat ve Eğitim- Yaratıcılık, Temel Sanat Kuramları, Sanat Eleştirisi Yaklaşımları*, (3. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Yavuzer, H. (1997). *Resimleriyle Çocuk-Resimleriyle Çocuğu Tanıma*, (12. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2007). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna... Çocuk Psikolojisi*, (30. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yörükoğlu, A. (1994). *Çocuk Ruh Sağlığı*, (19. Baskı). İstanbul: Özgür Yayın.

Willats, J. (2005). *Making Sense of Children's Drawings*, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

İnternet Üzerinden Ulaşılan Kaynaklar

Artut, K. (2004) *Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerine İlişkin Bir İnceleme*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, sayı 13.
<http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=545.doc>, Erişim 08.01.2008

Artut, K. *Okul Öncesinde Resim Eğitiminin Çocuğun Duygusal ve Sosyal Gelişimine Etkisi*,
<http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=699.doc>, erişim, 10.07.2008

Atan, A. *İlköğretimde Sanat Eğitimi Bağlamında Bir Resim Yarışmasının Analizi*, <http://websitem.gazi.edu.tr/ahmetatan/Ders>, erişim, 12.07.2008

Çellek, T. (2003). *Çocuk Resminin Özellikleri*,
<http://www.tulaycellek.com/tulay/eser.asp?id=228>, erişim, 08.01.2008

Selamet, E. *Çocukları Resimleriyle Tanıyalım*,
http://www.sendeoku.com/index.php?option=com_content&task=view&id=86&Itemid=56, erişim, 10.07.2008

“ ‘Şiddeti Çizin’ Denilen Çocuklar Aileyi Resmettiler”, 19.10.2007 tarihli, Radikal Gazetesi internet sitesinde yayınlanan haber,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=236119>, erişim,
10.07.2008

Yazıcı, Ş. *Çocuk resimlerinin Dili*,

<http://site.mynet.com/psikologseneryazici/psikolog/id5.htm>, erişim,
10.07.2008

Kavramlar Kaynakçası

Adaptif , <http://www.uludagsozluk.com/k/adaptif/>, erişim 28.07.2008

Anksiyete, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Anksiyete>, erişim, 15.07.2008

Depresyon, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Depresyon>, erişim,15.07.2008

Ekoloji, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ekolojik>, erişim, 28.08.2008

Ensest , <http://www.ensest.tripod.com/nedir.htm>, erişim, 28.07.2008

Fallik, İtü Sözlük, <http://www.itusozluk.com/goster.php/fallik>, erişim,
10.07.2008

Fallik dönem, Psikoloji Portalı,

http://www.psikoloji.gen.tr/freud/index_dosyalar/fallik.htm, erişim,
10.07.2008

İmge,<http://www.toplumdusmani.net/modules/dictionary/detail.php?id=2504> , erişim 02.04.2008

Post travmatik stres bozukluğu, <http://www.webhatti.com/saglik-yasam/114416-travma-sonrasi-stres-bozuklugu-post-travmatik-stres.html>, erişim, 20.08.2008

Sembiyotik, Uludağ Sözlük, <http://www.uludagsozluk.com/k/sembiyotik>, erişim, 15.06.2008

Sembiyoz, Uludağ Sözlük, <http://www.uludagsozluk.com/k/sembiyoz>, erişim, 15.06.2008

Sembol, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sembol#Semboller>, erişim 06.04.2008

Terapi, <http://sozluk.sourtimes.org>, erişim 28.07. 2008

Travma, <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>, erişim, 20.07.2008